

2022-01

þÿ ÿ œ ±⁰ ¬ Á¹ ¿ Â ¼ - Ã ± ± À Ì Ä · ½ µ Æ
þÿ • » µ Å , µ Á⁻ ± Ä É ½ ‘ , · ½ Î ½ Ä · Â À µ

þÿ ± À À ¬ Â , “ µ Î Á³¹ ¿ Â

þÿ Á³ Á ± ¼ ¼ ± ™ Ä Ä ¿ Á⁻ ± Â , £ Ç ¿ » ® • Á¹ Ä Ä · ¼ Î ½ ¥³ µ⁻ ± Â , ± ½ µ Á¹ Ä Ä ® ¼¹ ¿ • µ ¬ À ¿ »

<http://hdl.handle.net/11728/12214>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΣΧΟΛΗ

ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

**Ο Μακάριος μέσα από την εφημερίδα Ελευθερία
των Αθηνών της περιόδου 1963-1965**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ

Γεώργιος Παππάς

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2022

ΣΧΟΛΗ

ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

**Ο Μακάριος μέσα από την εφημερίδα Ελευθερία
των Αθηνών της περιόδου 1963-1965**

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ
αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη
Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία στο Πανεπιστήμιο
Νεάπολις**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ

Γεώργιος Παππάς

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2022

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © **Γεώργιος Παππάς, 2022.**

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	11-15
1. Εισαγωγή.....	16-24
2. Ερευνητικά Ζητήματα.....	25-29
3. Ο Μακάριος στον Αθηναϊκό τύπο την περίοδο 1960-1963.....	30-70
3.1 Διεθνές Πλαίσιο.....	30-32
3.1.1 Το τείχος του Βερολίνου.....	30
3.1.2 Η κρίση των πυραύλων της Κούβας.....	31
3.1.2. Η δολοφονία Κένεντυ.....	31-32
3.2 Ο Μακάριος κατά την μεταβατική περίοδο από τις προεδρικές εκλογές μέχρι την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας.....	32-42
3.2.1 Οι πρώτες προεδρικές εκλογές στην Κύπρο.....	32-34
3.2.2 Η πενταμερής σύσκεψη	34-37
3.2.3 Η περίοδος των έντονων διαβουλεύσεων και οι Βρετανικές βάσεις..	37-40
3.2.4 Η ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας.....	40-42
3.3 Η περίοδος από τον Σεπτέμβριο ως το τέλος του 1960.....	43
3.3.1 Η ένταξη της Κύπρου στα Η.Ε.....	43
3.4 Ο Μακάριος κατά το πρώτο έτος της Ανεξαρτησίας.....	44-49
3.4.1 Η ένταξη στην Βρετανική Κοινοπολιτεία.....	44-46
3.4.2 Η ένταση για τους χωριστούς Δήμους.....	46-47
3.4.3 Η περίοδος μέχρι το φθινόπωρο του 1961.....	47-48
3.4.4 Η συμμετοχή στο κίνημα των Αδεσμεύτων.....	48-49
3.4.5 Η περίοδος μέχρι το τέλος του 1961.....	49
3.5 Ο Μακάριος το 1962.....	50-57
3.5.1 Οι πρώτες ταραχές.....	50-51
3.5.2 Η επίσκεψη στην Δυτική Γερμανία.....	52
3.5.3 Η επίσκεψη στην Αμερική	52-54
3.5.4 Η επίσκεψη στην Αθήνα.....	54-55
3.5.5 Η επίσκεψη της πριγκίπισσας Ειρήνης στην Κύπρο.....	55-56
3.5.6 Η επίσκεψη στην Τουρκία.....	56-57
3.5.7 Η περίοδος μέχρι το τέλος του 1962.....	57
3.6 Ο Μακάριος το 1963.....	58-70
3.6.1 Τα προβλήματα για τους Δήμους.....	58-61
3.6.2 Η περίοδος μέχρι την υποβολή των προτάσεων για αναθεώρηση του Συντάγματος.....	62-66
3.6.3 Τα 13 σημεία και το τέλος της κοινοβουλευτικής συνύπαρξης.....	67-70
4. Η στάση της εφημερίδας Ελευθερία κατά την διάρκεια της συζήτησης των σχεδίων Άτσεσον.....	71-78
4.1 Διεθνές πλαίσιο.....	71
4.2 Η περίοδος μέχρι τον Ιούλιο του 1964.....	71-72
4.3 Τα σχέδια Άτσεσον.....	72-74
4.4 Η στάση της εφημερίδας.....	75-78
5. Η εφημερίδα απέναντι στον Μακάριο.....	79-86
5.1 Διεθνές πλαίσιο.....	79
5.2 Η στάση της εφημερίδας μετά τα σχέδια Άτσεσον.....	80-86
5.2.1 Η περίοδος από την απόρριψη των σχεδίων Άτσεσον μέχρι το τέλος του 1964.....	80-82

5.2.2	Η εφημερίδα τους πρώτους μήνες του 1965.....	83-86
	Συμπεράσματα.....	87-97
	Βιβλιογραφία.....	98-131

Όνοματεπώνυμο Φοιτητή: Γεώργιος Παππάς

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Ο Μακάριος μέσα από την εφημερίδα
Ελευθερία των Αθηνών της περιόδου 1963-1965

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την
απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και
εγκρίθηκε στις [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη
της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος): Μάριος Ευρυβιάδης,
Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Κυριάκος Ιακωβίδης, Λέκτορας

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Αντώνης Κλάψης, Επίκουρος καθηγητής

Ευχαριστίες

Ευχαριστίες θέλω να εκφράσω στους καθηγητές μου, οι οποίοι μου ενέπνευσαν την αγάπη για την Κύπρο και στάθηκαν η αφορμή για την μελέτη της ιστορίας της και για την εκπόνηση αυτής της διατριβής.

Αφιέρωση

Στον υιό μου Δημήτρη και στη Σόφη

Περίληψη

Στη συγκεκριμένη διατριβή επιχειρείται να παρουσιασθεί, μέσω της επισκόπησης άρθρων της εφημερίδας των Αθηνών Ελευθερία, η προσωπικότητα και η πορεία του Αρχιεπισκόπου και προέδρου της Κύπρου Μακάριου, κατά την περίοδο 1963 έως και 1965. Το χρονικό διάστημα αυτό έλαβαν χώρα σημαντικά γεγονότα που καθόρισαν την πορεία και τις μετέπειτα εξελίξεις της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Παράλληλα, θα επιχειρηθεί να παρουσιαστούν και οι σχέσεις των υπερδυνάμεων στο διεθνές πεδίο κατά την περίοδο του ψυχρού πολέμου. Οι μεταξύ τους σχέσεις και τα συμφέροντά τους καθόριζαν την πολιτική τους πάνω στο Κυπριακό ζήτημα. Η επισκόπηση των σχέσεων αυτών θα γίνει με σκοπό να αντιληφθεί ο αναγνώστης υπό ποιες συνθήκες και υπό το βάρος ποιων γεγονότων λαμβάνονταν οι αποφάσεις από την πλευρά του Μακάριου, καθώς και το κόστος που έπρεπε να λάβει υπόψη του προτού προβεί σε αυτές.

Το κυρίως μέρος της εργασίας θα επικεντρωθεί στο πως αντιμετώπισε η Αθηναϊκή εφημερίδα Ελευθερία τον Αρχιεπίσκοπο. Θα εξεταστεί η στάση της κατά τη συζήτηση των σχεδίων Άτσεσον, το καλοκαίρι του 1964, αλλά και η στάση που τήρησε μετά την αποτυχία των συνομιλιών αυτών και ιδιαίτερα κατά τους πρώτους μήνες του 1965.

Η εφημερίδα έλαβε σαφή και οξεία θέση κατά του Αρχιεπισκόπου. Καθώς ήρθαν σε σύγκρουση οι απόψεις του τότε πρωθυπουργού Γεώργιου Παπανδρέου με τις δικές του, η εφημερίδα τον θεώρησε υπεύθυνο για την αποτυχία των συνομιλιών για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι κάποιες φορές τα Μ.Μ.Ε. εμφορούμενα από τις αντιλήψεις των εκδοτών τους δεν εκφράζουν αντικειμενική και ανιδιοτελείς απόψεις. Το ίδιο θα παρατηρήσουμε και στη ρητορική της συγκεκριμένης εφημερίδας.

Η αγωνία των εκάστοτε εκδοτών να αποδώσουν ευθύνες, χωρίς να αποκαλύπτουν τα πραγματικά κίνητρά τους, εξαναγκάζει τους αρθρογράφους, ορισμένες φορές, να προβαίνουν σε ατυχή και μη ενδεδειγμένη πολιτική ρητορική.

Abstract

The purpose of the current thesis is to present the personality and the political course of archbishop and president of Cyprus Makarios, during the period from 1963 to 1965, through an overview of articles of the Athenian newspaper “Eleftheria”. The selected period is a period of great significance for the formation of the Republic of Cyprus, due to the events that took place, which determined the course and the evolution of the Republic.

It will also be attempted to present the relations between the big players of the international field during the Cold War. Their interests and their relations were a factor that shaped their politics concerning the Cypriot issue, so that it is important that one understands them in order to also understand on the one hand under which circumstances Makarios acted and on the other hand the factors and the cost he had to take under consideration, while taking political decisions and action.

The main focus of this thesis will be on how the Athenian newspaper “Eleftheria” handled the news around the archbishop. We will examine its stance during the Acheson plan in the Summer of 1964 and during the period that followed when those approaches failed with a focus on the first months of 1965.

The stance against the archbishop was clear and harsh. The newspaper believed that Makarios was responsible for the failure of the negotiations that would lead to the Union of Greece and Cyprus. This belief was formed due to fact that Makarios came to conflict with Georgios Papandreou, who was at the time the Prime Minister of Greece and whom the newspaper supported.

It is common that mass media may reflect the ideas of their publishers and are not always objective or neutral. That is to be observed on the discourse of newspaper „Eleftheria”. Its' publisher were so anxious to put the blame on someone, while hiding their real motives that they forces their journalist to report in a non appropriate political discourse.

Πρόλογος

Η δεκαετία του 1960 υπήρξε μια από τις πιο ταραγμένες και καθοριστικές περιόδους για την σύγχρονη Κυπριακή Ιστορία. Την περίοδο από το 1960 έως και το 1965 συνέβησαν στην Μεγαλόνησο σημαντικότερα γεγονότα που επηρέασαν καθοριστικά την εξέλιξη της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο απόηχος ορισμένων γεγονότων έχει σημαίνουσα σημασία μέχρι και σήμερα.

Η δεκαετία του 1960 είναι η περίοδος της ίδρυσης και ανακήρυξης της Κυπριακής Δημοκρατίας, της κοινοβουλευτικής συνύπαρξης εκλεγμένων των δύο κοινοτήτων στη Βουλή των Αντιπροσώπων, των αιματηρών συγκρούσεων τα Χριστούγεννα του 1963 και της αποχώρησης των Τουρκοκυπρίων από τις θέσεις εξουσίας της Κύπρου. Της δημιουργίας της «Πράσινης Γραμμής» της Λευκωσίας, του ψηφίσματος 186 του συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) και της μεταφοράς και εγκατάστασης στο νησί της Ελληνικής Μεραρχίας. Επίσης είναι η περίοδος της επανόδου στο νησί του στρατηγού Γρίβα, της δημιουργίας της Εθνικής Φρουράς, της διαβούλευσης για επίλυση του Κυπριακού ζητήματος μέσω των σχεδίων Άτσεσον, των βομβαρδισμών της Τυλληρίας, καθώς και των επανειλημμένων απειλητικών εξαγγελιών της Τουρκικής κυβέρνησης για απόβαση στην Κύπρο.

Παράλληλα είναι η περίοδος που και στην Ελλάδα έλαβαν χώρα αξιοσημείωτα και ιστορικά γεγονότα, όπως η πτώση της κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή και η ανάληψη της εξουσίας από τον Γεώργιο Παπανδρέου και την Ένωση Κέντρου, ο θάνατος του βασιλιά Παύλου και η μετάβαση της εξουσίας στον υιό του Κωνσταντίνο.

Την ίδια στιγμή, λάμβαναν χώρα και ιστορικά σημαντικά γεγονότα διεθνώς στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου που είχε κορυφωθεί μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων της εποχής, των Η.Π.Α. και της Ε.Σ.Σ.Δ. Τέτοια γεγονότα-ορόσημα ήταν η ανέγερση του τείχους του Βερολίνου το καλοκαίρι του 1961, η κρίση των Πυραύλων της Κούβας το 1962, η άνοδος του Λεοντίντ Μπρέζνιεφ στην ηγεσία της ΕΣΣΔ και η έναρξη διαφορετικής προσέγγισης των ψυχροπολεμικών διαφορών. Η δολοφονία του προέδρου των ΗΠΑ Τζων Κένεντυ και η ανάληψη της προεδρίας από τον αντιπρόεδρο Λύντον Τζόνσον, καθώς και η αυξανόμενη εμπλοκή των ΗΠΑ στον πόλεμο του Βιετνάμ.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτό το κοσμοϊστορικό πλαίσιο, θα προσπαθήσουμε να δείξουμε και να παρουσιάσουμε την πολιτική του προέδρου της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας, Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, κατά τα πρώτα έτη της λειτουργίας της, μέσα από την οπτική του Ελληνικού τύπου. Ειδικότερα θα εστιάσουμε στην περίοδο 1960 έως και τις αρχές του 1965 και μέσα από την ματιά του Ελληνικού τύπου και συγκεκριμένα της εφημερίδας των Αθηνών Ελευθερίας, θα γίνουμε κοινωνοί του πώς παρουσίαζε το Μακάριο ο Ελληνικός τύπος και τι στάση κρατούσε απέναντί του.

Για να αποκτήσουμε σαφή και σφαιρική άποψη για τον Μακάριο, αρχικά θα παρακολουθήσουμε, μέσω του Ελληνικού τύπου, τα γεγονότα που διαδραματίζονταν, αλλά και ποιες αποφάσεις έπαιρνε ο Κύπριος πρόεδρος για να τα αντιμετωπίσει, κατά το χρονικό διάστημα από το 1960 έως και το 1963. Η καταγραφή θα γίνει μέσα από επιλεγμένες εφημερίδες, φιλοκυβερνητικές και μη, αλλά και μέσα από τις πληροφορίες που εξάγονται μέσα από τη μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας. Την περίοδο εκείνη υπήρξαν στην Ελλάδα διαφορετικές κυβερνήσεις και ο ιδεολογικός προσανατολισμός του Ελληνικού τύπου αντικατοπτριζόταν στην αρθρογραφία του και στην αντίστοιχη στάση του απέναντι στο Μακάριο.

Στοχεύοντας σε μια πιο ολοκληρωμένη οπτική για τον αντίκτυπο που είχαν στην Ελλάδα οι πολιτικές και οι επιλογές του προέδρου της Κύπρου, θα εξεταστεί ένα ευρύτερο πλαίσιο Ελληνικών εφημερίδων που καλύπτει όλο το πολιτικό φάσμα της εποχής. Οι εφημερίδες των Αθηνών, μέσα από τις οποίες θα αντληθούν πληροφορίες, θα είναι εκτός από την Ελευθερία, το Βήμα, η Καθημερινή και η Αυγή.

Οι εξεταζόμενοι περίοδοι αφενός η περίοδος της εκλογής του Μακαρίου ως προέδρου της Κύπρου και μέχρι την κατάρρευση του δικοινοτικού κράτους στα τέλη του 1963. Και αφετέρου η περίοδος από τον Ιούλιο του 1964 και μέχρι τις αρχές του 1965. Ειδικά στην δεύτερη περίοδο θα εξετάσουμε συγκεκριμένα, τη στάση της εφημερίδας Ελευθερίας, απέναντι στον Μακάριο, κατά την συζήτηση των σχεδίων Ατσεσον το καλοκαίρι του 1964, όσο και στην στάση της μετά από αυτά.

Η επιλογή των συγκεκριμένων εφημερίδων έγινε, καθώς το Βήμα ήταν συνδεδεμένο με τον χώρο του Κέντρου, η Καθημερινή με τον χώρο της δεξιάς παράταξης και η Αυγή υποστήριζε και ανάδειχνε τις θέσεις της ΕΔΑ.

Μέσα από την αρθρογραφία των παραπάνω εφημερίδων, θα διαφανεί και η στάση που κρατούσαν και πως παρουσίαζαν τον πρόεδρο της Κύπρου, κατά την πρώτη χρονική περίοδο.

Αντίστοιχα, μέσα από την αρθρογραφία της εφημερίδας Ελευθερίας, θα φανεί η μεταβολή στην στάση της απέναντί του, ιδίως μετά την αποτυχία των σχεδίων Άτσεσον.

Το Κυπριακό ζήτημα ήταν ένα από τα σημαντικά θέματα που ταλάνιζαν τη Ελλάδα. Το ζήτημα που είχε δημιουργηθεί, δεν είχε σχέση μόνο με τα τοπικά τεκταινόμενα στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, αλλά είχε αντίκτυπο και ταυτόχρονα επηρεαζόταν και από το ψυχροπολεμικό κλίμα που επικρατούσε εκείνη την εποχή στο παγκόσμιο στερέωμα.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ο Γ΄, υπήρξε αναμφισβήτητα, ο καθοριστικός ηγέτης της Κυπριακής Δημοκρατίας και ο κύριος καταλύτης των εξελίξεων κατά τις εξεταζόμενες περιόδους. Όχι μόνο επειδή επηρέαζε με τις αποφάσεις του τις εξελίξεις στο Κυπριακό ζήτημα, αλλά και γιατί επηρέαζε τις εξελίξεις και τα γεγονότα και στην Ελλάδα. Αυτό συνέβαινε χάρη στο κύρος και την χαρισματική προσωπικότητά του, της δημοφιλίας που είχε αποκτήσει μεταξύ του Ελληνικού λαού και της εμβληματικής του φυσιογνωμίας, διεθνούς ακτινοβολίας.

Η εφημερίδα Ελευθερία μέσω της οποίας θα επιχειρηθεί η προσέγγιση της προσωπικότητας και των πολιτικών χειρισμών του Αρχιεπισκόπου, επιλέχθηκε λόγω της στενής σχέσης που είχε με το χώρο του Κέντρου. Η εφημερίδα υποστήριζε ένθερμα τους αγώνες του Γεωργίου Παπανδρέου, κατά την περίοδο του «ανένδοτου» και υποστήριζε σθεναρά τις πολιτικές του θέσεις.

Επίσης επιλέχθηκε για να υπογραμμιστούν οι θεαματικές μεταβολές στη στάση της, απέναντι στον Αρχιεπίσκοπο. Χαρακτηριστικά αυτή η μεταβολή θα φανεί την περίοδο, μετά την απόρριψη των σχεδίων Άτσεσον. Ο λόγος για την έμφαση της παρούσας έρευνας στη συγκεκριμένη εφημερίδα είναι ότι, η εφημερίδα Ελευθερία από φανατικά υποστηρικτική προς το πρόσωπο του Κύπριου προέδρου, σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο, θα καταλήξει σε σφοδρό κατήγορό του στις αρχές του 1965. Η μεταβολή της στάσης ήταν εκπληκτική και σίγουρα έπαιξε ρόλο ο κεντρικός προσανατολισμός της και η φανατικά υποστηρικτική άποψη των συντακτών της, υπέρ της ένωσης της Κύπρου με τη Ελλάδα.

Έτσι στην εισαγωγή θα γίνει μια περιγραφή της ζωής και της φυσιογνωμίας του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, για να δοθεί στον αναγνώστη μια εικόνα της προσωπικότητάς του. Επίσης θα αναφερθούν και διάφορα περιστατικά στα οποία συμμετείχε κα γεγονότα που βίωσε και σίγουρα υπήρξαν για εκείνον καθοριστικά. Συναφώς θα δοθεί και μια περιγραφή του ψυχοπολεμικού πλαισίου που είχε διαμορφωθεί κατά τις εξεταζόμενες περιόδους.

Μετά την εισαγωγή θα ακολουθήσουν τέσσερα κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα επιχειρηθεί να τεθούν τα ερωτήματα, σχετικά με την στάση του Ελληνικού τύπου απέναντι στον Αρχιεπίσκοπο, και πιο συγκεκριμένα το πώς παρουσίαζαν τον Μακάριο οι Ελληνικές εφημερίδες κατά την μεταβατική περίοδο, μέχρι την εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας και ακολούθως μέχρι το τέλος του 1963.

Επίσης θα τεθούν ερωτήματα, σχετικά με την στάση συγκεκριμένα της εφημερίδας Ελευθερίας απέναντι στον πρόεδρο της Κύπρου, κατά την διάρκεια των διαβουλεύσεων των σχεδίων Άτσεσον, εστιάζοντας στο κατά πόσο ήταν επικριτική απέναντι του, αν τον υποστήριζε στις αποφάσεις του, αν κράτησε αποστασιοποιημένη στάση, πως τον παρουσίαζε και τι έλεγε σχετικά με την στάση της Ελληνικής κυβέρνησης και για ποιους λόγους συνέβη αυτό.

Στη συνέχεια θα τεθούν τα ίδια ερωτήματα, για την ρητορική της εφημερίδας, για το χρονικό διάστημα μετά την αποτυχία των συνομιλιών της Γενεύης το καλοκαίρι του 1964 και μέχρι τους πρώτους μήνες του 1965.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα γίνει μια αναλυτική επισκόπηση στην παρουσίασή του Μακαρίου μέσω του Ελληνικού τύπου, από την περίοδο 1960 έως και τα τέλη του 1963, με στόχο να αναδειχθεί το πως παρουσίαζε ο Ελληνικός τύπος, την περίοδο αυτή, τον πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Συμβατικά θα διαχωρίσουμε την περίοδο αυτή σε πέντε υποπεριόδους. Τη μεταβατική περίοδο μετά την εκλογή του, ως πρώτος πρόεδρος της Δημοκρατίας και μέχρι την στιγμή της ίδρυσής της. Την περίοδο από τον Σεπτέμβριο μέχρι και το τέλος του 1960. Ακολούθως θα τον παρακολουθήσουμε κατά τα έτη 1961, 1962, 1963 και μέχρι την παύση της κοινοβουλευτικής συνύπαρξης και ουσιαστικά την κατάλυση της ενιαίας κρατικής υπόστασης της Δημοκρατίας. Ο Μακάριος εκείνη την περίοδο ως πρόεδρος της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας, αντιπροσώπευε ολόκληρο τον Κυπριακό λαό.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα επικεντρωθούμε στην στάση που τήρησε η εφημερίδα *Ελευθερία* απέναντι στον πρόεδρο της Κύπρου κατά την συζήτηση των σχεδίων Άτσεσον το καλοκαίρι του 1964.

Και στο τέταρτο κεφάλαιο θα εξετάσουμε και θα αναδείξουμε την ρητορική της εφημερίδας, μετά την απόρριψη των σχεδίων Άτσεσον μέχρι και τις αρχές του 1965, όπου και ξεκίνησε μια καινούργια διαδικασία επίλυσης του Κυπριακού.

Στα τρία τελευταία κεφάλαια, θα παρουσιαστούν τα κύρια διεθνή γεγονότα που λάμβαναν χώρα προκειμένου να γίνει ορατή η περίπλοκη και επικίνδυνη διαμορφωθείσας, για την ειρήνη, διεθνής κατάσταση, καθώς και για να γίνει αντιληπτή η ένταση και ο συσχετισμός μεταξύ των ΗΠΑ, της ΕΣΣΔ, της Βρετανίας και της Τουρκίας. Η αυξομείωση της έντασης και η συνεχώς μεταβαλλόμενη κατάσταση των σχέσεων μεταξύ αυτών, επηρέαζαν και τις ενέργειες της Ελληνικής κυβέρνησης.

Οι Ελληνικές κυβερνήσεις και οι αποφάσεις τους, έπαιζαν τον ρόλο τους στην επίλυση των ζητημάτων στην Κύπρο. Καθώς ήταν σε άμεση επαφή με την Ελληνοκυπριακή πολιτική ηγεσία του νησιού, οι όποιες ενέργειές τους, είχαν τον αντίστοιχο αντίκτυπο και αλληλοεπηρέαζαν τις σχέσεις τους.

Έχοντας υπόψη το πλαίσιο αυτό και σε συσχετίζοντας το με την αποδελτίωση των πληροφοριών που θα εξαχθούν από την μελέτη των επιλεγμένων πολιτικών Ελληνικών εφημερίδων της εποχής, θα εξαγάγουμε στο τέλος της εργασίας και τα συμπεράσματά μας, τα οποία θα στηριχθούν για να εξαχθούν και στην υπάρχουσα πολυποίκιλη βιβλιογραφία.

Εισαγωγή

1.1 Αρχιεπίσκοπος Μακάριος

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ο Γ΄, ο κατά κόσμον, Μιχαήλ Χριστοδούλου Μούσκος, γεννήθηκε στις 13 Αυγούστου 1913 στο ορεινό χωριό Παναγία, που βρίσκεται στα δυτικά της οροσειράς του όρους Τροόδους, ανατολικά της επαρχίας Πάφου στην Κύπρο.¹

Υπήρξε το πρώτο από τα τρία παιδιά – Γιακουμής ο αδερφός του και Ελένη η μικρότερη αδελφή του - της οικογένειας Μούσκου. Οι γονείς του Χριστόδουλος και Ελένη ήταν αμόρφωτοι, αγνοί άνθρωποι της επαρχίας και βιοπαλαιστές. Ο πατέρας του ήταν βοσκός και η μητέρα του – την οποία έχασε σε ηλικία 11 ετών - ασχολούνταν με τις οικιακές και διάφορες άλλες αγροτικές δουλειές.²

Αυτό ήταν το περιβάλλον στο οποίο μεγάλωσε. Φτωχικό, με στερήσεις που περιλάμβανε πληθώρα αγροτικών δουλειών. Ο ίδιος εργαζόταν ως τσοπανόπουλο και βοηθούσε τους γονείς του στην καθημερινή βιοπάλη. Αλλά παρόλα αυτά από την παιδική ηλικία ακόμα, υπήρχε κάτι το οποίο τον ξεχώριζε από τα υπόλοιπα παιδιά της ηλικίας του. Του άρεσε το διάβασμα και αγαπούσε τους μακρινούς περιπάτους. Αυτές τις συνήθειες τις κράτησε μέχρι το τέλος της πολυτάραχης ζωής του.³

Τα πρώτα του γράμματα τα διδάχθηκε στο μονοθέσιο δημοτικό σχολείο του χωριού του από το οποίο αποφοίτησε το 1926. Η αγάπη του για τα γράμματα οδήγησε τον δάσκαλό του, να πείσει τους γονείς του, να τον αφήσουν να συνεχίσει την μόρφωσή του. Έτσι σε ηλικία 13 ετών έγινε δεκτός, στο Μοναστήρι του Κύκκου του όρους Τροόδους, ως δόκιμος.⁴

Εκεί παρακολούθησε τα πρώτα μαθήματα του Γυμνασίου και παράλληλα μυήθηκε στην εκκλησιαστική αγωγή και τον μοναστικό τρόπο ζωής. Η έφεσή του στα

¹ Ανδρόνικος Μαρκάκης, *Ο Ασυμβίβαστος Μακάριος: Μισός αιώνας αγώνες*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1977, σ.13, Λάμπρος Λ. Σάββα, *Αρχιεπίσκοπος Μακάριος : Πρώτος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας 1959-1977. Η βιογραφία του ηγέτη που όραμα του ήταν η λευτεριά της πατρίδας του*, [χ.ο.], Λεμεσός [χ.χ.], σ. 3, Κώστας Χρ. Τζωρτζής, *Μακάριος : (1913 - 1977) : Ένα μεγάλο κεφάλαιο στη νεότερη ιστορία της Κύπρου*, Πρακτορείο Τύπου Κρόνος Λτδ., Λευκωσία 2015, σ. 6, Τάκης Χ. Ευδόκας, *Εγώ είμαι η Κύπρος : Η πρώτη περίοδος της Κυπριακής Δημοκρατίας*, Εκδόσεις Ταμασός, Λευκωσία 1990, σ. 191, Παναγιώτης Παπαδημήτρης, *Οι ηγέτες : Άγνωστα στοιχεία από τη ζωή τους : Όλα όσα έγιναν στην κάλη από το 1960 μέχρι σήμερα*, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 2001, σ. 144.

² Μαρκάκης, ό.π., σ. 14-16, Ευδόκας, ό.π., σ. 197.

³ Μαρκάκης, ό.π., σ. 14, Ευδόκας, ό.π., σ. 200-201.

⁴ Μαρκάκης, ό.π., σ. 15 και 19, Σάββα, ό.π., σ. 5, Τζωρτζής, ό.π., σ. 6, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 144.

γράμματα τον οδήγησε να λάβει υποτροφία από το Μοναστήρι και να εγγραφεί στην Δ΄ τάξη του Παγκύπριου Γυμνασίου της Λευκωσίας, από το οποίο και αποφοίτησε με άριστα το 1936.⁵

Μετά το πέρας των σπουδών του επέστρεψε στην Μονή Κύκκου όπου και εργάστηκε ως δάσκαλος στο σχολείο του Μοναστηριού. Παράλληλα εκτελούσε και λοιπά καθήκοντα που αφορούσαν διάφορες εργασίες του Μοναστηριού.⁶

Μετά από δύο χρόνια, το 1938, χειροτονήθηκε διάκονος στην Πάφο από τον τότε επίσκοπο Πάφου Λεόντιο και μετονομάστηκε από Μιχάλης Μούσκος σε Μακάριος Κυκκώτης.⁷

Καθώς υπήρξε αριστούχος μαθητής στάλθηκε, ως υπότροφος της Μονής Κύκκου, για να λάβει ανώτερες σπουδές, στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, από το οποίο και αποφοίτησε με άριστα το 1942, διαμεσούσης της Γερμανικής κατοχής.⁸

Κατά την διάρκεια της Κατοχής πήρε μέρος στην αντίσταση και συνδέθηκε με Εαμικούς κύκλους, που πρωταγωνιστούσαν εκείνη την εποχή στον αντιστασιακό αγώνα. Βίωσε εκ του σύνεγγυς και έζησε τις δυσκολίες και τις τραγικές συνθήκες της κατοχής. Λόγω της δυσκολίας μετάβασης στην Κύπρο, παρέμεινε στην Αθήνα και σπούδασε στην Νομική σχολή. Η περίοδος αυτή και τα όσα βίωσε στην Αθήνα, κατά την διάρκεια της κατοχής, τον επηρέασαν βαθύτατα και πρόσθεσαν μια ακόμα πινελιά στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του.⁹

Μετά το τέλος του πολέμου και την απελευθέρωση της Ελλάδας, χειροτονήθηκε σε πρεσβύτερο. Στη συνέχεια προήχθη σε αρχιμανδρίτη και επιτέλεσε τα εκκλησιαστικά του καθήκοντα σε εκκλησίες των Αθηνών.¹⁰

Το 1946 πήρε υποτροφία από το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών για να συνεχίσει τις εκκλησιαστικές σπουδές του στο Πανεπιστήμιο της Βοστώνης στην

⁵ Μαρκάκης, ό.π., σ. 20 και 25, Σάββα, ό.π., σ. 5, Philip S. Le Geyt, *Ο Μακάριος στην εξορία*, Μετάφραση: Ανδρέα Χριστοφίδη, Εκδόσεις Αναγέννησις, Λευκωσία 1957, σ. 103, Τζωρτζής, ό.π., σ. 6, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 144.

⁶ Μαρκάκης, ό.π., σ. 26, Σάββα, ό.π., σ. 5, Τζωρτζής, ό.π., σ. 6.

⁷ Μαρκάκης, ό.π., σ. 26, Le Geyt, ό.π., σ. 105, Τζωρτζής, ό.π., σ. 6, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 144.

⁸ Μαρκάκης, ό.π., σ.43 και 47, Σάββα, ό.π., σ. 6, Le Geyt, ό.π., σ. 103, Τζωρτζής, ό.π., σ. 6, Άνθιμος Μητροπολίτης Κιτίου, *Η αλήθεια δια τον Μακάριον*, [χ.ό.], Αθήναι 1974, σ. 5, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 144.

⁹ Μαρκάκης, ό.π., σ.33-34, 36 και 41-56, Τζωρτζής, ό.π., σ. 6, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 144.

¹⁰ Μαρκάκης ό.π., σ. 60, Le Geyt, ό.π., σ. 105, Τζωρτζής, ό.π., σ. 6, Άνθιμος Μητροπολίτης Κιτίου, ό.π., σ. 5, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 144-145.

Μασαχουσέτη των ΗΠΑ. Εκεί μετέβηκε το ίδιο έτος και παρακολούθησε θεολογικές σπουδές, θεολογία και θρησκευτική κοινωνιολογία.¹¹

Το 1948 – εν άγνοια του - και ενώ ακόμα βρισκόταν για σπουδές στην Αμερική, προτάθηκε για υποψήφιος επίσκοπος για τον θρόνο της επισκοπής Κιτίου και για τον οποίο εξελέγη παμψηφεί. Η μεγάλη του αγάπη και επιθυμία για να εξασκήσει τα εκκλησιαστικά του καθήκοντα τον έκανε να εγκαταλείψει αμέσως την Αμερική και μετά από μια περιπετειώδη επιστροφή στην Κύπρο, ενθρονίστηκε επίσκοπος Κυτίου – το ίδιο έτος - από τον τότε Αρχιεπίσκοπο Κύπρου, Μακάριο Β'.¹²

Στη θέση του επισκόπου Κιτίου παρέμεινε λίγο παραπάνω από δύο χρόνια. Κατά τη διάρκεια της θητείας του επέδειξε ιδιαίτερο ζήλο κατά την εκτέλεση των εκκλησιαστικών του καθηκόντων. Παράλληλα ανέπτυξε έντονη εθνική δράση και κοινωνική πολιτική. Ανέδειξε τον ρόλο της εκκλησίας στο Κυπριακό αίτημα για ένωση, στο οποίο ήταν ένθερμος υποστηρικτής. Εξέδωσε περιοδικά που ανέδειξαν τον κοινωνικό ρόλο και έργο της εκκλησίας και ανέπτυξε έντονη κοινωνική δράση με θέμα το εθνικό αίτημα της Κύπρου.¹³

Υπήρξε φανατικός κατήγορος των Βρετανών αποικιοκρατών και της δράσης τους στο νησί. Επίσης ήταν σταθερά προσανατολισμένος στον χώρο της δεξιάς και με φανερή αντιπάθεια προς τους κομμουνιστές. Οι προσανατολισμοί αυτοί αμβλύθηκαν κατά το πέρασμα του χρόνου, ιδιαίτερα από την στιγμή που έγινε Αρχιεπίσκοπος Κύπρου και Εθνάρχης και στη συνέχεια πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, καθώς έπρεπε να αντιπροσωπεύει ολόκληρο τον Ελληνικό Κυπριακό λαό.¹⁴

Στις αρχές της δεκαετίας του 1950 υπήρξε ο εμπνευστής του περίφημου ενωτικού δημοψηφίσματός στην Κύπρο, που οργανώθηκε με μέριμνα της Εθναρχίας και σύμφωνα με το οποίο, αναδείχτηκε με συντριπτική πλειοψηφία, ο πόθος των Ελληνοκυπρίων για ένωση με την «Μητέρα» Ελλάδα.¹⁵

¹¹ Μαρκάκης ό.π., σ. 60, Le Geyt, ό.π., σ. 105, Σάββα, ό.π., σ. 6, Τζωρτζής, ό.π., σ. 6-7, Άνθιμος Μητροπολίτης Κιτίου, ό.π., σ. 6-7, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 145.

¹² Μαρκάκης, ό.π., σ. 66-67, Σάββα, ό.π., σ. 6, Le Geyt, ό.π., σ. 110-112, Τζωρτζής, ό.π., σ. 7, Ευδόκας, ό.π., σ. 32, Άνθιμος Μητροπολίτης Κιτίου, ό.π., σ. 7-8, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 145.

¹³ Μαρκάκης, ό.π., σ. 69-74, Σάββα, ό.π., σ. 6, Le Geyt, ό.π., σ. 110-112, Τζωρτζής, ό.π., σ. 7, Ευδόκας, ό.π., σ. 191-192, Άνθιμος Μητροπολίτης Κιτίου, ό.π., σ. 8-9, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 145.

¹⁴ Μαρκάκης, ό.π., σ. 84,100 και 147, Τζωρτζής, ό.π., σ. 7-8, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 145.

¹⁵ Μαρκάκης ό.π., σ. 74-77, Σάββα, ό.π., σ. 6, Τζωρτζής, ό.π., σ. 8, Ευδόκας, ό.π., σ. 192, Άνθιμος Μητροπολίτης Κιτίου, ό.π., σ. 9, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 145.

Τον Ιούνιο του 1950, όταν πέθανε ο τότε Αρχιεπίσκοπος Κύπρου και χωρίς συνυποψήφιο στις επακόλουθες εκκλησιαστικές διαδικασίες διαδοχής, ανακηρύχτηκε πανηγυρικά νέος Αρχιεπίσκοπος. Αυτό έγινε στις 20 Οκτωβρίου 1950 και η ενθρόνισή του έγινε την ίδια ημέρα, στην εκκλησία του Αγίου Ιωάννη στην Λευκωσία.¹⁶

Ταυτόχρονα ανέλαβε αυτόματα και τον ρόλο του Εθνάρχη. Ο τίτλος αυτός, που είχε τις καταβολές του στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, αποδιδόταν στον εκάστοτε Αρχιεπίσκοπο Κύπρου για να τονιστεί ο ρόλος του κοσμικού – πολιτικού αρχηγού που έφερε ο κάθε Αρχιεπίσκοπος, εκτός από τον ρόλο του σαν θρησκευτικός ηγέτης.¹⁷

Τα επόμενα χρόνια, συνειδητοποιώντας, ότι δεν θα επιτευχθεί το αίτημα του Κυπριακού λαού για ένωση με την Ελλάδα με την συγκατάθεση των Βρετανών, επεδίωξε με συνεχείς επιμονές ενέργειες και συνεννοήσεις με την Ελληνική κυβέρνηση, να διεθνοποιηθεί το Κυπριακό αίτημα για αυτοδιάθεση – ένωση στον ΟΗΕ και στο Συμβούλιο Ασφαλείας, με πενιχρά όμως αποτελέσματα.¹⁸

Η θέση του νησιού στην Ανατολική Μεσόγειο και η επιδίωξη των Βρετανών για τον έλεγχο και την ασφάλεια της περιοχής, υπήρξαν καθοριστικοί παράγοντες για την αποτυχία του εγχειρήματος στις πρώτες αυτές απόπειρες διεθνοποίησης του ζητήματος. Οι ελπίδες ότι θα γινόταν κάτι παρόμοιο όπως με τα Επτάνησα στο παρελθόν, αποδείχτηκαν φρούδες.¹⁹

Μετά τις άκαρπες προσπάθειες να εγγραφεί το Κυπριακό αίτημα και να συζητηθεί στην Γενική συνέλευση του ΟΗΕ το 1954, ο Μακάριος υπήρξε ο πολιτικός ηγέτης και ιθύνων νους της ένοπλης αντίστασης του Κυπριακού λαού, για την αποτίναξη του Βρετανικού ζυγού. Στον αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. κατά των Βρετανών, που ξεκίνησε την 1^η Απριλίου του 1955, υπήρξε ένας εκ των πρωταγωνιστών του.²⁰

Το ίδιο έτος συμμετείχε στην διεθνή αντιιμπεριαλιστική διάσκεψη στην Μπαντούνγκ της Ινδονησίας, η οποία ήταν ο προάγγελος για την ίδρυση του κινήματος των Αδέσμευτων.²¹

¹⁶ Μαρκάκης, ό.π., σ. 78 και 83, Τζωρτζής, ό.π., σ. 8, Ευδόκας, ό.π., σ. 32 και 192, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 145.

¹⁷ Μαρκάκης, ό.π., σ. 84, Τζωρτζής, ό.π., σ. 9.

¹⁸ Μαρκάκης, ό.π., σ. 93-95, Σάββα, ό.π., σ. 6-7, Τζωρτζής, ό.π., σ. 10, Ευδόκας, ό.π., σ. 32-33.

¹⁹ Μαρκάκης, ό.π., σ. 105.

²⁰ Μαρκάκης, ό.π., σ. 98-99, 107-108 και 112, Τζωρτζής, ό.π., σ. 9-10, Ευδόκας, ό.π., σ. 33-34, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 145.

²¹ Μαρκάκης, ό.π., σ. 114, Σάββα, ό.π., σ. 8, Τζωρτζής, ό.π., σ. 12.

Το καλοκαίρι του 1955, κατά την πρόσκληση των Βρετανών για τριμερή διάσκεψη μεταξύ αυτών, των Τούρκων και της Ελληνικής κυβέρνησης για την επίλυση του Κυπριακού, αντιτάχθηκε σθεναρά – χωρίς όμως επιτυχία – στην συμμετοχή της Ελληνικής κυβέρνησης στην διάσκεψη. Είχε αντιληφθεί την καλοστημένη παγίδα που είχαν οργανώσει οι Βρετανοί, με την πρόσκληση της Τουρκίας, να πάρει μέρος στην διαδικασία επίλυσης του θέματος.²²

Στην διάρκεια του 1955 και μέχρι το Φεβρουάριο του 1956, συμμετείχε στις συνομιλίες για την επίλυση του Κυπριακού Ζητήματος, με τον νέο κυβερνήτη της Κύπρου, τον στρατάρχη Σερ Τζών Χάρτινγκ, χωρίς να καταλήξουν σε κάποιο επιθυμητό αποτέλεσμα.²³

Παράλληλα ο Μακάριος συνέχιζε τις επαφές με τη νέα κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, που είχε ανέλθει στην εξουσία μετά το πογκρόμ κατά των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, και ήρθε και ως ένα σημείο αντιμέτωπος με την Ελληνική κυβέρνηση. Η διαφορά μεταξύ τους ανέκυπτε καθώς ο Μακάριος επιθυμούσε την διεθνοποίηση του Κυπριακού και την επίλυσή του μέσα από τα πλαίσια του ΟΗΕ και την αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, ενώ η Ελληνική κυβέρνηση επιθυμούσε να «κλείσει» το Κυπριακό με μια λύση στα πλαίσια του ΝΑΤΟ.²⁴

Οι Βρετανοί, ανυπομονώντας να δοθεί λύση στο θέμα, καθώς ο αγώνας της ΕΟΚΑ συνεχιζόταν και για να μην μπορεί να ασκηθεί πίεση εκ μέρους του Μακαρίου, τον εξόρισαν στις αρχές Μαρτίου του 1956 στις Σεϋχέλλες.²⁵

Η εξορία του Μακαρίου στις Σεϋχέλλες, κράτησε σχεδόν ένα χρόνο μέχρι τον Μάρτιο του 1967. Καθώς βρισκόταν απομονωμένος στο νησί δεν μπορούσε να έχει ενεργό συμμετοχή στα τεκταινόμενα για το ζήτημα της Κύπρου.²⁶

Μετά την απελευθέρωσή του τον Απρίλιο του 1957 έφτασε στην Αθήνα, καθώς του είχε απαγορευτεί από του Βρετανούς η επιστροφή στην Κύπρο. Στην Αθήνα αποκατέστησε τις επαφές με την Κύπρο και έλαβε γνώση των

²² Μαρκάκης, ό.π., σ.113-114, Τζωρτζής, ό.π., σ. 13.

²³ Μαρκάκης, ό.π., σ. 116, Σάββα, ό.π., σ. 8, Τζωρτζής, ό.π., σ. 13-14, , Ευδόκας, ό.π., σ. 115-118, Άνθιμος Μητροπολίτης Κιτίου, ό.π., σ. 27-28, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 145.

²⁴ Μαρκάκης, ό.π., σ. 115-116, Τζωρτζής, ό.π., σ. 14.

²⁵ Μαρκάκης, ό.π., σ. 121-125, Σάββα, ό.π., σ. 8, Τζωρτζής, ό.π., σ. 15, , Ευδόκας, ό.π., σ. 33, Κώστας Ν. Χατζηκωστής, *Έξι προεδρικά πορτραίτα : Πολιτικά βιώματα με τους Προέδρους της Κύπρου την ιστορική περίοδο των τελευταίων πενήντα χρόνων*, Εκδόσεις Γερμανός, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 27, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 145.

²⁶ Μαρκάκης, ό.π., σ. 132, Le Geyt, ό.π., σ. 122-124, Τζωρτζής, ό.π., σ. 15, , Ευδόκας, ό.π., σ. 33 και 130, Χατζηκωστής, ό.π., σ. 27, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 145-147.

διαλαμβανομένων. Εκεί επαναπροσδιόρισε την θέση του, ως προς τα αποτελέσματα της συζήτησης του Κυπριακού ζητήματος, στα πλαίσια της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ.²⁷

Η απόφαση των Βρετανών να εφαρμόσουν το διχοτομικό σχέδιο Μακμίλλαν (τριπλή συγκυριαρχία) τον Ιούνιο του 1958 ως λύση για το Κυπριακό, η έντονη επιθυμία της Ελληνικής κυβέρνησης να επιλυθεί το θέμα, οι δικαιοδικές ταραχές που είχαν ξεσπάσει, με αποκορύφωμα τα αποτρόπαια εγκλήματα της σφαγής στα χωράφια του χωριού Κιόνελη, Ελληνοκυπρίων από Τουρκοκύπριους και η σφοδρή αντίθεση της Τουρκίας για οποιαδήποτε μορφή ένωσης της Κύπρου με τη Ελλάδα, τον ανάγκασαν να επιτελέσει, την περίφημη πολιτική στροφή, για την μετέπειτα κατάσταση της Κύπρου.²⁸

Σε συνέντευξη του, στην βρετανίδα πολιτικό του Εργατικού Κόμματος Μπάρμπαρα Κάσλ τον Σεπτέμβριο του 1958, τάχθηκε για πρώτη φορά υπέρ της λύσης της ανεξαρτησίας. Αυτό σηματοδότησε επίσημα, την ριζική αναθεώρηση της μέχρι τότε πολιτικής του, που ήταν η αυτοδιάθεση – ένωση.²⁹

Με την ήδη υπάρχουσα δύσκολη κατάσταση και με αφετηρία την ενέργεια του αυτή, δόθηκε ώθηση να επισπευστούν οι διαδικασίες για την επίλυση του Κυπριακού.³⁰

Κατόπιν πολύμηνων διαβουλεύσεων μεταξύ Τούρκων και Ελλήνων ιθυνόντων και με την Βρετανική, εξ αποστάσεως παρακολούθηση και έμμεση συμμετοχή, επιτελέστηκαν οι περίφημες συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου στις αρχές του 1959.³¹

Ο ίδιος ο Μακάριος δεν πήρε μέρος στις διαβουλεύσεις. Κλήθηκε να υπογράψει αυτές – παρά τις αντιρρήσεις του – στις 19 Φεβρουάριου του 1959, ως εκπρόσωπος των Ελληνοκυπρίων.³²

²⁷ Μαρκάκης, ό.π., σ. 134-136., Le Geyt, ό.π., σ. 122-124, Τζωρτζής, ό.π., σ. 15, Ευδόκας, ό.π., σ. 33, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 147.

²⁸ Μαρκάκης, ό.π., σ. 136-140, Τζωρτζής, ό.π., σ. 16-17, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 147.

²⁹ Μαρκάκης, ό.π., σ. 140, Τζωρτζής, ό.π., σ. 17, Ευδόκας, ό.π., σ. 134, Χατζηκωστής, ό.π., σ. 27, Άνθιμος Μητροπολίτης Κιτίου, ό.π., σ. 15.

³⁰ Μαρκάκης, ό.π., σ. 140, Τζωρτζής, ό.π., σ. 17, Χατζηκωστής, ό.π., σ. 27, Άνθιμος Μητροπολίτης Κιτίου, ό.π., σ. 16.

³¹ Μαρκάκης, ό.π., σ. 140-141, Τζωρτζής, ό.π., σ. 17, Ευδόκας, ό.π., σ. 126, Χατζηκωστής, ό.π., σ. 27-28, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 147.

³² Μαρκάκης, ό.π., σ. 141, Σάββα, ό.π., σ. 8-9, Τζωρτζής, ό.π., σ. 17, , Ευδόκας, ό.π., σ. 34 και 126, Χατζηκωστής, ό.π., σ. 28.

Επέστρεψε στην Κύπρο αρχές Μαρτίου όπου του έγινε μεγαλειώδης και αποθεωτική υποδοχή από τον Ελληνοκυπριακό λαό. Ο στόχος της αποτίναξης του Βρετανικού ζυγού είχε επιτευχθεί.³³

Τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, κατά την εκλογική διαδικασία του προέδρου της Δημοκρατίας, κέρδισε τον ανθυποψήφιο του Ιωάννη Κληρίδη με σχετική άνεση (66,82% με 33,28%) και εξελέγη πρώτος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Αντιπρόεδρος είχε ήδη εκλεγεί ο επικεφαλής της Τουρκοκυπριακής κοινότητας ο Δρ. Φαζίλ Κουτσιούκ.³⁴

Ανέλαβε επίσημα τα καθήκοντά του, μετά από μια σύντομη μεταβατική περίοδο, στις 16 Αυγούστου του 1960, όταν και ανακηρύχτηκε επίσημα η Κύπρος ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος.³⁵

Η συνοπτική αυτή ιστορική διαδρομή της ζωής του, από την γέννηση του το 1913 μέχρι την επίσημη ανάληψη των προεδρικών του καθηκόντων τον Αύγουστο του 1960, έγινε με σκοπό να γίνει σαφές ποιος ήταν ο Μακάριος.

Οι περιπέτειες, της μέχρι τότε πολυτάραχης ζωής του, σίγουρα έπαιξαν τον δικό τους ρόλο στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και της προσωπικότητάς του.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα, όπου ξένοι δημοσιογράφοι και όχι μόνο, περιγράφουν και σκιαγραφούν τον Αρχιεπίσκοπο, είναι της δημοσιογράφου Οριάνα Φαλάτσι, στο βιβλίο της «*Συνάντηση με την Ιστορία*» στην οποία ο Μακάριος έδωσε, βέβαια πολύ αργότερα, μια μνημειώδη συνέντευξη, όσο και η περιγραφή που κάνει ο Λοχαγός Φίλιπ Λε Γκέυτ, που τον φρουρούσε κατά την διάρκεια της εξορίας του, στο βιβλίο του «*Ο Μακάριος στην εξορία*».³⁶

Διαβάζοντας τα λεγόμενα τους, διαπιστώνεται ότι οι χαρακτηρισμοί τους είναι εγκωμιαστικοί για τον Αρχιεπίσκοπο. Έξυπνος, μυαλωμένος, με θάρρος και χιούμορ, εσωστρεφής διορατικός αλλά παράλληλα και ριψοκίνδυνος, με βυζαντινή μεγαλοπρέπεια και πολύ ευγενικός είναι μερικοί από τους χαρακτηρισμούς που του

³³ Μαρκάκης, ό.π., σ. 143, Τζωρτζής, ό.π., σ. 17, Ευδόκας, ό.π., σ. 34, Άνθιμος Μητροπολίτης Κιτίου, ό.π., σ. 17-18 και 20-21.

³⁴ Μαρκάκης, ό.π., σ. 143-147, Τζωρτζής, ό.π., σ. 17-18 και 136-137, Ευδόκας, ό.π., σ. 34, Άνθιμος Μητροπολίτης Κιτίου, ό.π., σ. 19, Παπαδημήτρης, ό.π., σ. 147.

³⁵ Μαρκάκης, ό.π., σ. 148, Τζωρτζής, ό.π., σ. 18.

³⁶ Οριάνα Φαλάτσι, *Συνάντηση με την Ιστορία*, Εκδόσεις Πάπυρος, Αθήνα 1976, σ. 537, Χριστοφής Οικονομίδης, *Απομυθοποιημένη ιστορία του κυπριακού στα τελευταία 129 χρόνια (1878 - 2007)*, Εκδόσεις Επιφανίου, τ. Β', Λευκωσία 2008, σ. 274-292, Μαρκάκης, ό.π., σ. 14-16, Ευδόκας, ό.π., σ. 230-234.

αποδίδουν οι άνθρωποι που ήρθαν σε επαφή μαζί του σε όχι και τόσο εύκολες καταστάσεις της ζωής του.³⁷

Μόνο αν σκιαγραφηθεί και κατανοηθεί η προσωπικότητα ενός ανθρώπου μπορούμε να γίνουμε κοινωνοί της νοοτροπίας και του χαρακτήρα του και να βλέπουμε – εάν και όσο γίνεται – μέσα από την ματιά του τα γεγονότα.

Με βάση αυτά θα πρέπει να επεξηγούμε τις ενέργειές του. Αντίστοιχα θα πρέπει να προσλαμβάνουμε το γιατί και το πώς τον παρουσίαζε ο Ελλαδικός τύπος.

Αυτό θα το λάβουμε υπόψη όταν θα εξετάζουμε την στάση του Ελληνικού τύπου, την περίοδο 1960 – 1963, απέναντί του. Το ίδιο θα κάνουμε και για την στάση της εφημερίδας Ελευθερία, τόσο και την περίοδο της συζήτησης των σχεδίων Άτσεσον, όσο και την περίοδο μετά από αυτά.

1.2 Η εφημερίδα Ελευθερία

Η εφημερίδα των Αθηνών Ελευθερία ήταν μια πολιτική καθημερινή εφημερίδα. Έκανε την εμφάνισή της την περίοδο της Γερμανικής κατοχής στην Αθήνα. Από την αρχή της έκδοσής της, τάχθηκε υπέρ των δυνάμεων που εξέφραζαν την κεντρικά παράταξη. Η εφημερίδα υποστήριξε σθεναρά τον Γεώργιο Παπανδρέου και την νεοσχηματιζόμενη Ένωση Κέντρου.

Εκδότης και διευθυντής της υπήρξε από την ίδρυσή της μέχρι και την παύση της λειτουργίας της, ο δημοσιογράφος Πάνος Β. Κόκκας. Η εφημερίδα ταυτίστηκε με τον Γεώργιο Παπανδρέου και τον υποστήριξε με θέρμη κατά την διάρκεια του «ανένδοτου». Ο εκδότης της ανέπτυξε πολύ φιλικές σχέσεις και συνδέθηκε με τον βουλευτή και μετέπειτα Υπουργό της Κυβέρνησης Παπανδρέου, Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, τον οποίο και υποστήριξε καθ' όλη την μετέπειτα διαδρομή του. Η εφημερίδα αντιτάχθηκε σθεναρά με την αρθρογραφία της ενάντια σε οποιονδήποτε ήταν αντίθετος με την πολιτική της Ένωσης Κέντρου, τόσο στα εσωτερικά όσο και στα διεθνή δρώμενα.³⁸

³⁷Μαρκάκης, ό.π., σ. 60., Le Geyt, ό.π., σ. 191-195, Οικονομίδης, ό.π., σ. 274-292, Ευδόκας, ό.π., σ. 106-107, Χατζηκωστής, ό.π., σ. 35.

³⁸Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού τύπου 1784 - 1974*, τ. 2, Εθνικό ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα, 2008, σ. 95-97.

Την περίοδο, 1960 - 1965, το Κυπριακό και ο Μακάριος κυριαρχούσαν στο ενδιαφέρον της Ελληνικής κοινής γνώμης. Καθώς ερχόταν στο προσκήνιο οι συμφωνίες ή διαφωνίες που είχε ο Αρχιεπίσκοπος με τις εκάστοτε κυβερνήσεις, εναλλασσόταν και η στάση της, ανάλογα φυσικά και με το ποιος ήταν στην κυβέρνηση κάθε φορά.

Στο 5^ο κεφάλαιο, της παρούσας εργασίας, θα φανεί η χαρακτηριστική αλλαγή της ρητορικής της αρθρογραφίας της εφημερίδας, απέναντι στον πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας.

2. Ερευνητικά Ζητήματα

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε τα ερωτήματα τα οποία προέκυψαν, κατά την βιβλιογραφική έρευνα και την αποδελτίωση πληροφοριών, μέσα από την μελέτη άρθρων επιλεγμένων εφημερίδων, για το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα.

Με βάση τις απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά, θα επιδιώξουμε να δώσουμε μια σαφή εικόνα, για την στάση που κράτησε ο Ελληνικός τύπος και πως παρουσίαζε, τον Αρχιεπίσκοπο και πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Το πρώτο χρονικό διάστημα που θα μας απασχολήσει είναι από την ημέρα της εκλογής του ως πρόεδρος της Κύπρου μέχρι και το τέλος του 1963.

Στη συνέχεια ιδιαίτερο βάρος θα δοθεί στο να απαντηθούν ερωτήματα ως προς τη στάση που κράτησε η εφημερίδα Ελευθερία. Τόσο κατά τη διάρκεια της συζήτησης των σχεδίων Άτσεσον, όσο και μετά από αυτά, σε σχέση με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και τις αποφάσεις του για τους λόγους που αναφέρθηκαν στην εισαγωγή, μέχρι τις αρχές του 1965.

Ο σκοπός για τον οποίο γίνεται η έρευνα είναι για να διαπιστωθεί αν υπήρχε μεταβολή ή όχι της ρητορικής της εφημερίδας Ελευθερίας, ως προς τον Μακάριο κατά τα χρονικά διαστήματα αυτά. Η αλλαγή στην ρητορική της ή όχι, θα αποδειχθεί ως αποτέλεσμα της σύγκρισής που θα γίνει, σε σχέση με τον πως τον παρουσίαζε κατά την χρονική περίοδο από το 1960 έως και το 1964.

Κατά την περίοδο 1960 έως 1964 έχουμε στην Ελλάδα κυβερνήσεις διαφορετικού ιδεολογικού προσανατολισμού. Την δεξιά προσανατολισμού κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, τις βραχύβιες κυβερνήσεις του Πιπινέλη και Μαυρομιχάλη και μετά τις εκλογές της 3^{ης} Νοεμβρίου του 1963 τις κυβερνήσεις του Γεωργίου Παπανδρέου.

Παράλληλα στην Κύπρο συνέβαιναν γεγονότα που επηρέαζαν άμεσα τις εξελίξεις στην Ελλάδα, λόγω της εμπλοκής της Ελλάδας στο Κυπριακό, αλλά και επειδή την έφερνε σε δύσκολη και αμήχανη θέση απέναντι στις υπόλοιπες συμμαχικές δυνάμεις που εμπλεκόταν στο ζήτημα, καθώς και η ίδια συμμετείχε στο ΝΑΤΟ.

Επίσης θα πρέπει να αναφερθεί ότι παρόλο που υπήρχαν στην Ελλάδα δύο διαφορετικές κυβερνήσεις, ο δυτικός προσανατολισμός τους ήταν δεδομένος. Αυτό ήταν αναμενόμενο λόγω της εξάρτησης της Ελλάδας από την στρατιωτική και οικονομική βοήθεια που δεχόταν από τις δυτικές χώρες, από την συμμετοχή της στον δυτικό συνασπισμό, όσο και από τον ανταγωνισμό που είχε με την Τουρκία στα πλαίσια του ΝΑΤΟ.³⁹

Έτσι ανάλογα με την εκάστοτε κυβέρνηση στην Ελλάδα, τον σταθερό ιδεολογικό προσανατολισμό της επιλεγμένης Αθηναϊκής εφημερίδας και με βάση τα διαλαμβανόμενα στην Κύπρο, θα διαφανεί και η αλλαγή ή όχι της στάσης της, απέναντι στον Μακάριο.

Άλλοτε υπήρχε συμφωνία απόψεων, κοινός επιδιωκόμενος σκοπός και κοινή αντίληψη για τον χειρισμό των θεμάτων του Κυπριακού μεταξύ των δύο πρωτευουσών Αθήνας Λευκωσίας. Άλλοτε πάλι όχι. Οι διαφορετικές αντιλήψεις είχαν και τον αντίστοιχο αντίκτυπο στην Ελληνική κοινή γνώμη. Έτσι ανάλογα με την εκάστοτε κυβέρνηση, θα φανεί μέσα από την σχετική έρευνα και ανάλυση, η αλλαγή στον τόνο της αρθρογραφίας και της ρητορικής της και θα παρατίθεται αν ήταν επικριτική ή υποστηρικτική απέναντι στον πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Με την παρούσα εργασία δεν θα αποδειχθεί το πόσο δίκαιο ή άδικο είχε ο πρόεδρος της Κύπρου ως προς τις επιλογές του. Αλλά το πόσο τον στήριζαν οι εφημερίδες του Ελληνικού τύπου. Ιδιαίτερα θα σχολιαστεί και ο τρόπος παρουσίασης των διαφόρων θεμάτων μέσω της εφημερίδας Ελευθερία.

Το ενδιαφέρον σε όλη την έρευνα είναι το ότι, αν και αργότερα αποδεικνυόταν ότι ο Μακάριος είχε δίκαιο ή ότι είχε εφαρμόσει την ορθή πολιτική επιλογή για το συμφέρον του δικού του κράτους, οι εφημερίδες σχολίαζαν τις επιλογές του με βάση την δική τους ιδεολογική πυξίδα.

Ταυτόχρονα προέβαιναν και στην ενημέρωση της Ελληνικής κοινωνίας. Η οποία, κατά περιόδους, είχε αυξημένο ενδιαφέρον για το Κυπριακό ζήτημα. Αυτό

³⁹Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ. Δ', Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1986, σ. 24-26, 59-60 και 173-175, Ιωάννης Στεφανίδης, *Εν ονόματι του Έθνους. Πολιτική κουλτούρα, αλτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1945 - 1967*, Εκδόσεις Επίκεντρο Θεσσαλονίκη 2010, σ. 57-64.

συνεπαγόταν λόγω της αδερφικής αλληλεγγύης προς τον δοκιμαζόμενο Ελληνοκυπριακό λαό. Αλλά και λόγω της γοητείας που ασκούσε στον Ελληνική κοινή γνώμη η δημοφιλής και χαρισματική προσωπικότητα του προέδρου της Κύπρου, η οποία είχε εδραιωμένα στηρίγματα μέσα στην Ελληνική κοινή γνώμη, ήδη από τους αγώνες της δεκαετίας του 1950.⁴⁰

Η ρητορική της εφημερίδας *Ελευθερία*, έναντι του Μακαρίου, κατά τα προαναφερθέντα χρονικά διαστήματα είναι χαρακτηριστική. Από υποστηρικτική και θετικά διακείμενη προς αυτόν, μετέπειτα τηρώντας μια πιο μετριοπαθή και αποστασιοποιημένη στάση, κατέληξε μετά την αποτυχία των σχεδίων Άτσεσον και ιδιαίτερα στις αρχές του 1965, να εξαπολύει μύδρους εναντίον του.

Η εφημερίδα τον θεωρούσε υπεύθυνο για την μη επίτευξη συμφωνίας για την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος μέσω των σχεδίων Άτσεσον. Τον κατηγορούσε διότι είχε έρθει για το λόγο αυτό σε σύγκρουση με τον πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου, ως προς τους χειρισμούς πάνω στο ζήτημα. Οι επικρίσεις της επικεντρωνόταν για το ποιος ευθυνόταν για την μη επίτευξη της ένωσης και για το ποιος θα είχε τον πρώτο λόγο για την περαιτέρω εξέλιξη του Κυπριακού Ζητήματος.

Η σημασία της σύγκρισής αυτής έγκειται στο γεγονός ότι ο Ελληνικός τύπος ήταν το κατεξοχήν κύριο ενημερωτικό μέσο του Ελληνικού λαού. Οι εφημερίδες διέθεταν ανταποκριτές και παραρτήματα στην Λευκωσία, στο Λονδίνο και αλλού και είχαν άμεση και έγκυρη ενημέρωση για τα τεκταινόμενα.

Λόγω της εύκολης πρόσβασης που είχαν στους ιθύνοντες που έπαιρναν μέρος στις διαβουλεύσεις, καθώς και το γεγονός ότι και οι ίδιοι επιζητούσαν να εγχειρίσουν την γνώμη και τις αντιλήψεις τους στις εφημερίδες, καταστύσαν την ανάγνωσή τους, εξαιρετικά ενδιαφέροντα. Τα θέματα που φιλοξενούσαν στα φύλλα τους ήταν επίκαιρα, άκρως ενδιαφέροντα και ελκυστικά για την κοινή γνώμη και τον Ελληνικό λαό γενικότερα. Επιπλέον αυτόματα επιτελούσαν και πολιτικό έργο, αφού αναλόγως του ιδεολογικού τους προσανατολισμού, παρέθεταν και σχολίαζαν τα γεγονότα, με συνέπεια να επηρεάζουν σημαντικό κομμάτι της Ελληνικής κοινωνίας που ενημερώνονταν μέσω αυτών αναλόγως αν υποστήριζαν ή όχι τους εκάστοτε εμπλεκόμενους.

⁴⁰ Γ. Α. Ξύδη – Σ. Λιναρδάτου – Κ. Χατζηαργύρη, *Ο Μακάριος και οι σύμμαχοι του*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα ³1974, σ. 156-159 και 175-177.

Είναι κοινώς γνωστό ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης κατευθύνουν και διαμορφώνουν την κοινή γνώμη πολύ πιο εύκολα από τους ίδιους τους πολιτικούς ή τα πρόσωπα που λάμβαναν μέρος στις διαβουλεύσεις ή τις εξελίξεις. Επίσης ο τρόπος παρουσίασης ενός γεγονότος γίνεται πολύ πιο ελκυστικός και κατανοητός μέσω αρθρογραφίας και φωτογραφιών, τις οποίες είναι εύκολο να αποκτήσουν οι συντάκτες των εφημερίδων. Η εγγύτητά τους με τους χώρους που λαμβάνουν χώρα γεγονότα, εκδηλώσεις κλπ. είναι πολύ πιο εύκολη και άμεση. Τα γεγονότα προσλαμβάνονται καλύτερα από τον αναγνώστη, επειδή ο ίδιος δεν έχει άμεση πρόσβαση και παρακολουθεί εκ του μακρόθεν. Έτσι οι εφημερίδες απευθυνόμενες, σε ευρύ και διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων κοινό και καθώς είναι εύκολη η απόκτησή τους, παίζουν καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης.

Ο ρόλος των συγκεκριμένων Αθηναϊκών εφημερίδων, της περιόδου που εξετάζουμε καθίσταται ιδιαίτερος σημαντικός. Στην Ελληνική πρωτεύουσα, εκείνη την εποχή, διαμένει το μεγαλύτερο συγκεντρωμένο ποσοστό του Ελληνικού και όχι μόνο λαού. Έτσι το πώς διαμορφώνεται και καθοδηγείται η κοινή γνώμη ήταν σημαντικό για τις κυβερνήσεις και ιδιαίτερα εκείνης της εποχής.

Οι εξελίξεις στο Κυπριακό ήταν ένα θέμα που ανέκαθεν ήταν κυρίαρχο στην Ελληνική πολιτική σκηνή, την δεκαετία του 1960. Οι εξελίξεις επί αυτού καθόριζαν τις σχέσεις των Ελληνικών κυβερνήσεων με την Τουρκία, τους Βρετανούς, τους Αμερικανούς αλλά και τους Ρώσους. Με βάση το ευρύτερο διεθνές πλαίσιο και τις ψυχροπολεμικές συνθήκες που επικρατούσαν εκείνη την εποχή, επηρέαζαν σε σημαντικό βαθμό και τις αποφάσεις των δυνάμεων αυτών, σε σχέση με το Κυπριακό ζήτημα. Όλοι αυτοί οι παράγοντες βάρυναν πάντα τις αποφάσεις των Ελληνικών κυβερνήσεων. Ο δυτικός προσανατολισμός, η οικονομική βοήθεια της Δύσης και η ένταξη στο ΝΑΤΟ, ήταν καθοριστικοί παράγοντες, ως προς τις αποφάσεις των κυβερνήσεων, για τον χειρισμό του Κυπριακού.

Όπως είναι λογικό, η έρευνα δεν θα μπορούσε να γίνει σε ολόκληρο τον Ελληνικό τύπο της εποχής, ούτε και σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας. Κάτι τέτοιο θα προκαλούσε τεράστια προσκόμματα στην έρευνα, λόγω του τεράστιου όγκου του υπάρχοντος διαθέσιμου αρχειακού υλικού, αλλά και στην προφανή αντικειμενική δυσκολία οργάνωσής του. Για τους λόγους αυτούς επιλέχθηκαν τέσσερις Αθηναϊκές εφημερίδες που να καλύπτουν όλο το πολιτικό φάσμα και με σαφείς πολιτικούς και ιδεολογικούς προσανατολισμούς. Οι εφημερίδες αυτές θεωρητικά αντιπροσωπεύουν και την πλειοψηφία της Ελληνική κοινής γνώμης. Η επιλογή της Αθήνας, της

πρωτεύουσας του Ελληνικού κράτους και των αντίστοιχων εφημερίδων έγινε, καθώς ο πληθυσμός της Αθήνας εκείνη της εποχή, ήταν περίπου δύο εκατομμύρια και κατά σύμβαση θεωρείται ότι αντιπροσωπεύει με περισσότερη ακρίβεια την Ελληνική κοινή γνώμη.

Οι περιορισμοί αυτοί μας αναγκάζουν να υποθέσουμε ότι οι προσλαμβάνουσες ενημερώσεις, μέσω του Ελληνικού τύπου, θα είχαν διαμορφώσει την κοινή γνώμη των Ελλήνων, για το Κυπριακό θέμα και τους χειρισμούς του Μακαρίου. Έτσι θα μπορούσαμε, πιο εμπειριστατωμένα να αντιληφθούμε, τις επιπτώσεις που είχαν οι ενέργειές και η στάση του κατά τη διάρκεια των γεγονότων.

Με βάση την παρουσίασή τους από τον Ελληνικό τύπο, θα μπορούμε να διαπιστώσουμε την αύξηση ή όχι της δημοφιλίας του, την αποδοχή ή όχι των πολιτικών του και την αύξηση ή όχι της συμπάθειας του Ελληνικού λάου, καθώς και την αποδοχή ή όχι των χειρισμών του, από τους επικεφαλής της Ελληνικής πολιτικής σκηνής.

Ένας ακόμα λόγος περιορισμού, είναι ότι η χρησιμοποίηση και αποδελτίωση των πληροφοριών εξάγονται από τα άρθρα μιας συγκεκριμένης Αθηναϊκής εφημερίδας, την Ελευθερία. Η συγκεκριμένη εφημερίδα είχε σαφή ιδεολογικό προσανατολισμό, όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή. Έτσι καθώς θα απασχολήσει, το εύρος της παρούσας εργασίας και καθώς θα επιχειρηθεί να απαντηθούν ερωτήματα σχετικά με την στάση της, έναντι του προέδρου της Κύπρου κατά τη διάρκεια της συζήτησης των σχεδίων Άτσεσον αλλά και μετά αυτών, θα υπάρχουν και οι αντίστοιχοι απορρέοντες περιορισμοί. Η σημαντικότερη δυσχέρεια θα είναι ως προς την ορθή εκτίμηση και την αντικειμενική ερμηνεία της πλήρους και σαφής πρόσληψης των συνεπειών των επιλογών του Αρχιεπισκόπου, από την Ελληνική κοινωνία.

3. Ο Μακάριος στον Αθηναϊκό τύπο την περίοδο 1960 – 1963

3.1 Διεθνές πλαίσιο

Στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1960 έλαβαν χώρα γεγονότα, τα οποία υπήρξαν σταθμός για την εξέλιξη και την διαμόρφωση του ψυχρού πολέμου.

Οι παρενέργειες των γεγονότων αυτών είχαν άμεσο αντίκτυπο και στο Κυπριακό καθώς επηρέαζαν άμεσα την πολιτική και το ενδιαφέρον των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής για την Ανατολική Μεσόγειο. Με βάση και το γεγονός ότι στη διαμάχη εμπλεκόταν δύο συμμαχικά, ενταγμένα στο ΝΑΤΟ κράτη καθώς και η Βρετανία που είχε καίρια και ζωτικά συμφέροντα στην περιοχή, οι δύο υπερδυνάμεις καθόριζαν την πολιτική τους για τα τεκταινόμενα στην Ανατολική Μεσόγειο, σύμφωνα πάντα και με τα δικά τους γεωστρατηγικά συμφέροντα.

3.1.1 Το τείχος του Βερολίνου

Η κρίση που δημιουργήθηκε το καλοκαίρι του 1961 στο Βερολίνο ουσιαστικά ήταν το αποτέλεσμα της οικονομικής δυσπραγίας στην οποία είχε επέλθει η Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας και της φυλλοροής του εργατικού της δυναμικού.

Μετά από άκαρπες διαβουλεύσεις μεταξύ των ηγετών των δύο υπερδυνάμεων, του προέδρου των ΗΠΑ Τζών Κένεντυ και του ηγέτη της Σοβιετικής ένωσης Νικήτα Χρουστσόφ, τον Ιούνιο του 1961, ο Σοβιετικός ηγέτης αποφάσισε τον διαμερισμό του Βερολίνου. Έτσι τη νύχτα 12 προς 13 Αυγούστου 1961 ανεγερθεί το περίφημο τείχος του Βερολίνου.

Το αποτέλεσμα αυτής της ενέργειας ήταν να κορυφωθεί η ένταση μεταξύ των δύο συνασπισμών, να αυξηθεί ο καταγγελκτικός λόγος των Δυτικών και ιδιαίτερα των ΗΠΑ, με συνέπεια να υπάρχει μια εσωστρέφεια των δύο υπερδυνάμεων καθώς προσπαθούσαν να περιχαρακώσουν και να υπερασπιστούν τα συμφέροντά τους έναντι του αντίπαλου συνασπισμού.⁴¹

⁴¹ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην Ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2005, σ. 105-108, Σταύρος Στ. Σταφυλάκης, *Η εκρηκτική δεκαετία του '60*, Αθήνα 2020, σ.48-52, John W. Young, *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991: Πολιτική Ιστορία*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2002, σ. 59-60.

3.1.2 Η κρίση των πυραύλων της Κούβας

Η πιο σοβαρή σύγκρουση των δύο υπερδυνάμεων ήλθε το δεύτερο εξάμηνο του 1962 κατά την διάρκεια της κρίσης των πυραύλων της Κούβας.

Η κρίση έγκειται στο γεγονός ότι οι Σοβιετικοί αποφάσισαν και προσπάθησαν, με την συγκατάθεση του ηγέτη της Κούβας Φιντέλ Κάστρο, να εγκαταστήσουν πυραύλους με πυρηνικές κεφαλές στο νησί, όπως διαπίστωσαν οι Αμερικανοί με αεροφωτογραφίες τον Οκτώβριο του 1962. Η σύγκρουση έφτασε στο μέγιστό σημείο της κορύφωσής της και η απειλή ενός παγκοσμίου βεληνεκού πυρηνικού πολέμου ήταν περισσότερο από εμφανής.⁴²

Το αποτέλεσμα αυτής της κρίσης ήταν και οι δύο υπερδυνάμεις να αλλάξουν προσανατολισμό ως προς την επικράτηση μέσω των πυρηνικών εξοπλισμών και να στρέψουν την προσοχής του σε άλλες περιοχές του πλανήτη στις οποίες θα μπορούσαν να αποκομίσουν κέρδη από τον μεταξύ τους ανταγωνισμό. Μια τέτοια περιοχή ήταν και η Ανατολική Μεσόγειος που μέχρι εκείνη την στιγμή θεωρούνταν, εκ μέρους των ΗΠΑ, καθαυτού πεδίο εμπλοκής των Βρετανών, καθώς αυτοί είχαν ζωτικά συμφέροντα στην περιοχή.⁴³

3.1.3 Η δολοφονία Κένεντυ

Η δολοφονία του 35^{ου} προέδρου της Αμερικής Τζων Φιτζέραλντ Κένεντυ συνέβη στις 22 Νοεμβρίου 1963 στην πλατεία Ντίλι στο Ντάλας του Τέξας των ΗΠΑ. Αυτό συνέβη, κατά την διάρκεια περιόδου του προέδρου της Αμερικής στην πολιτεία του Τέξας από τον Λη Χάρβεϊ Όσβαλντ, με πυροβολισμούς οι οποίοι βρήκαν τον πρόεδρο της Αμερικής στο λαιμό και το κεφάλι και ο θάνατός του ήταν σχεδόν ακαριαίος, ενώ δίπλα του στην λιμουζίνα βρίσκονταν η γυναίκα του Τζάκι.

Το αποτέλεσμα της δολοφονίας ήταν να ορκιστεί άμεσα, μέσα στις επόμενες δύο ώρες, νέος πρόεδρος της Αμερικής ο τότε αντιπρόεδρος Λίντον Τζόνσον.

Ο νέος πρόεδρος θα έπαιζε καθοριστικό ρόλο, τόσο στις εξελίξεις στον πόλεμο του Βιετνάμ που είχε ήδη μπλεχτεί η Αμερική, όσο και στις εξελίξεις του

⁴²Young, ό. π., σ. 60-61.

⁴³Χατζηβασιλείου, ό.π., σ. 108-212, Μανώλης Κούμας, «Η κρίση των πυραύλων στην Κούβα», 31 Ιανουαρίου 2016, σ. 24, https://www.kathimerini.gr/resources/toolip/doc/2019/07/04/1962_10_22.pdf (23 Φεβρουαρίου 2021), *Η Καθημερινή*, Αθήνα 25 Οκτωβρίου 1962, σ. 1.

Κυπριακού ζητήματος ιδίως κατά τα επόμενα έτη. Η Αμερικανική ηγεσία αποφάσισε να αναμειχθεί περισσότερο ενεργά για την επίλυσή του, στα πλαίσια του ανταγωνισμού με την Σοβιετική ένωση. Στην προσπάθεια να αντικαταστήσουν τους Βρετανούς, που δεν μπορούσαν πλέον να ανταποκριθούν στον ρόλο της παγκόσμιας Μεγάλης Δύναμης και για να δοθεί μια λύση, μέσα στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ, ο πρόεδρος της Αμερικής με τις αποφάσεις και τις ενέργειές του, αποτέλεσε αποφασιστικό και καθοριστικό παράγοντα, για τις περαιτέρω εξελίξεις.⁴⁴

⁴⁴Χατζηβασιλείου, ό.π., σ. 227-228, Στεφανίδης, ό.π., σ.368-371, Σταφυλάκης, ό.π., σ. 101-104, Young, ό.π., σ. 61-62.

3.2 Ο Μακάριος κατά την μεταβατική περίοδο από τις προεδρικές εκλογές μέχρι την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας.

3.2.1 Οι πρώτες προεδρικές εκλογές στην Κύπρο

Οι πρώτες προεδρικές εκλογές στην Κύπρο έλαβαν χώρα στις 13 Δεκεμβρίου 1959. Υποψήφιοι ήταν ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Ιωάννης Κληρίδης επικεφαλής της Δημοκρατικής Ένωσης και τέως δήμαρχος Λευκωσίας, πατέρας του μετέπειτα βουλευτή, στενού συνεργάτη του Μακαρίου και προέδρου της νεοσύστατης Κυπριακής βουλής Γλαύκου Κληρίδη. Γύρω από τον Μακάριο συνασπίστηκαν και τον υποστήριζαν οι πρώην αγωνιστές της ΕΟΚΑ και το Ε.Δ.Μ.Α. (Ενιαίο Δημοκρατικό Μέτωπο Αναδημιουργίας), η πλειοψηφία του γυναικείου πληθυσμού που έπαιρνε μέρος για πρώτη φορά σε εκλογές και μια μικρή μερίδα της Αριστεράς. Τον ανθυποψήφιο του υποστήριζε το ΑΚΕΛ, οι πολύ δεξιοί ενωτικοί με ηγέτη τον μητροπολίτη Κερύνειας και δυσαρεστημένοι αγωνιστές της ΕΟΚΑ.

Τα αποτελέσματά των εκλογών ανέδειξαν μια εύκολη νίκη του Μακαρίου καθώς πήρε το 144.501 ψήφους που αναλογούσαν στο 66,85% των ψηφισάντων ενώ ο αντίπαλός του πήρε το 33,15% με 71.753 ψήφους. Συνολικά ψήφισαν 238,879 άτομα. Αντιπρόεδρος είχε αναδειχθεί ο Δρ. Φαζίλ Κουτσιούκ, ήδη από τις 3 Δεκεμβρίου, εκ μέρους της Τουρκοκυπριακής κοινότητας χωρίς αντίπαλο.⁴⁵

Όπως ήταν φυσικό οι εκλογές για τον πρώτο πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας απασχόλησαν και τον Ελληνικό τύπο. Η εφημερίδα Ελευθερία την ημέρα διεξαγωγής των εκλογών στο πρωτοσέλιδό της σχολίαζε για την πεποίθηση που έχουν κύκλοι των Αθηνών ως προς την βέβαιη νίκη του Αρχιεπισκόπου και ότι αυτό θα εξυπηρετούσε καλύτερα την ομαλότερη διευθέτηση του Κυπριακού. Επεσήμανε ότι η κυβέρνηση προσέγγισε τον στρατηγό Γρίβα έτσι ώστε να δηλώσει ανοιχτά την υποστήριξή του στο πρόσωπο του Μακαρίου. Εξέφραζε την άποψη ότι μετά την νίκη του ο Μακάριος θα ερχόταν σε συνεννόηση με τα λοιπά κόμματα έτσι ώστε οι 35 βουλευτές που αναλογούσαν στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα από το σύνολο των 50, να αποτελούν μια συμπαγή κοινοβουλευτική ομάδα και να

⁴⁵Γιάννης Κ. Λάμπρου, *Ιστορία του Κυπριακού. Τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία 1960-2008*, Εκδόσεις Πάργα, Αθήνα 2008, σ. 76, Βλ. επίσης, Παύλος Ν. Τζερμιάς, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, τ. 1-2, Εκδόσεις Libro, Αθήνα 2001, σ. 339-353, Ανδρέας Φάντης, «Κυπριακό 1960-1974 : Αναζητώντας την Αλήθεια (1960-1968)», Μέρος Α', Ιδιωτική Έκδοση, Λευκωσία 1999, σ. 23-38, Σπύρος Παπαγεωργίου, *Από την Ζυρίχην εις τον Αττίλαν. Τόμος Α': Η Ταραγμένη Δημοκρατία και η σύγκρουσις με τους Τούρκους (1959 -1964)*, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 1980, σ.137.

αντιπροσωπεύουν καλύτερα το σύνολο του Ελληνοκυπριακού λαού. Στα φύλλα της στις 15 Δεκεμβρίου φιλοξενούσε τις δηλώσεις του προέδρου της Κύπρου μετά την νίκη του και σχολίαζε ευμενώς τις δηλώσεις του. Το άρθρο της στο πρωτοσέλιδο απέδιδε την ευαρέσκεια του Μακάριου για την νίκη του, την αναφορά του στον στρατηγό Γρίβα και τους αγώνες του, ότι θα αντιπροσώπευε ολόκληρο τον Κυπριακό λαό και ότι είχε αντιληφθεί πλήρως τον ρόλο που αναλάμβανε. Παρουσίαζε την με τάξη εκτέλεση της εκλογικής διαδικασίας, τη μαζική και γυναικεία συμμετοχή στην διαδικασία και ότι ο Κυπριακός λαός πανηγύριζε για το αποτέλεσμα αυτό.⁴⁶

Στο ίδιο μήκος κύματος ήταν και η αρθρογραφία του υπόλοιπου Ελληνικού τύπου πλην της Αριστεράς, η οποία εμφανιζόταν δυσαρεστημένη και έκανε λόγο για μη νόμιμες διαδικασίες, αφού είχε χάσει ο υποψήφιος που υποστηριζόταν από το αδερφικό κόμμα ΑΚΕΛ.⁴⁷

3.2.2 Η πενταμερής σύσκεψη

Η περίοδος, μετά την εκλογή του Μακαρίου ως προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, χαρακτηρίζεται από έντονες διαβουλεύσεις μεταξύ των άμεσα εμπλεκομένων, πάνω σε διάφορα εκκρεμή θέματα που απέρρεαν από τις συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου.

Ένα από τα πιο σοβαρά θέματα που έπρεπε να επιλυθεί ήταν το θέμα της έκτασης των Βρετανικών βάσεων πάνω στο νησί και το καθεστώς κυριαρχίας τους.

Αλλά θέματα αφορούσαν την δημιουργία κοινού στρατηγείου, των τριών εγγυητριών δυνάμεων, και την εγκατάστασή του πάνω στο νησί, η κατάρτιση του Συντάγματος και γενικά η οργάνωση και λειτουργία του Κυπριακού κράτους. Επίσης έπρεπε να οριστικοποιηθούν οι εκλογικές διαδικασίες για την ανάδειξη της νέας Βουλής των Αντιπροσώπων καθώς και των δύο κοινοτικών συνελεύσεων. Όλα αυτά θα ήταν το αντικείμενο των τριών επιτροπών που προβλεπόταν να δημιουργηθούν σύμφωνα με τις συμφωνίες Ζυρίχης Λονδίνου.

Λόγω των διαφορών που προκύπταν και αποτελούσαν τροχοπέδη για την επίλυση των θεμάτων, οι Βρετανοί συγκάλεσαν διάσκεψη ώστε να επιταχυνθούν οι διαδικασίες. Η σύσκεψη αυτή έγινε στο Λονδίνο από 16 με 28 Ιανουαρίου.

⁴⁶*Ελευθερία*, Αθήνα 13 Δεκεμβρίου 1959, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 15 Δεκεμβρίου 1959, σ. 1.

⁴⁷*Εστία*, Αθήνα 15 Δεκεμβρίου 1959, *Η Αυγή*, Αθήνα 13 Δεκεμβρίου 1959, σ. 1 και 8 και *Η Αυγή*, Αθήνα 16 Δεκεμβρίου 1959, σ. 6.

Συμμετείχαν σε αυτή εκ μέρους της Κύπρου ο πρόεδρος και ο αντιπρόεδρος, οι υπουργοί εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας και οι Βρετανοί ιθύνοντες.⁴⁸

Ο Ελληνικός τύπος είχε στραμμένη την προσοχή του σε αυτή την διάσκεψη και ιδιαίτερα στον πρόεδρό της, Ο Αρχιεπίσκοπος έπαιζε, όπως ήταν φυσικό, πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτή την διάσκεψη, αφού ήταν ο εκπρόσωπος του μελλοντικού Κυπριακού κράτους.

Το Βήμα στις 8 Ιανουαρίου σε άρθρο του εξέφραζε την αισιοδοξία του Αρχιεπισκόπου για την διευθέτηση των θεμάτων. Στην σελίδα 8 επεσήμανε την πρόσκληση του προξένου της Κύπρου στην Ελλάδα, Νίκου Κρανιδιώτη, να λάβει μέρος στην σύσκεψη στο Λονδίνο. Παράλληλα καυτηρίαζε τη θέση των Βρετανών για την επιμονή τους να διατηρήσουν τις βάσεις τους και τους εμφάνιζε ως αποικιοκράτες.⁴⁹

Στις 12 του ιδίου μήνα παρουσίαζε την μαχητική διάθεση του προέδρου της Κύπρου και παρέθετε την στρατηγική και την επιχειρηματολογία που θα χρησιμοποιούσε κατά τις διαβουλεύσεις στο Λονδίνο.⁵⁰

Στις 14 Ιανουαρίου, με πρωτοσέλιδη φωτογραφία του, ανέφερε για την ανυποχώρητη στάση που θα κρατούσε ο Αρχιεπίσκοπος, ως προς το θέμα των βάσεων, με σκοπό να υπερασπιστεί την κυριαρχικά δικαιώματα του λαού του.⁵¹

Στις 19, φιλοξενούσε στο πρωτοσέλιδό του φωτογραφία του Αρχιεπισκόπου και με πηγαία γράμματα τόνιζε την διακοπή των συνομιλιών λόγω αδιεξόδου και ανέφερε την αναβολή ανακήρυξης της ανεξαρτησίας που ήταν προγραμματισμένη για τις 19 Φεβρουαρίου.⁵²

Ενώ στις επόμενες ημέρες φιλοξενούσε γελοιογραφία του που πρόσφερε ειρωνικά το πηλήκιο του σε βρετανό αξιωματούχο, θέλοντας να τονίσει, την αδιαλλαξία των Βρετανών ως προς το θέμα των βάσεων στο νησί⁵³ και δικαίωσε τον Μακάριο για την στάση του διότι, όπως ανέφερε, οι Βρετανοί ακολουθούσαν παρελκυστική πολιτική για να κερδίσουν χρόνο και να πιέσουν καταστάσεις.⁵⁴

⁴⁸Τζερμιάς, ό. π., σ. 356-363, Νίκος Κρανιδιώτης, *Δύσκολα χρόνια. Κύπρος 1950-1960*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1981, σ. 404.

⁴⁹*Το Βήμα*, Αθήνα 8 Ιανουαρίου 1960, σ. 1 και 8.

⁵⁰Στο ίδιο, 10 Ιανουαρίου 1960, σ. 8.

⁵¹Στο ίδιο, 14 Ιανουαρίου 1960, σ. 1 και 8.

⁵²Στο ίδιο, 19 Ιανουαρίου 1960, σ. 1.

⁵³Στο ίδιο, 21 Ιανουαρίου 1960, σ. 1.

⁵⁴Στο ίδιο, 26 Ιανουαρίου 1960, σ. 1 και 8.

Στις 27 παρουσίαζε την θέση του Αρχιεπισκόπου και τις αποφάσεις που θα έπαιρνε και τόνιζε την αποφασιστικότητά και την πυγμή του να εμείνει στις απόψεις του.⁵⁵

Ενώ στις 29 του μήνα επισήμαινε την μεγάλη απογοήτευση του για τον τερματισμό των συνομιλιών και για την μη επίτευξη συμφωνίας, όπως και την αδιάλλακτη στάση των Βρετανών.⁵⁶

Η Καθημερινή την ίδια περίοδο, έγραφε για το θέμα των βάσεων και την στάση που θα κρατούσε ο Αρχιεπίσκοπος, καθώς και για τις αποφάσεις του σχετικά με τον αν η Κύπρος πρέπει να γίνει ή όχι μέλος της Κοινοπολιτείας των Βρετανών. Επεσήμανε τις σταθερές του θέσεις, τον παρουσίαζε δυναμικό και ανυποχώρητο στις απόψεις του για το θέμα των Βρετανικών βάσεων.⁵⁷ Κατέγραφε, παρόλη την απόφαση να καθυστερήσει η ένταξη της Κύπρου στην Κοινοπολιτεία, την απόφασή του να λάβει μέρος στην σύνοδό των μελών της Κοινοπολιτείας τον προσεχή Μάιο.⁵⁸

Στις επόμενες ημέρες η εφημερίδα παρουσίαζε διάφορα συμβάντα κατά την παραμονή του Μακαρίου στο Λονδίνο,⁵⁹ και τις επισκέψεις του.⁶⁰ Στο τέλος του μήνα, λόγω της διακοπής των συνομιλιών, φιλοξενούσε στις στήλες της δηλώσεις του Μακαρίου σχετικά με το θέμα των βάσεων και επέκρινε την παρελκυστική στάση των Βρετανών.⁶¹ Τόνιζε την σταθερή στάση του Αρχιεπισκόπου και τις επιδιώξεις των Βρετανών, τις οποίες χαρακτήριζε ως απαράδεκτες.⁶² Επίσης παρέθετε και τις προτάσεις του σχετικά με το θέμα τις οποίες και χαρακτήριζε ρεαλιστικές.⁶³

Αντίστοιχα η εφημερίδα Ελευθερία την ίδια χρονική περίοδο, παρουσίαζε την διαφορά των απόψεων μεταξύ του Αρχιεπισκόπου και της Ελληνικής Κυβέρνησης, για τον χειρισμό του θέματος των Βρετανικών βάσεων.⁶⁴ Και αυτή φιλοξενούσε φωτογραφία από την διάσκεψη, επεσήμανε τις απόψεις του Κύπριου προέδρου και έδειχνε τις επαφές του.⁶⁵ Σε άρθρο της στις 17 Ιανουαρίου παρουσίαζε την απομόνωση που είχε επέλθει διαπραγματευτικά ο Μακάριος, ενώ τόνιζε την

⁵⁵Το Βήμα, Αθήνα 27 Ιανουαρίου 1960, σ. 1 και 8.

⁵⁶Στο ίδιο, 29 Ιανουαρίου 1960, σ. 1 και 8.

⁵⁷Η Καθημερινή, Αθήνα 12 Ιανουαρίου 1960, σ. 4, Η Καθημερινή, Αθήνα 15 Ιανουαρίου 1960, σ. 6.

⁵⁸Η Καθημερινή, Αθήνα 16 Ιανουαρίου 1960, σ. 1.

⁵⁹Στο ίδιο, 17 Ιανουαρίου 1960, σ. 1.

⁶⁰Στο ίδιο, 21 Ιανουαρίου 1960, σ. 1.

⁶¹Στο ίδιο, 29 Ιανουαρίου 1960, σ. 6.

⁶²Στο ίδιο, 30 Ιανουαρίου 1960, σ. 6.

⁶³Στο ίδιο, 31 Ιανουαρίου 1960, σ. 10.

⁶⁴Ελευθερία, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1960, σ. 1.

⁶⁵Στο ίδιο, 16 Ιανουαρίου 1960, σ. 1 και 6.

ευθυγράμμιση των θέσεων των Τουρκοκυπρίων με τις αντίστοιχες Ελληνοτουρκικές.⁶⁶

Στις 19 φιλοξενούσε άρθρο, σχετικά με την πίεση που είχε ασκηθεί στον Αρχιεπίσκοπο εκ μέρους του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών Ευάγγελου Αβέρωφ, για να υποχωρήσει για τις Βρετανικές βάσεις και υποστήριζε τις θέσεις και την επιμονή του να μην πράξει αυτό.⁶⁷

Στις 22 Ιανουαρίου είχε άρθρο το οποίο παρουσίαζε με έντονο τρόπο την επίθεση και πίεση που είχε δεχθεί ο Μακάριος από τον Αβέρωφ και αντίστοιχα τόνιζε την ανυποχώρητη στάση του. Κατηγορούσε τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών ότι προέβαινε σε αυτές τις κινήσεις προκειμένου να εξυπηρετήσει τα Βρετανικά συμφέροντα.⁶⁸ Ενώ στις 31 του μηνός παρουσίαζε το τελεσίγραφο που είχε θέσει ο Βρετανός διαπραγματευτής στον Αρχιεπίσκοπό και επιδοκίμαζε την ανυποχώρητη στάση του.⁶⁹

Η Αυγή αντίστοιχα για το χρονικό διάστημα από 5 έως και 31 Ιανουαρίου εξέφραζε τον προβληματισμό της για τις βάσεις, τόνιζε την αδιαλλαξία των Βρετανών, επεσήμανε τις διαφορετικές απόψεις μεταξύ της Ελληνικής Κυβέρνησης και του Μακάριου και ασκούσε δριμυία κριτική για τις πιέσεις που ασκούσε ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών προς τον Κύπριο Πρόεδρο.⁷⁰

3.2.3 Η περίοδος των έντονων διαβουλεύσεων και οι Βρετανικές βάσεις

Την επόμενη χρονική περίοδο, από τον Φεβρουάριο 1960 μέχρι και την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Κύπρου, οι εφημερίδες ασχολούνταν με το Κυπριακό ζήτημα και αντίστοιχα και με τις κινήσεις του προέδρου της. Το κυρίως θέμα που απασχολούσε τον Ελληνικό τύπο ήταν η ευόδωση ή όχι των

⁶⁶Ελευθερία, Αθήνα, 17 Ιανουαρίου 1960, σ. 1 και 10.

⁶⁷Στο ίδιο, 19 Ιανουαρίου 1960, σ. 1 και 6.

⁶⁸Στο ίδιο 22 Ιανουαρίου 1960, σ. 1 και 5.

⁶⁹Στο ίδιο, 31 Ιανουαρίου 1960, σ. 1.

⁷⁰Η Αυγή, Αθήνα 5 Ιανουαρίου 1960, σ. 1,5 και 6, Η Αυγή, Αθήνα 6 Ιανουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 7 Ιανουαρίου 1960, σ. 1 και 6, Η Αυγή, Αθήνα 8 Ιανουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 9 Ιανουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1960, σ. 8, Η Αυγή, Αθήνα 12 Ιανουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 14 Ιανουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 16 Ιανουαρίου 1960, σ. 5, Η Αυγή, Αθήνα 19 Ιανουαρίου 1960, σ. 1 και 5, Η Αυγή, Αθήνα 20 Ιανουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 21 Ιανουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 22 Ιανουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 23 Ιανουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 26 Ιανουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 27 Ιανουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 28 Ιανουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 31 Ιανουαρίου 1960, σ. 8.

διαπραγματεύσεων σχετικά με την έκταση των Βρετανικών Βάσεων στην Κύπρο όσο και για το καθεστώς κυριαρχίας τους.

Όσο για τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο, καθώς αυτός θα ήταν ο πρόεδρος της μελλοντικής Κυπριακής Δημοκρατίας και πρωταγωνιστής των γεγονότων, κάθε κίνηση ή δήλωσή του είχε άμεσο ενδιαφέρον για τον Ελληνικό τύπο.

Η εφημερίδα *Ελευθερία* ακολουθούσε τον Αρχιεπίσκοπο μέσα από δηλώσεις, ανταποκρίσεις και φωτογραφίες. Παράθετε τις απόψεις του για τα διαλαμβανόμενα. Παρουσίαζε τις απογοητεύσεις ή την αισιοδοξία του για τις εξελίξεις, τις επαφές και τις συζητήσεις που είχε με σκοπό να εξευρεθεί λύση στα διάφορα ανακύπτοντα θέματα. Τον παρουσίαζε ευέλικτο και διαλλακτικό, ενώ δεν παρέλειπε να τονίζει την επιμονή επί των απόψεων του, το ότι δεν δίσταζε να απομονωθεί ή να έρθει σε πλήρη διαφωνία, όταν θεωρούσε πως σε κάτι είχε δίκαιο και ότι πρωταρχικός σκοπός του ήταν να υπερασπιστεί την κυριαρχία του κράτους και του λαού του.⁷¹

Σε φύλλα της γινόταν μνεία για την ένθερμη υποστήριξη του Αρχιεπισκόπου υπέρ της εύρεσης λύσης για το θέμα των βάσεων. Για την προσμονή και την αποφασιστικότητά του για την ανακήρυξη της Δημοκρατίας. Αναφερόταν στις αμετάβλητες θέσεις του σχετικά με την επίτευξη ευνοϊκών αποτελεσμάτων και όρων για το κράτος και τον λαό του.⁷² Σε άλλα φύλλα τόνιζε την υποστήριξη του προς της συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου και στις διαφωνίες που είχε με την Ελληνική κυβέρνηση για κάποιους χειρισμούς. Σε άλλα παρουσίαζε τις απειλές του προς τους Βρετανούς, σε περίπτωση που δεν βρισκόταν συμβιβαστική λύση και επέμειναν στην αδιαλλαξία τους. Στις σελίδες της φιλοξενούσε δηλώσεις του που κατηγορούσε τους Βρετανούς για τα μέσα που χρησιμοποιούσαν για του ασκήσουν πίεση.⁷³

⁷¹*Ελευθερία*, Αθήνα 2 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 4 Φεβρουαρίου 1960, σ. 5, *Ελευθερία*, Αθήνα 7 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 10 Φεβρουαρίου 1960, σ. 5.

⁷²*Ελευθερία*, Αθήνα 9 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1 και 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 11 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 18 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 23 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 1 Μαρτίου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 2 Μαρτίου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 3 Μαρτίου 1960, σ. 1 και 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 1 Απριλίου 1960, σ.1, *Ελευθερία*, Αθήνα 9 Απριλίου 1960, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 16 Απριλίου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 4 Μαΐου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 7 Μαΐου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 16 Μαΐου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 19 Μαΐου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 31 Μαΐου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 3 Ιουνίου 1960, σ. 6 και 12, *Ελευθερία*, Αθήνα 7 Ιουνίου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 8 Ιουνίου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 11 Ιουνίου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 14 Ιουνίου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 21 Ιουνίου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 3 Ιουλίου 1960, σ. 1 και 12, *Ελευθερία*, Αθήνα 14 Ιουλίου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 2 Αυγούστου 1960, σ. 13.

⁷³*Ελευθερία*, Αθήνα 13 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 14 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 3 Απριλίου 1960, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 5 Μαΐου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 6 Μαΐου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 13 Μαΐου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 14 Μαΐου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 17 Μαΐου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 27 Μαΐου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 29 Μαΐου 1960, σ. 12, *Ελευθερία*, Αθήνα 18 Ιουνίου 1960, σ. 6.

Αντίστοιχα η Καθημερινή τον παρουσίαζε ανυποχώρητο ως προς τις θέσεις του, σκληρό διαπραγματευτή και ότι τον επηρέαζε πολύ στις αποφάσεις του η κοινή γνώμη στην Κύπρο. Παρουσίαζε τον Μακάριο να συμμετέχει σε συνεχείς διαβουλεύσεις με τον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο και τους υπουργούς του για να επιτύχουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα στις διαπραγματεύσεις. Τόνιζε επίσης την μεγάλη απήχηση που είχε στον Ελληνοκυπριακό λαό, καθώς και την πλήρη αποδοχή των απόψεών του.⁷⁴

Επιπλέον τον παρουσίαζε ένθερμο υποστηρικτή των αγώνων της ΕΟΚΑ, αλλά πλέον με διαφορετική αντίληψη ως προς την συνέχισή των επόμενων πολιτικών μαχών. Τόνιζε την αποφασιστικότητά του να απειλεί ακόμα και τους Βρετανούς να μην εμείνουν στην στάση τους, αλλά και την επιμονή του να βρεθεί μια συμβιβαστική λύση. Επίσης τον παρουσίαζε ως επιτυχημένο διαπραγματευτή και εκθείαζε το δύσκολο έργο του να ανταποκρίνεται με επιτυχία στα συνεχή μικροπολιτικά παιχνίδια που παιζόταν στις διαπραγματεύσεις.⁷⁵

Κατέγραφε επίσης την αισιοδοξία του για την ανακήρυξη της Δημοκρατίας. Άρθρα της περιείχαν τις θέσεις του για τους πυραύλους και τα πυρηνικά στην Κύπρο, καθώς και την πρόθεσή του να προσφύγει για αυτό στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Ανέφερε την αποστασιοποίησή του από κομματικούς χρωματισμούς σε σχέση με τις επικείμενες βουλευτικές εκλογές,⁷⁶ καθώς και τις απόψεις του σχετικά με την ένταξη της Κύπρου στην Βρετανική κοινοπολιτεία.⁷⁷

Το Βήμα κατά τη ίδια χρονική περίοδο κινούνταν πάνω στις ίδιες αντιλήψεις και σχολιασμούς σχετικά με τον πρόεδρο της Κύπρου για την στάση του απέναντι στα θέματα των βάσεων και την ανακήρυξη της Δημοκρατίας.⁷⁸ Σε κάποια φύλλα ανάδειχνε την αποφασιστικότητά του να μην υποχωρήσει σε απειλές και εκβιασμούς.

⁷⁴*Η Καθημερινή*, Αθήνα 5 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 7 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 9 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 11 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 13 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 19 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 24 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1.

⁷⁵*Η Καθημερινή*, Αθήνα 3 Απριλίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 23 Ιουνίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 28 Ιουνίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 29 Ιουνίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 30 Ιουνίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 3 Ιουλίου 1960, σ. 1.

⁷⁶Λάμπρου, ό. π., σ. 76.

⁷⁷*Η Καθημερινή*, Αθήνα 3 Ιουλίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 5 Ιουλίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 6 Ιουλίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 7 Ιουλίου 1960, σ. 1.

⁷⁸*Το Βήμα*, Αθήνα 3 Φεβρουαρίου 1960, *Το Βήμα*, Αθήνα 5 Φεβρουαρίου 1960, *Το Βήμα*, Αθήνα 9 Φεβρουαρίου 1960, σ. 1 και 5, *Το Βήμα*, Αθήνα 11 Φεβρουαρίου 1960, σ. 5, *Το Βήμα*, Αθήνα 13 Φεβρουαρίου 1960, σ.1 και 5, *Το Βήμα*, Αθήνα 2 Απριλίου 1960, σ. 5, *Το Βήμα*, Αθήνα 8 Απριλίου 1960, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 12 Απριλίου 1960, σ. 5, *Το Βήμα*, Αθήνα 14 Απριλίου 1960, σ. 5, *Το Βήμα*, Αθήνα 16 Απριλίου 1960, σ. 5, *Το Βήμα*, Αθήνα 17 Απριλίου 1960, σ. 5, *Το Βήμα*, Αθήνα 3 Μαΐου 1960, σ. 5, *Το Βήμα*, Αθήνα 7 Μαΐου 1960, σ. 5, *Το Βήμα*, Αθήνα 17 Μαΐου 1960, σ. 5.

Την αποδοκιμασία του για το διαπραγματευτικό παζάρεμα των Βρετανών και την απόρριψη της πρακτικής αυτής.⁷⁹ Σε άρθρο της περιείχε και μια πρόιμη δήλωση Αμερικανού αξιωματούχου που δικαίωνε τις θέσεις και την στάση του.⁸⁰

Στο ίδιο μήκος κύματος και η Αυγή σχολίαζε για τις αδιάλλακτες θέσεις των Βρετανών, τους εκβιασμούς και το παζάρεμα που διεξήγαγαν για τη έκταση των βάσεων. Σχολίαζε την αισιοδοξία του Μακάριου για την πρόοδο των συνομιλιών και τις ενέργειες που έκανε ως προς αυτή την κατεύθυνση αλλά και την αποφασιστικότητά του να μην υποχωρεί και να υπερασπίζεται τα δίκαια του λαού του. Τόνιζε όμως και την αποφασιστικότητα του να μην χρησιμοποιηθούν οι βάσεις για πυρηνικά όπλα. Και μετά την επιθυμητή κατάληξη των συνομιλιών την αισιοδοξία του για την καινούργια ήμερα για την Κυπριακή Δημοκρατία.⁸¹

3.2.4 Η ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας

Την νύχτα της 15^{ης} προς 16^{ης} Αυγούστου 1960, μετά από κοπιώδεις και συνεχείς διαβουλεύσεις, υπογράφηκε το Σύνταγμα της Κύπρου από τους εκπροσώπους της Βρετανίας, της Ελλάδας, της Τουρκίας και τους δύο εκλεγμένους Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και Δρ. Φαζίλ Κιουτσούκ και ανακηρύχτηκε επίσημα η ανεξάρτητη Κυπριακή Δημοκρατία.⁸²

Το Σύνταγμα που υπογράφηκε, οι διατάξεις και τα άρθρα του οποίου αποτελούσαν τη βάση πάνω στην οποία θα διαρθρωνόταν και θα βασιζόταν η

⁷⁹Το Βήμα, Αθήνα 12 Μαΐου 1960, σ. 5, Το Βήμα, Αθήνα 17 Μαΐου 1960, σ. 5, Το Βήμα, Αθήνα 18 Μαΐου 1960, σ. 5, Το Βήμα, Αθήνα 15 Ιουνίου 1960, σ. 5.

⁸⁰Το Βήμα, Αθήνα 16 Ιουνίου 1960, σ. 5.

⁸¹Η Αυγή, Αθήνα 2 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 4 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 5 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 7 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 9 Φεβρουαρίου 1960, σ. 5, Η Αυγή, Αθήνα 10 Φεβρουαρίου 1960, σ. 5, Η Αυγή, Αθήνα 11 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 12 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 13 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 14 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 16 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 18 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 20 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 23 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 24 Φεβρουαρίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 1 Μαρτίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 3 Απριλίου 1960, σ. 4, Η Αυγή, Αθήνα 9 Απριλίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 16 Απριλίου 1960, σ. 5, Η Αυγή, Αθήνα 4 Μαΐου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 5 Μαΐου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 6 Μαΐου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 10 Μαΐου 1960, σ. 8, Η Αυγή, Αθήνα 17 Μαΐου 1960, σ. 8, Η Αυγή, Αθήνα 26 Μαΐου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 29 Μαΐου 1960, σ. 8, Η Αυγή, Αθήνα 31 Μαΐου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 2 Ιουνίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 3 Ιουνίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 5 Ιουνίου 1960, σ. 8, Η Αυγή, Αθήνα 11 Ιουνίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 15 Ιουνίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 25 Ιουνίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 30 Ιουνίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 3 Ιουλίου 1960, σ. 8, Η Αυγή, Αθήνα 2 Ιουνίου 1960, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 31 Ιουλίου 1960, σ. 8.

⁸²Αχιλλεύς Κ. Αιμιλιανίδης, *Η Κοινοβουλευτική Συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων (1960-1963)*, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 2003, σ.8. Βλ. επίσης Λάμπρου, ό. π., σ. 76, Τζεργιάς, ό. π., σ. 366, *Ελευθερία*, Αθήνα 5 Ιανουαρίου 1961, σ. VIII, Παπαγεωργίου, ό. π., σ. 146-148.

Κυπριακή Δημοκρατία, υπήρξε η αίτια, από τις πρώτες ημέρες εφαρμογής του, για την δημιουργία προστριβών ανάμεσα στις δύο κοινοβουλευτικές ομάδες αλλά και γενικά στις δύο κοινότητες.⁸³

Το γεγονός, της ίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας και ο Μακάριος σαν πρώτος πρόεδρος και πρωταγωνιστής των εξελίξεων, δεν θα μπορούσε να μην σχολιαστεί από τον Ελληνικό τύπο, που ήδη από τις προηγούμενες ημέρες πανηγύριζε για το αποτέλεσμα αυτό.⁸⁴

Η Καθημερινή, τον πρώτο μήνα της λειτουργίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, φιλοξενούσε τον λόγο του προέδρου της Κύπρου για την πορεία του κράτους. Ανέφερε την χαρά και την ικανοποίησή του για το γεγονός της ανεξαρτησίας, καθώς κατέγραφε και την πρόθεσή του να ενταχθεί η Κύπρος στα Η.Ε. Σε φωτογραφία τον παρουσίαζε να δέχεται τα διαπιστευτήρια από τον Έλληνα πρεσβευτή και γενικά κατέγραφε τις πρώτες του κινήσεις ως πρόεδρος της Κύπρου.⁸⁵

Στο ίδιο μήκος κύματος και η Ελευθερία ανέφερε στα πρωτοσέλιδά της για την χαρά και την ικανοποίησή του Μακάριου για την ανακήρυξη της Δημοκρατίας και φιλοξενούσε δηλώσεις του για την μελλοντική πορεία. Τον παρουσίαζε ενωτικό για ολόκληρο το Κυπριακό λαό και με διάθεση συνεργασίας με του Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο. Κατέγραφε την αντίθεση του για τα πυρηνικά όπλα στο νησί και ότι θα είναι δεκτικός προς την Σοβιετική βοήθεια αν αυτή προσφερθεί. Σε κάποια αλλά φύλλα της κατέγραφε τις κινήσεις για να οργανώσει το υπουργικό του συμβούλιο, καθώς και να τοποθετήσει σε θέσεις ευθύνης τα κατάλληλα πρόσωπα. Επίσης κατέγραφε και τις πρώτες διπλωματικές του κινήσεις ως αρχηγός κράτους.⁸⁶

Η Αυγή κατέγραφε το μήνυμα και την χαρά του για την ανακήρυξη της Δημοκρατίας, τις θέσεις του για την εξωτερική και εσωτερική πολιτική που θα

⁸³Αχιλλεύς Κ. Αιμιλιανίδης, *Η υπέρβαση του Κυπριακού Συντάγματος*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2006, σ. 34-55, Ευάγγελος Βενιζέλος, *Το Κυπριακό ζήτημα, η Κυπριακή συνταγματική τάξη και η προοπτική ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2000, σ.21-29, Πολύβιος Γ. Πολυβίου, *Μακάριος: Τα τρία λάθη*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2009, σ. 17-26. Βλ. επίσης Λάμπρου, ό. π., σ. 65-68, Τζεργιάς, ό. π., σ. 366-380, Αιμιλιανίδης, ό. π., σ. 9-15, Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία. Κύπρος 1960-1974*, τ. 1, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1985, σ. 27-28.

⁸⁴*Η Καθημερινή*, Αθήνα 14 Αυγούστου 1960, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 14 Αυγούστου 1960, σ. 12, *Η Αυγή*, Αθήνα 4 Αυγούστου 1960, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 14 Αυγούστου 1960, σ. 1.

⁸⁵*Η Καθημερινή*, Αθήνα 17 Αυγούστου 1960, σ. 1 και 8, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 20 Αυγούστου 1960, σ. 1.

⁸⁶*Ελευθερία*, Αθήνα 17 Αυγούστου 1960, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 19 Αυγούστου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 23 Αυγούστου 1960, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 26 Αυγούστου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 28 Αυγούστου 1960, σ. 12 *Ελευθερία*, Αθήνα 30 Αυγούστου 1960, σ. 8.

ακολουθούσε καθώς και τα μηνύματα που έστειλαν, οι Κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Βρετανίας, ο Τούρκος Πρόεδρος και ο Βασιλιάς των Ελλήνων, για το γεγονός.⁸⁷

⁸⁷*Η Αυγή*, Αθήνα 17 Αυγούστου 1960, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 19 Αυγούστου 1960, σ. 6.

3.3 Η περίοδος από τον Σεπτέμβριο έως και το τέλος του 1960

3.3.1 Η ένταξη της Κύπρου στον Ο.Η.Ε.

Στους εναπομείναντες μήνες του 1960, το σημαντικότερο γεγονός για την Κυπριακή Δημοκρατία ήταν η ένταξη της στα Ηνωμένα Έθνη. Αυτό έγινε στις 21 Σεπτεμβρίου και η Κύπρος έγινε το 69^ο μέλος του Οργανισμού. Παράλληλα συνδέθηκε και με τις υπόλοιπες ειδικές οργανώσεις των Ηνωμένων Εθνών. Η ένταξη της Κύπρου στον Οργανισμό, που ήταν ήδη από την δεκαετία του 1950 διακαής πόθος του Μακάριου και σε συνδυασμό με την πορεία που είχε ξεκινήσει για την ένταξη της στους Αδέσμευτους, πάντα αποτελούσε προτεραιότητα για τις αποφάσεις που έπαιρνε ο πρόεδρός της.⁸⁸

Ο Ελληνικός τύπος ασχολήθηκε με τον Αρχιεπίσκοπο με το να παρουσιάζει τις διπλωματικές του επαφές με διάφορους πρεσβευτές, ανάδειχνε το κοινωνικό έργο που είχε ξεκινήσει για το Κράτος του και τον παρακολουθούσε σε διάφορες εκδηλώσεις και επισκέψεις που έκανε. Φιλοξενούσε δηλώσεις του για την πολιτική φιλίας και ίσων αποστάσεων που θα κρατούσε έναντι των δύο ψυχροπολεμικών συνασπισμών. Ανάδειχνε, έστω και αποστασιοποιημένα, κάποιες διαφορετικές αντιλήψεις του στα πλαίσια των διεργασιών των Η.Ε. σε σχέση με τις θέσεις της Ελληνική κυβέρνησης. Επίσης ανέφερε και κάποιες οικονομικές συναλλαγές που είχε ξεκινήσει με τις ΗΠΑ αλλά και με την ΕΣΣΔ, όπως και τις θέσεις του σχετικά με την Βρετανική κοινοπολιτεία.⁸⁹

Η Αυγή συγκεκριμένα φιλοξενούσε δήλωσή του, στα τέλη Σεπτεμβρίου ότι όλοι όσοι μιλούσαν για ένωση «ήταν δημοκόποι» και ότι «ο λαός ξέρει ότι δεν μπορεί να γίνει αλλά δεν λησμονεί».⁹⁰

⁸⁸Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Το Κυπριακό πρόβλημα – Πορεία προς τη χρεωκοπία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1975, σ. 353, Άγγελος Σ. Βλάχος, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1980, σ.268.Βλ.έπίσης«Ηνωμένα Έθνη»

http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/dmlunitednations_gr/dmlunitednations_gr?OpenDocument (26 Νοεμβρίου 2021), Λάμπρου, ό. π., σ. 77, *Ελευθερία*, Αθήνα 23 Σεπτεμβρίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 21 Σεπτεμβρίου 1960, σ. 1 και 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 21 Σεπτεμβρίου 1960, σ. 1 και 5.

⁸⁹*Ελευθερία*, Αθήνα 6 Σεπτεμβρίου 1960, σ. 3, *Ελευθερία*, Αθήνα 20 Σεπτεμβρίου 1960, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 24 Σεπτεμβρίου 1960, σ. 6 και 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 27 Σεπτεμβρίου 1960, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 2 Οκτωβρίου 1960, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 7 Οκτωβρίου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 13 Οκτωβρίου 1960, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 26 Οκτωβρίου 1960, σ. 6, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 13 Οκτωβρίου 1960, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 18 Οκτωβρίου 1960, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 13 Οκτωβρίου 1960, *Το Βήμα*, Αθήνα 18 Οκτωβρίου 1960, σ. 5.

⁹⁰*Η Αυγή*, Αθήνα 27 Σεπτεμβρίου 1960, σ. 6.

3.4 Ο Μακάριος κατά το πρώτο έτος της Ανεξαρτησίας

Ο πρώτος χρόνος της Ανεξαρτησίας χαρακτηρίζεται από γεγονότα τα οποία κατέδειξαν τις κατευθύνσεις πάνω στις οποίες είχε αποφασίσει να κινηθεί η νεαρή Δημοκρατία. Τέτοια γεγονότα ήταν η ένταξη στην Βρετανική κοινοπολιτεία, η ένταξη στο Συμβούλιο της Ευρώπης και η ένταξη στο κίνημα των Αδεσμεύτων.

Επίσης χαρακτηρίζεται και από τις πρώτες προστριβές μεταξύ των δύο κοινοτήτων για τα ζητήματα των χωριστών δήμων και της ψήφισης του φορολογικού νομοσχεδίου για το επόμενο έτος.

3.4.1 Η ένταξη στην Βρετανική κοινοπολιτεία

Η Βρετανική κοινοπολιτεία αποτελεί ένα είδος εθελοντικής διεθνούς οργάνωσης χωρών, οι οποίες υπήρξαν βρετανικές αποικίες. Κύριος σκοπός της Κοινοπολιτείας είναι η προαγωγή του κοινού συμφέροντος των λαών των χωρών μελών της. Επί κεφαλής της Κοινοπολιτείας βρίσκεται συμβολικά η Βασίλισσα της Βρετανίας, Ελισάβετ η Β΄, η οποία αναγνωρίζεται ως τέτοια από κάθε μια από τις χώρες μέλη.⁹¹

Η Κύπρος έγινε μέλος της Κοινοπολιτείας την 13 Μαρτίου 1961 και αποτέλεσε το 11^ο μέλος της. Η απόφαση αυτή πάρθηκε μετά και από την σύμφωνη γνώμη του Τουρκοκύπριου αντιπροέδρου. Ακολούθηθηκε η σχετική διαδικασία της αίτησης για ένταξη, της αποδοχής της ένταξης εκ μέρους των Βρετανών και τελικά η αποδοχή της Κύπρου να γίνει οργανικό μέλος.⁹²

Έτσι στις αρχές του 1961 η Ελευθερία έγραφε σε πρωτοσέλιδο άρθρο της για τους προβληματισμούς αλλά και την επιθυμία του Αρχιεπισκόπου να ενταχθεί η Κύπρος στην Κοινοπολιτεία. Ανέφερε για τον Μακάριο ότι ήταν ρεαλιστής και πραγματιστής. Ανέφερε βέβαια και την υποστήριξη του υπέρ μιας αδέσμευτης πολιτικής και την αισιοδοξία του για το μέλλον της Κύπρου.⁹³

⁹¹«Διεθνείς Οργανισμοί»

<http://www.law.gov.cy/Law/lawoffice.nsf/All/6A6A50CFA9132D2CC225742B00303102?OpenDocument> (26 Νοεμβρίου 2021).

⁹²Λάμπρου, ό. π., σ. 77, Τζεργιάς, ό. π., σ. 401, Αιμιλιανίδης, *Η Κοινοβουλευτική Συνύπαρξη*, σ. 28-29.

⁹³*Ελευθερία*, Αθήνα 11 Ιανουαρίου 1961, σ. 1 και 11, *Ελευθερία*, Αθήνα 14 Ιανουαρίου 1961, σ. 1 και 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 17 Ιανουαρίου 1961, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 22 Ιανουαρίου 1961, σ. 5, *Ελευθερία*, Αθήνα 19 Φεβρουαρίου 1961, σ. 12, *Ελευθερία*, Αθήνα 23 Φεβρουαρίου 1961, σ. 8.

Στις αρχές Μαρτίου φιλοξενούσε δηλώσεις Βρετανών αξιωματούχων για το πόσο πολιτικά δραστήριος ήταν ο Μακάριος και για τον ρεαλιστικό τρόπο που είχε ως προς την αντιμετώπιση των ζητημάτων.⁹⁴

Στις 14 Μαρτίου είχε φωτογραφία του από την προηγούμενη ημέρα, κατά την στάση του στην Αθήνα πριν πάει στο Λονδίνο, για να συμμετάσχει στην σύσκεψη της Κοινοπολιτείας, αφού στις 13 Μαρτίου είχε γίνει δέκτη η αίτηση και η Κύπρος έγινε το 11^ο μέλος.⁹⁵

Στον απόηχο αυτών των γεγονότων φιλοξενούσε δηλώσεις του για την πίστη του στην Αδέσμευτη πολιτική που θα ακολουθούσε και για το ότι θεωρούσε ότι η πολιτική του καριέρα, δεν ήταν αυτοσκοπός και θα είχε ημερομηνία λήξεως.⁹⁶

Στο ίδιο μήκος κύματος το Βήμα τον παρουσίαζε σε επίσκεψη της βασίλισσας Ελισάβετ στην Κύπρο, στην βάση του Ακρωτηρίου, να έχει θερμή χειραψία και συνομιλίες με αυτή, ενώ παράλληλα ανέφερε και για εμπορικές συναλλαγές που είχε καταφέρει με την ΕΣΣΔ.⁹⁷

Αντίστοιχα η Καθημερινή ανέφερε και για την επιθυμία του για την είσοδο στην Κοινοπολιτεία και είχε φωτογραφία του κατά την διάρκεια της συνόδου. Επίσης ανέφερε με θετικά σχόλια για το πενταετές πρόγραμμα που είχε εκπονήσει για την ανάπτυξη της Κύπρου και άλλες οικονομικές πρωτοβουλίες του.⁹⁸ Σε επόμενα φύλλα της είχε φωτογραφία του Μακάριου με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή και φιλοξενούσε δηλώσεις του σχετικά με την πολιτική που θα ακολουθούσε στο επόμενο διάστημα.⁹⁹ Επιπλέον κατέγραφε τη δήλωσή του για τη μη συνέχιση της πολιτικής του σταδιοδρομίας και της πρόσκλησης που είχε απευθύνει στον πρωθυπουργό και στον υπουργό εξωτερικών της Ελλάδας για να επισκεφτούν την Κύπρο.¹⁰⁰

Και η Αυγή ανέφερε για την επιθυμία του για είσοδο στην Κοινοπολιτεία αλλά και την πεποίθησή του ότι η είσοδός δεν ισοδυναμεί με είσοδό σε συνασπισμό.

⁹⁴ *Ελευθερία*, Αθήνα 7 Μαρτίου 1961, σ. 1.

⁹⁵ *Ελευθερία*, Αθήνα 14 Μαρτίου 1961, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 16 Μαρτίου 1961, σ. 5.

⁹⁶ *Ελευθερία*, Αθήνα 15 Μαρτίου 1961, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 23 Μαρτίου 1961, σ. 6.

⁹⁷ *Το Βήμα*, Αθήνα 6 Ιανουαρίου 1961, *Το Βήμα*, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1961, *Το Βήμα*, Αθήνα 21 Ιανουαρίου 1961

⁹⁸ *Η Καθημερινή*, Αθήνα 2 Φεβρουαρίου 1961, σ. 6, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 14 Μαρτίου 1961, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 16 Μαρτίου 1961, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 21 Μαρτίου 1961, σ. 3.

⁹⁹ *Η Καθημερινή*, Αθήνα 15 Μαρτίου 1961, σ. 1.

¹⁰⁰ Στο ίδιο, 23 Μαρτίου 1961, σ. 8.

Επίσης ανέφερε και την επιθυμία του να συνάψει εμπορικές σχέσεις με χώρες της Ανατολής.¹⁰¹

3.4.2 Η ένταση για τους χωριστούς δήμους

Οι χωριστοί δήμοι στις πέντε μεγαλύτερες πόλεις της Κύπρου ήταν μια πρόνοια του Κυπριακού Συντάγματος. Οι Τουρκοκύπριοι δίνοντας κάποιο χρόνο στην νεοσυσταθείσα δημοκρατία δεν ανακίνησαν άμεσα το θέμα. Όμως με αφορμή τη μη τήρηση της αναλογίας 70:30 στον Δημόσιο τομέα, που επίσης προνοούσε το Σύνταγμα και με παρότρυνση του προέδρου της κοινοτικής συνέλευσής Ραούφ Ντεκτάς, άρχισαν από τις αρχές ακόμα του έτους να δημιουργούν εντάσεις. Επέμεναν σε αυτό τον διαχωρισμό καθώς οι ηγεσίες τους δεν πίστευαν στην ενιαία κρατική οντότητα που είχε δημιουργηθεί. Ο Μακάριος που προσπαθούσε να διατηρήσει την ενότητα του κράτους δεν επεδίωξε να υλοποιήσει αυτή την πρόνοια με σκοπό να διατηρήσει το ενιαίο του κράτους. Έτσι όταν αρνήθηκαν οι Τουρκοκύπριοι να ψηφίσουν το νομοσχέδιο για τα φορολογικά έσοδα, αναγκάστηκε να διατάξει την συνέχιση της είσπραξης των εσόδων, έστω και με χωρίς νόμο, με σκοπό με συζητήσεις μεταξύ των δύο κοινοβουλευτικών ομάδων να βρεθεί μια λύση.¹⁰²

Η κρίση αυτή απασχόλησε έντονα και τον Ελληνικό τύπο. Η Ελευθερία παρουσίαζε ότι ο Μακάριος εξαναγκάστηκε να διατάξει την είσπραξη των φόρων για να διατηρήσει τη συνέχεια του κράτους. Τον χαρακτήριζε διαλλακτικό και με επιθυμία να βρεθεί συμβιβαστική λύση. Κατηγορούσε για μικροπολιτικές σκοπιμότητες τους Τουρκοκύπριους και δικαιολογούσε την απόφασή του παρόλο που αντέβαινε στις διατάξεις του Συντάγματος. Ανέφερε για την πρόθεση του να καταφύγει στα ΗΕ προκειμένου να βρεθεί λύση στο πρόβλημα και να αρθεί το αδιέξοδο. Δηλώσεις του για τον αγώνα της ΕΟΚΑ, για την μερική υποστήριξη των συμφωνιών Ζυρίχης Λονδίνου και για το λαό ότι πρέπει να κρατάει τον εθνικό πόθο άσβεστο στην ψυχή του γιατί «*η νίκη ήτο μερική και ουχί ολοκληρωτική*».¹⁰³

¹⁰¹*Η Αυγή*, Αθήνα 14 Μαρτίου 1961, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 15 Μαρτίου 1961, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 18 Ιουνίου 1961, σ. 6.

¹⁰²Τζεργιάς, ό. π., σ. 463-464, Λάμπρου, ό. π., σ. 83-84, Αιμιλιανίδης, *Η υπέρβαση*, σ. 78-86, Αιμιλιανίδης, *Η κοινοβουλευτική συνύπαρξη*, σ. 149-151, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τ.1, σ. 24-25.

¹⁰³*Ελευθερία*, Αθήνα 2 Απριλίου 1961, σ. 12, *Ελευθερία*, Αθήνα 4 Απριλίου 1961, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 5 Απριλίου 1961, σ. 1,3 και 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 7 Απριλίου 1961, σ. 1 και 7.

Το Βήμα κάπως πιο αποστασιοποιημένο έγραφε για την πρόθεση του να καταφύγει στα ΗΕ, ενώ αντίστοιχα η Καθημερινή ανέλυε την οπτική του για τους δήμους και την επιθυμία του να βρεθεί συμβιβαστική λύση.¹⁰⁴

Η Αυγή ανέφερε την πρόθεσή του να υπάρχει σεβασμός των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων αλλά και να μην υπάρχει σύνδεση του θέματος των Δήμων με τα φορολογικά νομοσχέδια. Όπως επίσης και την πίστη του στο ότι η σωτηρία της Κύπρου είναι ο υπέρτατος νόμος και στην βάση αυτή θα εξευρεθεί η οποιαδήποτε λύση.¹⁰⁵

3.4.3 Η περίοδος μέχρι το Φθινόπωρο του 1961

Κατά την περίοδο αυτή ο Ελληνικός τύπος παρακολουθούσε και κατέγραφε με ενδιαφέρον τις κινήσεις του Αρχιεπισκόπου και σχεδόν καθημερινά οι ενέργειες του ήταν στις σελίδες τους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξε για την πρόθεση του να συμμετάσχει σε πρόιμη σύσκεψη που είχε προκαλέσει ο πρόεδρος της Αιγύπτου Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ. Αυτή πραγματοποιήθηκε τον Ιούνιο. Ήταν μια σύσκεψη που αφορούσε προπαρασκευή για την επίσημη διάσκεψη του κινήματος των αδεσμεύτων τον Σεπτέμβριο.¹⁰⁶

Κατά το επόμενο χρονικό διάστημα φιλοξενούσε δηλώσεις του ότι οι Βρετανικές βάσεις δεν θα χρησιμοποιούνταν για επίθεση εναντίων Αραβικών χωρών¹⁰⁷ και για τους φόβους του σχετικά με την ένταξη της Βρετανίας στην ΕΟΚ.¹⁰⁸

Επίσης παρουσίαζε το κοινωνικό του έργο, τις προσπάθειες που έκανε για να σταθεροποιήσει το κράτος, τις επαφές του με αξιωματούχους της Κύπρου και άλλων κρατών, το οικονομικό του πρόγραμμα αλλά και τις εμπορικές συναλλαγές που επέτυχε. Δεν παρέλειπαν επίσης να καταγράφουν τις δηλώσεις του για την πίστη του

¹⁰⁴*Το Βήμα*, Αθήνα 23 Φεβρουαρίου 1961, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 14 Απριλίου 1961, σ. 8.

¹⁰⁵*Η Αυγή*, Αθήνα 4 Απριλίου 1961, σ. 6.

¹⁰⁶*Ελευθερία*, Αθήνα 16 Μαΐου 1961, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 21 Μαΐου 1961, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 2 Ιουνίου 1961, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 4 Ιουνίου 1961, σ. 12, *Ελευθερία*, Αθήνα 10 Ιουνίου 1961, σ. 3, *Η Αυγή*, Αθήνα 11 Ιουνίου 1961, σ. 10.

¹⁰⁷*Ελευθερία*, Αθήνα 11 Ιουνίου 1961, σ. 12, *Το Βήμα*, Αθήνα 15 Ιουνίου 1961.

¹⁰⁸*Ελευθερία*, Αθήνα 25 Ιουλίου 1961, σ. 8, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 12 Ιουλίου 1961, σ. 6, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 25 Ιουλίου 1961, σ. 8, *Η Αυγή*, Αθήνα 11 Ιουλίου 1961, σ. 6.

στην αδέσμευτη πολιτική και τη διάθεση της συνεργασίας με την Τουρκοκυπριακή κοινότητα.¹⁰⁹

3.4.4 Η συμμετοχή στο κίνημα των Αδεσμεύτων

Η ονομασία κίνημα των Αδεσμεύτων {Non-Aligned Movement(NAM)} είναι όρος που καθιερώθηκε για να χαρακτηρίζει τις χώρες εκείνες που δεν συμμετείχαν στους δύο ψυχροπολεμικούς συνασπισμούς. Το πρώτο συνέδριό τους έγινε στην Μπαντούγκ της Ινδονησίας το 1955.¹¹⁰

Μετά από χρόνιες επαφές την 1^η Σεπτεμβρίου του 1961 οργανώθηκε το πρώτο επίσημο συνέδριο στο Βελιγράδι. Εκεί παραβρέθηκε ο Μακάριος ως πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η απόφασή του αυτή έβρισκε αντίθετο τον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο, ο οποίος απειλούσε να εφαρμόσει «βέτο» κατά της απόφασής αυτής. Μετά από την επιμονή του Μακαρίου να πάρει μέρος στην διάσκεψη, οι διαφορές εξομαλύνθηκαν και η Κύπρος έγινε επίσημο μέλος του κινήματος.¹¹¹

Ο Ελληνικός τύπος δεν μπορούσε να αφήσει ασχολίαστο το γεγονός λόγω και της ιδιαιτερότητας που είχε αποκτήσει η κίνηση των χωρών αυτών. Πριν ακόμα της έναρξης του συνεδρίου φιλοξενούσαν δηλώσεις του Μακαρίου με φανερή την υποστήριξή του προς το κίνημα αυτό. Σε δηλώσεις του υπερασπιζόταν τις αρχές του κινήματος, εξέφραζε την δυσαρέσκειά του για την πρόθεση του Δρ Κιουτσούκ να ασκήσει «βέτο» και ανάδειχναν την επιμονή του να συμμετάσχει. Παράλληλα τόνιζαν την δήλωση του ότι «μόνο ο Πάπας είναι μόνιμος Αρχηγός κράτους, όχι εγώ»¹¹² και

¹⁰⁹*Ελευθερία*, Αθήνα 17 Ιουνίου 1961, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 30 Ιουνίου 1961, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 18 Ιουλίου 1961, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 15 Αυγούστου 1961, σ. 1 και 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 16 Αυγούστου 1961, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 14 Ιουνίου 1961, *Το Βήμα*, Αθήνα 16 Ιουνίου 1961, *Το Βήμα*, Αθήνα 22 Αυγούστου 1961, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 25 Ιουλίου 1961, σ. 8.

¹¹⁰Σταφυλάκης, ό. π., σ. 61.

¹¹¹Βαγγέλης Κουφαδάκης - Κωνσταντίνος Σωτηρέλλης - Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, *Η πολιτική των υπερδυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο και στον Περσικό κόλπο*, Ίδρυμα Μεσογειακών Ερευνών, Αθήνα 1989, σ. 87-88, Ξύδη - Λιναρδάτου – Χατζηαργύρη, ό.π., σ. 337-338. Βλ. επίσης Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Κυπριακό πρόβλημα 1960-1974*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1984, σ. 41, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία*, τ. 1, σ. 28-29, Τζερμιάς, ό.π., σ.467-468, Λάμπρου, ό.π., σ. 77, «Κίνημα Αδεσμεύτων», <http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=961&-V=limmata> (Ημερομηνία πρόσβασης: 26 Νοεμβρίου 2021).

¹¹²*Ελευθερία*, Αθήνα 22 Αυγούστου 1961, σ. 1 και 5, *Ελευθερία*, Αθήνα 23 Αυγούστου 1961, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 25 Αυγούστου 1961, σ. 1 και 6, *Το Βήμα*, Αθήνα 24 Αυγούστου 1961, σ. 1 και 4, *Το Βήμα*, Αθήνα 25 Αυγούστου 1961, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 12 Αυγούστου 1961, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 13 Αυγούστου 1961, σ. 8, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 22 Αυγούστου 1961, σ. 6, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 26 Αυγούστου 1961, σ. 1, *Η Αυγή*, Αθήνα 22 Αυγούστου 1961, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 25 Αυγούστου 1961, σ. 6.

την υποστήριξή του στις συμφωνίες Ζυρίχης Λονδίνου, με παράλληλο σχόλιο ότι η νίκη δεν ήταν ολοκληρωτική.¹¹³

Το ενδιαφέρον των Ελληνικών εφημερίδων φάνηκε μετά το τέλος της διάσκεψής στις 6 Σεπτεμβρίου. Μέχρι τα μέσα του μήνα φιλοξενούσαν δηλώσεις για τις θέσεις που υποστήριζε το κίνημα και ο ίδιος, για την πολιτική που θα ακολουθήσει αλλά και για τις επαφές που είχε για να ενημερώσει την Ελληνική κυβέρνηση αλλά και την Κυπριακή βουλή σχετικά με τα τεκταινόμενα της διάσκεψής. Δεν παρέλειπαν να τονίζουν την εντύπωση που προκάλεσε στους ξένους, το κύρος του αλλά και να συμπληρώνουν την αρθρογραφία με φωτογραφίες μαζί τους ηγέτες του κινήματος και με την Ελληνική κυβέρνηση.¹¹⁴

3.4.5 Η περίοδος μέχρι το τέλος του 1961

Η περίοδος αυτή στιγματίστηκε από την αντιπαράθεση που δημιουργήθηκε στο τέλος του έτους, μεταξύ των δύο κοινοβουλευτικών κοινοτήτων, για το θέμα της ψήφισης του φορολογικού νομοσχεδίου. Η απειλή της καταψήφισής του από τους Τουρκοκύπριους, κάτι που τελικά έγινε, ανάγκασε τον Μακάριο να απειλήσει ότι πάλι θα αγνοήσει το Σύνταγμα, με σκοπό να λειτουργήσει το κράτος. Το όλο θέμα ήταν η κατάργηση ή όχι των φορολογικών συντελεστών και το θέμα ξεπέρασε τα όρια του Κυπριακού κράτος αφού αναμείχθηκε για να λυθεί το θέμα και η Ελληνική κυβέρνηση¹¹⁵. Επίσης χαρακτηρίστηκε και από την κυκλοφορία των απομνημονευμάτων του Στρατηγού Γρίβα, το δριμύ κατηγορώ του έναντι του Μακαρίου και την σκληρή απάντησή του.¹¹⁶

¹¹³*Ελευθερία*, Αθήνα 31 Αυγούστου 1961, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 1 Σεπτεμβρίου 1961, σ. 6, *Το Βήμα*, Αθήνα 31 Αυγούστου 1961, *Η Αυγή*, Αθήνα 31 Αυγούστου 1961, σ. 6.

¹¹⁴*Ελευθερία*, Αθήνα 7 Σεπτεμβρίου 1961, σ. 5 και 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 8 Σεπτεμβρίου 1961, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 9 Σεπτεμβρίου 1961, σ. 6, *Ελευθερία*, Αθήνα 10 Σεπτεμβρίου 1961, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 7 Σεπτεμβρίου 1961, *Το Βήμα*, Αθήνα 8 Σεπτεμβρίου 1961, *Το Βήμα*, Αθήνα 9 Σεπτεμβρίου 1961, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 8 Σεπτεμβρίου 1961, σ. 6, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 9 Σεπτεμβρίου 1961, σ. 1, *Η Αυγή*, Αθήνα 7 Σεπτεμβρίου 1961, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 8 Σεπτεμβρίου 1961, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 9 Σεπτεμβρίου 1961, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 12 Σεπτεμβρίου 1961, σ. 5, *Η Αυγή*, Αθήνα 14 Σεπτεμβρίου 1961, σ. 5.

¹¹⁵*Ελευθερία*, Αθήνα 20 Δεκεμβρίου 1961, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 21 Δεκεμβρίου 1961, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 22 Δεκεμβρίου 1961, σ. 8, Λάμπρου, ό. π., σ. 87-88, Αμιλιανίδης, *Η υπέρβαση*, σ. 79-80, *Η Αυγή*, Αθήνα 20 Δεκεμβρίου 1961, σ. 6.

¹¹⁶Κρασιδάκης, *Ανοχύρωτη πολιτεία*, τ. 1, σ. 30-31, *Ελευθερία*, Αθήνα 3 Δεκεμβρίου 1961, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 7 Δεκεμβρίου 1961, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 10 Δεκεμβρίου 1961, σ. 1 και 15, *Ελευθερία*, Αθήνα 12 Δεκεμβρίου 1961, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 13 Δεκεμβρίου 1961, σ. 1 και 5.

3.5 Ο Μακάριος το 1962

Το 1962 ο πρόεδρος της Κύπρου ανέλαβε κάποιες πρωτοβουλίες με σκοπό να επιβεβαιώσει την ανεξαρτησία της Κυπριακής Δημοκρατίας και να εδραιώσει το κράτος του. Κατά τις αρχές του ίδιου έτους αλλά και προς το τέλος του, άρχισαν προστριβές μεταξύ των δύο κοινοτήτων, που επιβεβαίωναν το κλίμα δυσπιστίας που κυριαρχούσε στα δύο σύννοικα στοιχεία της Κύπρου. Παράλληλα επισκέφτηκε και δέχτηκε επισκέψεις από την Ελλάδα.

3.5.1 Οι πρώτες ταραχές

Η περίοδος των πρώτων μηνών του 1962 βρήκε τον Μακάριο και την Κυπριακή Δημοκρατία σε ταραγμένη πολιτική κατάσταση. Η συνεχιζόμενη άρνηση της Τουρκοκυπριακής κοινοβουλευτικής ομάδας να συμπράξει για να ψηφίσει τους φορολογικούς νόμους δημιουργούσε προσκόμματα στο κράτος. Ο πρόεδρος της Κύπρου αναγκάστηκε να πάρει κάποιες αποφάσεις οι οποίες δεν ήταν σύμφωνές με το Σύνταγμα για να μπορέσει να λειτουργήσει το κράτος.

Παράλληλα οι εχθρικές ενέργειες μεταξύ των δύο κοινοτήτων συνεχιζόταν με εκατέρωθεν ενέργειες. Με αφορμή αυτές τις ενέργειες και τις δηλώσεις Ελληνοκυπρίων αξιωματούχων που ανέφεραν, περί τη μη παγίου τετελεσμένου όσον αφορά τις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, είχαμε και τις πρώτες απειλές της Τουρκίας για επέμβαση εάν συνεχιζόταν οι συγκρούσεις και άλλαζε η υφιστάμενη συνταγματικά κατοχυρωμένη πολιτική κατάσταση. Το διαλλακτικό πρόσωπο και η συμβιβαστική διάθεση του Μακαρίου δεν έβρισκαν πάντα ανταπόκριση μεταξύ των ακραίων στοιχείων των δύο κοινοτήτων. Το αποτέλεσμα ήταν να υπάρχει μια συνεχής προστριβή.¹¹⁷

Η Ελευθερία έγραφε τον Ιανουάριο για τον εξαναγκασμό του Μακαρίου να πάρει την μη συνταγματική απόφαση να εισπραχτούν οι φόροι. Για την απειλή του ότι θα εξετάσει την αναθεώρηση άρθρων του Συντάγματος επειδή οι Τουρκοκύπριοι καταχρώνται τα δικαιώματά τους. Επίσης έγραφε για την θορύβηση που επικράτησε

¹¹⁷ Αμιλιανίδης, *Η υπέρβαση*, σ. 74-77, Λάμπρου, ό. π., σ. 81-84, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τ.1, σ.46-47.

στο Λονδίνο και στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα λόγω των δηλώσεων αυτών και για την έντονη επιθυμία του Κυπριακού λαού για την ένωση με την Ελλάδα.¹¹⁸

Στο ίδιο μήκος κύματος και η Καθημερινή έγγραφε για συνομιλίες του Μακάριου για να βρεθεί λύση στο θέμα και αποκάλυπτε Τουρκοκυπριακό σχέδιο επίθεσης και εξόντωσης των Ελλήνων αξιωματούχων.¹¹⁹ Το Βήμα προχωρούσε ακόμα παραπέρα και ανέφερε ότι ο Μακάριος ήταν αποφασισμένος να αναθεωρήσει το Σύνταγμα και φιλοξενούσε δηλώσεις του ότι οποιαδήποτε επέμβαση στο εσωτερικό της Κύπρου θα την θεωρούσε κήρυξη πολέμου.¹²⁰ Και η Αυγή κατέγραφε προειδοποίησή του προς τους Τουρκοκύπριους να μην καταχρώνται τα δικαιώματά τους καθώς και δήλωσή του ότι δεν μετάνιωνε που υπέγραψε τις συμφωνίες Ζυρίχης Λονδίνου και ότι ενεργεί στο εθνικό πεδίο για λύση του θέματος.¹²¹

Τον Φεβρουάριο οι εφημερίδες έγγραφαν για το Μακάριο ότι δεν ανησυχεί για τις απειλές της Τουρκίας, ότι δεν υπάρχει αύξηση της επιρροής των κουμουνιστών στο νησί και ότι λειτουργούσε για το καλό όλου του Κυπριακού λαού παρόλες τις προστριβές. Επίσης ανέφεραν για την πρόθεσή του να επισκεφθεί την Αμερική και να έχει εκεί συνομιλίες για την επίλυση των θεμάτων. Κατά το τέλος του μήνα έγγραφαν για την αποδοχή της πρόσκλησης να επισκεφθεί τις ΗΠΑ.¹²²

Τον επόμενο μήνα οι εφημερίδες έγγραφαν ότι δεν πρόκειται να δεχθεί τον χωρισμό των δήμων μετά από άρνηση του Τουρκοκύπριου αντιπροέδρου να δεχθεί ενοποίησή τους. Κάλυπταν δημοσιογραφικά αλλά και με φωτογραφικό υλικό τις καταστροφές που προκλήθηκαν από την τοποθέτηση βομβών σε Τουρκικά τεμένη¹²³ και τις καταδικαστικές δηλώσεις του Μακάριου για το γεγονός, την απόπειρα εμπρησμού στο Παράρτημα του Παγκύπριου Γυμνασίου στην Λευκωσία, την λεηλασία Ελληνικού ναού από τους Τούρκους και τις μεταξύ τους αλληλοκατηγορίες. Παράλληλα τον εμφάνιζαν σε φωτογραφίες με τον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο σε συνομιλίες τους για να εξομαλυνθεί η κατάσταση και φιλοξενούσαν καθησυχαστικές δηλώσεις του. Επίσης ανέφεραν για την ανησυχία της Ελλάδας και της Τουρκίας,

¹¹⁸*Ελευθερία*, Αθήνα 4 Ιανουαρίου 1962, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 5 Ιανουαρίου 1962, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 6 Ιανουαρίου 1962, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1962, σ. 1, 7 και 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 11 Ιανουαρίου 1962, σ. 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 15 Ιανουαρίου 1962, σ. 8.

¹¹⁹*Η Καθημερινή*, Αθήνα 16 Ιανουαρίου 1962, σ. 8.

¹²⁰*Το Βήμα*, Αθήνα 11 Ιανουαρίου 1962.

¹²¹*Η Αυγή*, Αθήνα 5 Ιανουαρίου 1962, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 11 Ιανουαρίου 1962, σ. 6.

¹²²*Ελευθερία*, Αθήνα 17 Φεβρουαρίου 1962, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 23 Φεβρουαρίου 1962, σ. 5, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 17 Φεβρουαρίου 1962, σ. 2, *Το Βήμα*, Αθήνα 22 Φεβρουαρίου 1962, *Η Αυγή*, Αθήνα 22 Φεβρουαρίου 1962, σ. 6.

¹²³Λάμπρου, ό. π., σ. 82, Τζεργιάς, ό. π., σ. 513.

καθώς και την επιθυμία του Λονδίνου να επέμβει για να βρεθεί συμβιβαστική λύση.¹²⁴

Τον Απρίλιο κάλυψαν δημοσιογραφικά τις εκδηλώσεις που συμμετείχε και τις ενέργειες που έκανε κατά την επέτειο της 1^{ης} Απριλίου. Όπως επίσης τις δολοφονίες Τουρκοκύπριων δημοσιογράφων που υπερθεμάτιζαν υπέρ της κοινής και ειρηνικής συμβίωσης των δύο κοινοτήτων και τις μετά βδελυγμίας καταδικαστικές δηλώσεις του Κύπριου προέδρου.¹²⁵

3.5.2 Η επίσκεψη στην Δυτική Γερμανία

Η επίσκεψη πραγματοποιήθηκε στις 22 Μαΐου όταν ο Μακάριος συναντήθηκε με τον Γερμανό πρόεδρο Λυμπκέ. Επιθεώρησε το τείχος του Βερολίνου και το Δημοτικό μέγαρο και δέχθηκε φιλοφρονήσεις από τους Δυτικογερμανού αξιωματούχους. Έκανε διπλωματικές επαφές για την αναζήτηση οικονομικής βοήθειας εκ μέρους της Δυτικής Γερμανίας για να μπορέσει να εφαρμόσει το πενταετές αναπτυξιακό πρόγραμμα για την Κύπρο.

Κατά την διάρκεια της επίσκεψης προέβη σε δηλώσεις ότι δε τίθεται θέμα να εγκατασταθούν πύραυλοι στο νησί και ευχαρίστησε τον Γερμανικό λαό για την υποδοχή που του επιφύλαξε και την αρωγή του.¹²⁶

3.5.3 Η επίσκεψη στην Αμερική

Το ταξίδι διάρκεσε από τις 1 έως τις 5 Ιουνίου. Ήταν η πρώτη φορά που οι ΗΠΑ υποδεχόταν, κατόπιν πρόσκλησής τους, τον ηγέτη ενός μικρού νεοσύστατου κράτος, όπως η Κύπρος. Η ειδοποιός διαφορά ήταν η στρατηγική θέση της Κύπρου στην Ανατολική Μεσόγειο και στο ότι οι ταραχές στο νησί ενείχαν τον κίνδυνο να έρθουν σε πολεμική αντιπαράθεση, δύο συμμαχικές χώρες των Αμερικανών. Επίσης

¹²⁴*Ελευθερία*, Αθήνα 21 Μαρτίου 1962, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 27 Μαρτίου 1962, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 29 Μαρτίου 1962, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 30 Μαρτίου 1962, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 31 Μαρτίου 1962, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 21 Μαρτίου 1962, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 27 Μαρτίου 1962, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 28 Μαρτίου 1962, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 29 Μαρτίου 1962, σ. 6.

¹²⁵*Ελευθερία*, Αθήνα 1 Απριλίου 1962, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 4 Απριλίου 1962, σ. 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 25 Απριλίου 1962, σ. 8, *Το Βήμα*, Αθήνα 28 Απριλίου 1962, *Η Αυγή*, Αθήνα 25 Απριλίου 1962, σ. 6. Βλ. επίσης, Λάμπρου, ό. π., σ. 82, Τζεργιάς, ό. π., σ. 515-517, Φάντης, ό. π., σ. 50-51.

¹²⁶*Ελευθερία*, Αθήνα 22 Μαΐου 1962, σ. 5 και 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 26 Μαΐου 1962, σ. 6, *Το Βήμα*, Αθήνα 12 Μαΐου 1962, *Το Βήμα*, Αθήνα 22 Μαΐου 1962, *Η Αυγή*, Αθήνα 23 Μαΐου 1962, σ. 6.

στην Κύπρο υπήρχαν ραντάρ και Βρετανικές βάσεις που αποτελούσαν Νατοϊκό έδαφος και μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν αν το απαιτούσε η κατάσταση.¹²⁷

Το ενδιαφέρον του Ελληνικού τύπου ήταν αναμενόμενο, για τα δεδομένα της εποχής αφού η εξάρτηση της Ελλάδας από την Αμερική ήταν καίρια και καθοριστική.

Το Βήμα έγραφε για την προκαταβολική επιτυχία του ταξιδιού, τις τιμές που αποδόθηκαν στον Μακάριο από τους Αμερικανούς αξιωματούχους, την λαμπρή υποδοχή που του επιφύλαξε ο Αμερικανικός λαός και τη απονομή του με το χρυσό μετάλλιο της Νέα Υόρκης. Ανέφερε για τις συνομιλίες, σχετικά με την οικονομική βοήθεια που ζητούσε, για να στηρίξει το οικονομικό πρόγραμμά του, καθώς και την ομιλία του στον ΟΗΕ. Φιλοξενούσε επίσης στις σελίδες του φωτογραφία μαζί με τον πρόεδρο Κένεντυ να επιθεωρούν στρατιωτικό άγημα. Δεν παρέλειπε επίσης να έχει δηλώσεις του Μακαρίου για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Κύπρος λόγω των δυσχερειών που προκαλούν οι συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου.¹²⁸

Η Καθημερινή ανέφερε ότι οι ΗΠΑ αναγνωρίζουν το δικαίωμα της Κύπρου να ακολουθεί ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική. Τις υποσχέσεις οικονομικής παροχής εκ μέρους τους. Τις φιλοφρονήσεις που του έγιναν, για την παράδοσή του κλειδιού της Νέας Υόρκης, για την ομιλία του στον ΟΗΕ, για την αποθεωτική υποδοχή του αλλά και για τις δηλώσεις του σχετικά με τις θυσίες που έκανε ο Ελληνοκυπριακός λαός για να επιτευχθεί η συμφωνία Ζυρίχης Λονδίνου.¹²⁹

Και η Ελευθερία κινήθηκε στα ίδια πλαίσια. Τα φύλλα της περιείχαν ίδιου τύπου άρθρα όπως των προηγούμενων εφημερίδων. Επισήμανε όμως δήλωση του ότι οι βάσεις των Βρετανών ότι δεν έχουν πλέον στρατηγικό ενδιαφέρον και την αισιοδοξία του ότι θα λυθούν τα προβλήματα στην Κύπρο.¹³⁰

Η Αυγή, εκτός των άλλων, φιλοξενούσε δήλωσή του, μαζί με τον πρόεδρο Κένεντυ, ότι στηρίζει τις διεθνείς προσπάθειες της Αμερικής για ειρήνη. Επεσήμανε την οικονομική βοήθεια των ΗΠΑ, καθώς και την ομιλία του στον ΟΗΕ.¹³¹

¹²⁷Γιαν Κόουρα, *Διχοτομημένη νήσος*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2021, σ. 93-100. Βλ. επίσης, Λάμπρου, ό. π., σ. 93 και 78-81, Τζεργιάς, ό. π., σ. 485, Παπαγεωργίου, ό. π., σ. 107-109.

¹²⁸*Το Βήμα*, Αθήνα 2 Ιουνίου 1962, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 6 Ιουνίου 1962, σ. 1 και 7, *Το Βήμα*, Αθήνα 7 Ιουνίου 1962, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 8 Ιουνίου 1962, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 9 Ιουνίου 1962, σ. 1.

¹²⁹*Η Καθημερινή*, Αθήνα 6 Ιουνίου 1962, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 8 Ιουνίου 1962, σ. 6, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 9 Ιουνίου 1962, σ. 8.

¹³⁰*Ελευθερία*, Αθήνα 5 Ιουνίου 1962, σ. 3, *Ελευθερία*, Αθήνα 6 Ιουνίου 1962, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 7 Ιουνίου 1962, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 8 Ιουνίου 1962, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 9 Ιουνίου 1962, σ. 3.

¹³¹*Η Αυγή*, Αθήνα 5 Ιουνίου 1962, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 6 Ιουνίου 1962, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 7 Ιουνίου 1962, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 8 Ιουνίου 1962, σ. 6.

Προς τα τέλη Ιουνίου οι εφημερίδες φιλοξενούσαν δηλώσεις του προέδρου της Κύπρου τόσο στην Αθήνα όσο και κατά την επιστροφή του στην Κύπρο. Το περιεχόμενο των δηλώσεων ήταν σχετικά με την ικανοποίηση για το ταξίδι στην Αμερική, για τις οικονομικές και πολιτικές δυνατότητες της Κύπρου, για το ότι δεν υπήρχε κίνδυνος δικοινοτικών ταραχών. Επίσης έκαναν λόγο για την εξωτερική πολιτική του και για το πενταετές οικονομικό του πρόγραμμα για την ανάπτυξη της Κύπρου. Στη συνέχεια σχολίαζαν για τις συναντήσεις και τις συζητήσεις που είχε με Έλληνες και Ελληνοκύπριους αξιωματούχους σχετικά με τα αποτελέσματα του ταξιδιού.¹³²

Τον Αύγουστο οι εφημερίδες είχαν δηλώσεις του Κύπριου προέδρου για την επέτειο της Ανεξαρτησίας. Τον εμφάνιζαν να δηλώνει ότι ο αγώνας έχει μπει σε νέα φάση, να υποστηρίζει την αδέσμευτη εξωτερική πολιτική, να μην αποδέχεται την επέμβαση τρίτων στα εσωτερικά της Δημοκρατίας και να μην επιθυμεί την προσχώρησή σε πολιτικό συνασπισμό.¹³³

3.5.4 Η επίσκεψη στην Αθήνα

Ο Μακάριος πραγματοποίησε την πρώτη επίσημη επίσκεψη στην Αθήνα ως αρχηγός κράτους στα τέλη Σεπτεμβρίου. Η επίσκεψη κράτησε 3 ημέρες, από τις 28 έως και τις 30, όπου είχε επίσημες συναντήσεις με τους πολιτικούς ιθύνοντες και την βασιλική οικογένεια.

Η αποθεωτική υποδοχή, από την λαοθάλασσα των Αθηνών, όπως είχε γίνει παλιότερα κατά την επάνοδό του από την εξορία, δεν υπήρχε. Οι εφημερίδες κάλυψαν το γεγονός δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στην αποχή του Αθηναϊκού λαού.

Η Ελευθερία, με πρωτοσέλιδο τίτλο, «Σκληρό Μάθημα», παρουσίαζε εμφατικά την αποχή του λαού. Περιέγραφε τον Μακάριο κατηφή, με σφιγμένα χείλη και αγέλαστο. Ότι ο λαός που τον υποδέχτηκε ήταν ελάχιστος και μουνδιασμένος στις εκδηλώσεις του. Φιλοξενούσε γελοιογραφία που ήταν μοναχός του, κρατώντας τις σημαίες της Ελλάδας και της Κύπρου. Σε αντίθεση με τον λαό παρουσίαζε την εύθυμη και εγκάρδια υποδοχή που του έγινε από την πολιτική ηγεσία της Ελλάδας,

¹³²Ελευθερία, Αθήνα 17 Ιουνίου 1962, σ. 12, Το Βήμα, Αθήνα 17 Ιουνίου 1962, Το Βήμα, Αθήνα 18 Ιουνίου 1962, Το Βήμα, Αθήνα 19 Ιουνίου 1962, Η Καθημερινή, Αθήνα 17 Ιουνίου 1962, σ. 10, Η Καθημερινή, Αθήνα 19 Ιουνίου 1962, σ. 1 και 8, Η Καθημερινή, Αθήνα 21 Ιουνίου 1962, σ. 8, Η Αυγή, Αθήνα 17 Ιουνίου 1962, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 19 Ιουνίου 1962, σ. 6.

¹³³Ελευθερία, Αθήνα 17 Αυγούστου 1962, σ. 8, Η Καθημερινή, Αθήνα 25 Αυγούστου 1962, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 25 Αυγούστου 1962, σ. 6.

την ζεστή ατμόσφαιρα που επικρατούσε κατά την συνάντηση με τον βασιλιά και τις τιμές που του έγιναν.¹³⁴

Αντίστοιχα το Βήμα παρουσίαζε το πρόγραμμά του, είχε φωτογραφία του με το αυτοκίνητό του βασιλιά και είχε δήλωσή του στο αεροδρόμιο «*Ότι έρχομαι ως Έλληνα*». Ανέφερε και τόνιζε για την χαρακτηριστική λαϊκή αποχή και φιλοξενούσε τον λόγο του στην Πύλη του Ανδριανού για νέους αγώνες και την προσήλωσή του στην Ελλάδα.¹³⁵

Η Αυγή καυτηρίαζε την αποχή του κόσμου και την αιτιολογούσε σαν αποτέλεσμα της στάσης του Μακάριου να υπογράψει τις συμφωνίες Ζυρίχης Λονδίνου και να συνθηκολογήσει με τους ιμπεριαλιστές, με την πίεση βέβαια της Κυβέρνησης. Του καταλόγιζε ευθύνες ότι κάλυπτε την Κυβέρνηση που πρόδωσε τους πόθους του Λαού και άφηνε υπαινιγμούς ότι εγκαταλείπει την αδέσμευτη πολιτική.¹³⁶

3.5.5 Η επίσκεψη της Πριγκίπισσας Ειρήνης στην Κύπρο

Η επίσκεψη της πριγκίπισσας Ειρήνης υπήρξε η πρώτη επίσκεψη μέλους της βασιλικής οικογένειάς στην Ελλάδα που επισκεπτόταν επίσημα την Κύπρο μετά την ανεξαρτησίας της. Πραγματοποιήθηκε από τις 11 έως τις 16 Οκτωβρίου, στα πλαίσια της ανταπόδοσής της επίσκεψης του Μακάριου τον προηγούμενο μήνα.

Οι εκδηλώσεις υποδοχής εκ μέρους του Ελληνοκυπριακού λαού ήταν θερμότερες. Η ατμόσφαιρα υποδοχής πανηγυρική. Το γεγονός ότι, μέλος της βασιλικής οικογένεια επισκεπτόταν την Κύπρο, δεν πέρασε απαρατήρητο και από τις Ελληνικές εφημερίδες.

Η Καθημερινή, σε πρωτοσέλιδό της, κατέγραφε την θερμή υποδοχή που της επιφύλαξε ο λαός αλλά και ο Μακάριος. Τον παρουσίαζε κατά την προσφώνησή της, να αναφέρει ότι δεν ήρθε σε ξένο έδαφος, για την αγάπη που τρέφουν οι Κύπριοι προς την Ελλάδα, να πραγματοποιεί ευχές υπέρ της βασιλείας για μακροήμερευση και γενικά να εκθειάζει την Ελλάδα και την ιστορία της. Στις 16 Οκτωβρίου περιέγραφε την υποδοχή που της έγινε στην Πάφο και φιλοξενούσε δηλώσεις του

¹³⁴*Ελευθερία*, Αθήνα 29 Σεπτεμβρίου 1962, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 30 Σεπτεμβρίου 1962, σ. 1 και 8.

¹³⁵*Το Βήμα*, Αθήνα 13 Σεπτεμβρίου 1962, *Το Βήμα*, Αθήνα 27 Σεπτεμβρίου 1962, *Το Βήμα*, Αθήνα 29 Σεπτεμβρίου 1962, σ. 5.

¹³⁶*Η Αυγή*, Αθήνα 28 Σεπτεμβρίου 1962, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 29 Σεπτεμβρίου 1962, σ. 1 και 6.

Μακαρίου κατά την διάρκεια επίσημου γεύματος «Ότι οι Κύπριοι οραματίζονται την ένωση».¹³⁷

Στο τέλος του ίδιου μήνα η εφημερίδα παρουσίαζε τον Μακάριο ότι σκέπτεται να καταργήσει τον Κυπριακό Στρατό, να εκφωνεί τον 2^ο λόγο του στην Βουλή των αντιπροσώπων, να υπερασπίζεται την ουδέτερη εξωτερική του πολιτική και ανέφερε την αισιοδοξία του για υπέρβαση των οικονομικών δυσκολιών του κράτους.¹³⁸

Ενώ η Αυγή τόνιζε την μεγαλοπρεπή υποδοχή της Πριγκίπισσας και τους εγκάρδιους λόγους του Μακαρίου καθώς και την αφοσίωση του Κυπριακού λαού στην Ελλάδα.¹³⁹

3.5.6 Η επίσκεψη στην Τουρκία

Η επίσημη επίσκεψη του προέδρου της Κύπρου στην Τουρκία έγινε στις 22 Νοεμβρίου και διήρκησε 4 ημέρες. Κατά την διάρκεια της επίσκεψης συνέβησαν απογοητευτικά γεγονότα καθώς Τούρκοι φοιτητές και οργανώσεις αποδοκίμασαν τον Αρχιεπίσκοπο και έφτασαν και σε σημείο να γρονθοκοπήσουν και το αυτοκίνητο που τον μετέφερε¹⁴⁰. Όπως ήταν φυσικό το γεγονός της επίσκεψης και των θλιβερών γεγονότων σχολιάστηκαν και από τον Ελληνικό τύπο.

Η Ελευθερία ανέφερε για κάποια μικροεπεισόδια και αποδοκιμασίες κατά την επίσκεψη του Κύπριου προέδρου και εμφάνιζε φωτογραφία του μαζί με τον Τούρκο πρόεδρο. Ανέφερε επίσης ότι εμφανιζόταν καταβεβλημένος λόγω κόπωσης και ότι μίλησε για πλήρη αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων στην Κύπρο.¹⁴¹

Η Καθημερινή ανέφερε για τις αποδοκιμασίες, για το ποιοι τον συνόδευαν, για τις συζητήσεις που είχε, τις δηλώσεις του για τη σημασία που έδινε στις σχέσεις των δύο κοινοτήτων και για την αισιοδοξία του ότι η επίσκεψη θα συμβάλει στην βελτίωση των σχέσεων. Επίσης κάλυπτε και τους λόγους που εκφώνησε.¹⁴²

¹³⁷Η Καθημερινή, Αθήνα 11 Οκτωβρίου 1962, σ. 1 και 7, Η Καθημερινή, Αθήνα 16 Οκτωβρίου 1962, σ. 10.

¹³⁸Στο ίδιο, Αθήνα 27 Οκτωβρίου 1962, σ. 6.

¹³⁹Η Αυγή, Αθήνα 11 Οκτωβρίου 1962, σ. 6.

¹⁴⁰Λάμπρου, ό. π., σ. 93 και 78-81, Τζεργιάς, ό. π., σ. 403 και 485, Παπαγεωργίου, ό. π., σ. 186.

¹⁴¹Ελευθερία, Αθήνα 21 Νοεμβρίου 1962, σ. 8, Ελευθερία, Αθήνα 23 Νοεμβρίου 1962, σ. 8, Ελευθερία, Αθήνα 24 Νοεμβρίου 1962, σ. 1 και 8.

¹⁴²Η Καθημερινή, Αθήνα 23 Νοεμβρίου 1962, σ. 1.

Αντίστοιχα το Βήμα αναφερόταν τόσο στις αποδοκίμασιες όσο και στην αισιοδοξία του για βελτίωση των σχέσεων των δύο κοινοτήτων.¹⁴³

Στα ίδια θέματα αναφέρθηκε και η Αυγή και είχε δηλώσεις του Μακάριου ότι οι συνομιλίες έγιναν σε εξαιρετικό κλίμα και ότι πάρθηκαν σημαντικές αποφάσεις.¹⁴⁴

Μετά το πέρας της επίσκεψής η Ελευθερία φιλοξενούσε δηλώσεις του σχετικά με την ικανοποίησή του από το ταξίδι, ότι είναι υπερ των φιλικών σχέσεων των δύο χωρών και για το ότι οι συνθήκες έχουν βελτιωθεί αρκετά στο νησί από τον καιρό των συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου,¹⁴⁵ ενώ η Αυγή κατέγραψε την αποδοκίμασία του για τις μη εποικοδομητικές ενέργειες μερίδας του Τουρκικού λαού και ότι προσκάλεσε τον πρόεδρο της Τουρκίας να επισκεφτεί την Κύπρο.¹⁴⁶

3.5.7 Η περίοδος μέχρι το τέλος του 1962

Ο Δεκέμβριος στιγματίστηκε από τις προστριβές και τη διαμάχη των δύο κοινοβουλευτικών ομάδων σχετικά με το ζήτημα των χωριστών δήμων. Με αφορμή αυτή τα μέλη της Τουρκοκυπριακής βουλευτικής ομάδας προέβησαν σε καταψήφιση του νόμου για τον φόρο εισοδήματος προξενώντας και πάλι προβλήματα στην ομαλή λειτουργία του κράτους. Έτσι στα τέλη του 1962 στην Κυπριακή Δημοκρατία δεν υπήρχε καμία νομική βάση για οποιαδήποτε μορφή τοπικής αυτοδιοίκησης.¹⁴⁷

¹⁴³Το Βήμα, Αθήνα 23 Νοεμβρίου 1962.

¹⁴⁴Η Αυγή, Αθήνα 23 Νοεμβρίου 1962, σ. 8, Η Αυγή, Αθήνα 24 Νοεμβρίου 1962, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 25 Νοεμβρίου 1962, σ. 10.

¹⁴⁵Ελευθερία, Αθήνα 27 Νοεμβρίου 1962, σ. 8.

¹⁴⁶Η Αυγή, Αθήνα 27 Νοεμβρίου 1962, σ. 6.

¹⁴⁷Λάμπρου, ό. π., σ. 84-89, Αιμιλιανίδης, Η υπέρβαση, σ. 79-83, Αιμιλιανίδης, Η κοινοβουλευτική σύνταξη, σ. 109-112.

3.6 Ο Μακάριος το 1963

Το 1963 υπήρξε ένα από τα καθοριστικά έτη για την ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ήταν το έτος που διογκώθηκαν οι διαφορές μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Το θέμα των χωριστών δήμων, η αναλογία του ποσοστού των δημοσίων υπαλλήλων και η σύνθεση του στρατού ήταν τα κυριότερα θέματα που προξενούσαν τις διενέξεις. Κατά το πρώτο εξάμηνο του έτους οι εθνοτικές διαφορές έφτασαν στο αποκορύφωμά τους.

Διαβλέποντας την δυστοκία που προκαλούσαν αυτά τα προβλήματα εδραιώθηκε η σκέψη στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο να προβεί σε αναθεώρηση κάποιων άρθρων του Συντάγματος με σκοπό την εύρυθμη λειτουργία του κράτους και την αποσόβηση των διενέξεων. Οι προθέσεις του έγιναν ξεκάθαρες το καλοκαίρι με αποτέλεσμα τον Νοέμβριο να υποβάλει τις προτάσεις του για συζήτηση, στον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο.

Μετά την απόρριψή τους, η Κύπρος συγκλονίστηκε από τις δικαιοδικές ταραχές που έλαβα χώρα προς τα τέλη Δεκεμβρη, με αποτέλεσμα την ουσιαστική διάλυση της κοινοβουλευτική συνύπαρξης και την δημιουργία της «Πράσινης Γραμμής» της Λευκωσίας, που συνέβαλε στον ουσιαστικό διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων.¹⁴⁸

3.6.1 Τα προβλήματα για τους Δήμους

Η διένεξη για τους χωριστούς δήμους είχε αρχίσει από πολύ νωρίτερα αλλά τώρα στις αρχές του νέου έτους έλαβε εκρηκτικές διαστάσεις. Μέχρι την εκτόνωση της κρίσης, χωρίς όμως επίλυση της, το θέμα ενδιέφερε και μονοπωλούσε την αρθρογραφία των Ελληνικών εφημερίδων. Η σημασία του γεγονότος έγκειται στο ότι ενδιαφερόταν άμεσα για το θέμα η Τουρκία. Οι απειλές της για επέμβαση, με πρόσχημα να προστατέψει τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων, επηρέαζε άμεσα και τις ενέργειες της Ελληνικής κυβέρνησης.

¹⁴⁸Σέργιος Παναγή, *Από τα Δεκατρία Σημεία στο Νανάγιο του Σχεδίου Άτσεσον: Η εξέλιξη του Κυπριακού προβλήματος μέσα από την οπτική του Ελληνικού ημερήσιου τύπου* (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Αθήνα 2017, σ. 13-15. Βλ. επίσης, Λάμπρου, ό. π., σ. 90-110, Αιμιλιανίδης, *Η υπέρβαση*, σ. 63-89, Τζερμιάς, ό. π., σ. 484-498 και 540-550, Κόουρα, ό. π., σ. 101-108, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τ.1, σ. 83-90, Παπαγεωργίου, ό. π., σ. 229-250 και 254-257.

Η Ελευθερία τον Ιανουάριο έγραφε για τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ο Μακάριος λόγω της συνεχιζόμενης άρνησης των Τουρκοκυπρίων να δεχτούν την ενοποίηση των δήμων και τις δυσχέρειες που προκαλούσαν οι συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου. Για τα μέτρα που έπρεπε να πάρει προκειμένου να αρθεί το αδιέξοδο. Για την αποφασιστική του στάση να προχωρήσει σε αυτή την ενέργεια. Παράλληλα ανέφερε ότι έδειχνε συμβιβαστική διάθεση και προέβαινε σε συνεχείς διαβουλεύσεις με τον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο για να λύσουν το θέμα. Τον παρουσίαζε ενωτικό, να ενεργεί για το καλό του λαού και για σταματήσουν οι δικαιοδικές προστριβές.¹⁴⁹

Επίσης ανέφερε για τις υποχωρήσεις που έκανε και την πίεση από την Ελληνική κυβέρνηση να συμβιβαστεί. Η εφημερίδα υποστήριζε ότι η Ελληνική κυβέρνηση συμφωνούσε με την θέση των Τουρκοκυπρίων, ότι πίεζε τον Μακάριο να την αποδεχθεί εκβιάζοντας την απομόνωσή του στο θέμα αυτό. Δεν παρέλειπε να τονίζει τις απειλές που δεχόταν από τον αντιπρόεδρο και την Τουρκία αν προχωρούσε στην επιβολή της απόφασης να ενοποιήσει τους δήμους.¹⁵⁰

Το Βήμα την ίδια περίοδο ανέφερε για την έκδοση αντιπολιτευτικής εφημερίδας εκ μέρους των Τουρκοκυπρίων και τόνιζε ότι η κυβέρνηση της ΕΡΕ άφηνε ακάλυπτο τον Κύπριο πρόεδρο και ότι δεν συμφωνούσε με τις απόψεις του για τους δήμους. Η εφημερίδα ήταν υποστηρικτική έναντι του Μακαρίου ως προς την θέση του να μην επεμβαίνουν τρίτοι στις εσωτερικές υποθέσεις της Δημοκρατίας και φιλοξενούσε δηλώσεις του ότι δέχτηκε αφόρητες πιέσεις από κυβερνητικούς παράγοντες για να εξαναγκασθεί να υπογράψει τις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου.¹⁵¹

Η Καθημερινή ανέφερε για την πρόθεσή του να λάβει αναγκαστικά πειθαρχικά μέτρα αν τα διοικητικά συμβούλια δεν εφαρμόσουν την απόφασή του, για την εφημερίδα που εκδώσαν οι Τουρκοκύπριοι και για την σφοδρή αντίθεση του ηγέτη της Τουρκοκυπριακής κοινότητας Ραούφ Ντεκτάς. Επίσης φιλοξενούσε δηλώσεις του σχετικά με το θέμα των δήμων, με την μη αποδοχή εξωτερικών επεμβάσεων, με την ταύτιση απόψεων με την Ελληνική κυβέρνηση, για την

¹⁴⁹*Ελευθερία*, Αθήνα 3 Ιανουαρίου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 4 Ιανουαρίου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 5 Ιανουαρίου 1963, σ. 1,7 και 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 6 Ιανουαρίου 1963, σ. 1 και 12, *Ελευθερία*, Αθήνα 8 Ιανουαρίου 1963, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 9 Ιανουαρίου 1963, σ. 8.

¹⁵⁰*Ελευθερία*, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1963, σ. 1,7 και 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 11 Ιανουαρίου 1963, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 12 Ιανουαρίου 1963, σ. 5, *Ελευθερία*, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 1963, σ. 12, *Ελευθερία*, Αθήνα 16 Ιανουαρίου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 27 Ιανουαρίου 1963, σ. 12.

¹⁵¹*Το Βήμα*, Αθήνα 4 Ιανουαρίου 1963, *Το Βήμα*, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 1963, *Το Βήμα*, Αθήνα 26 Ιανουαρίου 1963, σ. 5.

νομιμότητα των ενεργειών του και ότι δεν αποδεχόταν την λύση του γεωγραφικού διαμερισμού.¹⁵²

Η Αυγή κατέγραφε την απόφασή του να καταργηθούν οι Δήμοι και την αντίστοιχη αδιάλλακτη αντίδραση των Τουρκοκυπρίων. Την οξύτητα στις σχέσεις μεταξύ του Μακάριου και της Ελληνικής Κυβέρνησης, τις Τουρκικές απειλές και την σύσταση των ΗΠΑ για να επιδείξουν οι δύο πλευρές μετριοπάθεια. Επίσης τόνιζε τα προβλήματα που δημιουργούσε η επιμονή του Μακάριου, να εφαρμόσει την απόφασή του στην Ελληνική Κυβέρνηση, στις σχέσεις της με τις δεσμεύσεις που είχε αναλάβει.¹⁵³

Το Φεβρουάριο οι εφημερίδες έγραφαν για τις συμβιβαστικές προτάσεις που υπέβαλε στην Τουρκοκυπριακή ηγεσία για να βρεθεί λύση στο θέμα των δήμων. Ανέφεραν για τα μέτρα που πήρε προκειμένου να στηρίξει την λειτουργία του κράτους και για τον ένθερμο υπερθεματισμό των αγώνων της ΕΟΚΑ με αντίστοιχες κατηγορίες από τον Ντεκτάς. Σε άρθρο της εφημερίδας Ελευθερία, σε ξένο δημοσιογράφο, δήλωνε «*Τα πράγματα είναι σκοτεινά αλλά πρέπει να συνεχίσω*» και ότι σε όλο τον κόσμο οι δήμοι διοικούνται με αιρετά συμβούλια εκτός από την Κύπρο. Η ίδια εφημερίδα είχε δηλώσεις του, για τη δημιουργία Κυπριακή συνείδησης και ταυτότητας, ότι η ένωση με την Ελλάδα αποκλειόταν εκείνη τη στιγμή, ότι δεν υπάρχουν στην ουσία σοβαρές διαφορές μεταξύ των δύο κοινοτήτων και για την αισιοδοξία του να καταστήσει την Κύπρο σταυροδρόμι των λαών.¹⁵⁴

Τον Απρίλιο λόγω μη αλλαγής της κατάστασης οι εφημερίδες έγραφαν περίπου τα ίδια πράγματα με τους προηγούμενους μήνες. Περιείχαν όμως δηλώσεις του για το ότι η Κύπρος ήταν Ελληνική, ότι δεν αποτελούσε νέο κράτος αλλά νέο Έθνος και ότι σκεφτόταν να αναθεωρήσει το Σύνταγμα όχι για να στερήσει από τους Τουρκοκύπριους τα δικαιώματά τους αλλά για να τους απαγορεύσει να τα καταχρώνται. Επίσης τον παρουσίαζαν να δηλώνει ότι η ένωση δεν μπορούσε να γίνει τότε, την πρόθεσή του να καταφύγει στα ΗΕ αν οι νέες συμβιβαστικές προτάσεις του

¹⁵²Η Καθημερινή, Αθήνα 4 Ιανουαρίου 1963, σ. 1, Η Καθημερινή, Αθήνα 11 Ιανουαρίου 1963, σ. 1.

¹⁵³Η Αυγή, Αθήνα 1 Ιανουαρίου 1963, σ. 12, Η Αυγή, Αθήνα 5 Ιανουαρίου 1963, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 8 Ιανουαρίου 1963, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 12 Ιανουαρίου 1963, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 16 Ιανουαρίου 1963, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 17 Ιανουαρίου 1963, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 18 Ιανουαρίου 1963, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 19 Ιανουαρίου 1963, σ. 6.

¹⁵⁴Ελευθερία, Αθήνα 8 Φεβρουαρίου 1963, σ. 8, Ελευθερία, Αθήνα 9 Φεβρουαρίου 1963, σ. 3, Ελευθερία, Αθήνα 12 Φεβρουαρίου 1963, σ. 8, Ελευθερία, Αθήνα 20 Φεβρουαρίου 1963, σ. 6, Ελευθερία, Αθήνα 22 Φεβρουαρίου 1963, σ. 8, Ελευθερία, Αθήνα 26 Φεβρουαρίου 1963, σ. 8, Η Αυγή, Αθήνα 15 Φεβρουαρίου 1963, σ. 6, Η Αυγή, Αθήνα 17 Φεβρουαρίου 1963, σ. 10.

απορριφθούν από τους Τουρκοκύπριους και τη χαρά του για την πρόοδο της Κύπρου στο μεσοδιάστημα.¹⁵⁵

Τον Μάιο μετά την απόρριψη των προτάσεων του για τους δήμους, η Ελευθερία ανέφερε για την απογοήτευση και την λύπη του για την μη ευόδωση των συνομιλιών, το κατηγορητήριο για την αδιαλλαξία των Τούρκων και τους λόγους που επέμενε στην ενοποίηση των δήμων.¹⁵⁶

Σε άλλα άρθρα της η εφημερίδα τον υποστήριζε για την επιμονή του να τελειώσει το θέμα των δήμων με βάση την δική του λογική. Κατηγορούσε την κυβέρνηση των Αθηνών ότι δεν τον στηρίζει, τον προέτρεπε να πάρει όλα τα απαραίτητα μέτρα για να πετύχει το σκοπό του και να καταφύγει στον ΟΗΕ σε περίπτωση που η αδιαλλαξία των Τουρκοκυπρίων συνεχιζόταν. Προς το τέλος του μήνα ανάδειχνε τις δυσκολίες που δημιουργούσαν οι Τουρκοκύπριοι ως προς την σύνθεση του Στρατού και ανάδειχνε το ζοηρό ενδιαφέρον της Τουρκίας για τις εξελίξεις.¹⁵⁷

Ενώ η Αυγή ανέφερε για τις προστριβές και τους τραυματισμούς Ελληνοκυπρίων από Τουρκοκύπριους, τις δυσκολίες στα θέματα της σύνθεσής του Κυπριακού Στρατού καθώς και την μη στήριξη της Ελληνικής Κυβέρνησης στα δημιουργηθέντα θέματα.¹⁵⁸

Τον Ιούλιο η Ελευθερία φιλοξενούσε τον λόγο του στο χωρίο Κακοπετριά όπου έκανε έμμεση αναφορά στην Ένωση. Εκεί δήλωνε ότι οι συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου είναι προσωρινές και ότι το μέλλον της Κύπρου θα το αποφασίσει ο λαός. Με βάση αυτές τις δηλώσεις, είχε αποτυπωμένες και τις απειλές της Τουρκίας, εάν τυχόν προέβαινε σε αναθεώρηση του Συντάγματος.¹⁵⁹

¹⁵⁵*Ελευθερία*, Αθήνα 2 Απριλίου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 4 Απριλίου 1963, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 5 Απριλίου 1963, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 6 Απριλίου 1963, σ. 9, *Ελευθερία*, Αθήνα 9 Απριλίου 1963, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 10 Απριλίου 1963, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 11 Απριλίου 1963, σ. 1,4 και 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 26 Απριλίου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 30 Απριλίου 1963, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 5 Απριλίου 1963, σ. 1 και 5, *Το Βήμα*, Αθήνα 28 Απριλίου 1963, σ. 5, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 10 Απριλίου 1963, σ. 8, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 11 Απριλίου 1963, σ. 8, *Η Αυγή*, Αθήνα 5 Απριλίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 10 Απριλίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 11 Απριλίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 15 Απριλίου 1963, σ. 6.

¹⁵⁶*Ελευθερία*, Αθήνα 2 Μαΐου 1963, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 4 Μαΐου 1963, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 9 Μαΐου 1963, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 10 Μαΐου 1963, σ. 1.

¹⁵⁷*Ελευθερία*, Αθήνα 11 Μαΐου 1963, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 17 Μαΐου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 20 Μαΐου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 28 Μαΐου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 29 Μαΐου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 30 Μαΐου 1963, σ. 8.

¹⁵⁸*Η Αυγή*, Αθήνα 7 Μαΐου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 10 Μαΐου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 12 Μαΐου 1963, σ. 10, *Η Αυγή*, Αθήνα 17 Μαΐου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 21 Μαΐου 1963, σ. 10.

¹⁵⁹*Ελευθερία*, Αθήνα 10 Ιουλίου 1963, σ. 8.

3.6.2 Η περίοδος μέχρι την υποβολή των προτάσεων για αναθεώρηση του Συντάγματος

Η περίοδος από τον Αύγουστο μέχρι το τέλος Νοεμβρίου, όπου και υπέβαλλε τα 13 σημεία που έπρεπε να αναθεωρηθούν, χαρακτηρίζεται από τις δηλώσεις του Αρχιεπισκόπου για την πρόθεση αυτή και τις επανειλημμένες απειλές της Τουρκίας και των Τουρκοκυπρίων να μην προβεί σε αυτή την ενέργεια.

Στις αρχές Αυγούστου ο Μακάριος δήλωνε ότι σκόπευε να αναθεωρήσει κάποια άρθρα του Συντάγματος και ότι θα αναλάμβανε την πλήρη ευθύνη για αυτό. Η Ελευθερία υποστήριξε αυτές τις απόψεις και πρότρεψε τον Αρχιεπίσκοπο να φέρει το θέμα στον ΟΗΕ.¹⁶⁰

Τις επόμενες ημέρες εμφάνιζε τον Μακάριο αποφασισμένο να προβεί στην αναθεώρηση και παράλληλα τόνιζε τις Τουρκικές απειλές. Επίσης ανέφερε για την υποστήριξη της Ελληνοκυπριακής αντιπολίτευσης για την καταγγελία όλων των συμφωνιών και όχι μόνο μερικών άρθρων.¹⁶¹

Στη συνέχεια είχε την απάντησή του στις Τουρκικές απειλές και σε άρθρο του Π. Καραβία αναφερόταν οι δυσχέρειες που του προκαλούσαν οι συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου. Επίσης αιτιολογούνταν η πρόθεσή του να αναθεωρήσει το Σύνταγμα, κάνοντας ιστορική αναδρομή στις δυσκολίες που παρουσιαζόταν από το 1962.¹⁶²

Μετά τα μέσα Αυγούστου τον παρουσιάζει να μην μετέχει στην επέτειο της Ανεξαρτησίας αλλά να επισκέπτεται Βρετανική βάση, να έχει πάρει την οριστική του απόφαση για αναθεώρηση του Συντάγματος και να δηλώνει ανυποχώρητος παρά τις αντιρρήσεις της Τουρκίας, των Βρετανών και της Ελλάδας. Παράλληλα τον εμφανίζει να υποστηρίζει το σύνολο των συμφωνιών Ζυρίχης Λονδίνου και να επικεντρώνει την αναθεώρηση σε μερικά άρθρα.¹⁶³ Η εφημερίδα είχε τίτλους ότι το ΝΑΤΟ υποστήριζε την πρωτοβουλία του, ότι οι Αμερικανοί ενδιαφερόταν για το ζήτημα και αναφερόταν στην συνάντηση που είχε με τον Αμερικάνο πρεσβευτή στην Λευκωσία.¹⁶⁴

¹⁶⁰ *Ελευθερία*, Αθήνα 6 Αυγούστου 1963, σ. 1 και 8.

¹⁶¹ *Ελευθερία*, Αθήνα 7 Αυγούστου 1963, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 8 Αυγούστου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 9 Αυγούστου 1963, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 14 Αυγούστου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 15 Αυγούστου 1963, σ. 12.

¹⁶² *Ελευθερία*, Αθήνα 10 Αυγούστου 1963, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 14 Αυγούστου 1963, σ. 1 και 4.

¹⁶³ *Ελευθερία*, Αθήνα 17 Αυγούστου 1963, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 20 Αυγούστου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 22 Αυγούστου 1963, σ. 1.

¹⁶⁴ *Ελευθερία*, Αθήνα 23 Αυγούστου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 27 Αυγούστου 1963, σ. 1.

Στις 29 Αυγούστου περιέγραφε τον Μακάριο δεξιοτέχνη που ήξερε να συνδυάζει τον Εθναρχικό, με τον προεδρικό και τον εκκλησιαστικό ρόλο και να αποδίδει τα του Καίσαρος τω Καίσαρι.¹⁶⁵

Το Βήμα ανέφερε τις πολιτικές διεργασίες που είχαν κινήσει οι δηλώσεις του περί αναθεώρησης άρθρων του Συντάγματος. Σε άρθρο του στις 10 Αυγούστου περιλάμβανε συνέντευξη του Μακαρίου στον Τόμας Ανθεμ, όπου και ανέφερε ότι τον ανησυχούσε το μέλλον της Κύπρου. Ιδιαίτερα υποστήριζε εντόνως την μη επέμβαση τρίτων στο εσωτερικά της και επειδή αυτό προβλεπόταν από την συνθήκη εγγυήσεως κατέληγε ότι έπρεπε να καταργηθεί. Σε άλλο σημείο έγραφε για την πρόθεσή του να αναθεωρήσει μόνο ορισμένα άρθρα του Συντάγματος για να επέλθει ηρεμία και ότι θεωρούσε μείζον πρόβλημα το ζήτημα των χωριστών δήμων.¹⁶⁶

Σε άρθρα του τις επόμενες ημέρες αναδείκνυε την αποφασιστικότητα του Μακαρίου να προχωρήσει στην αναθεώρηση του Συντάγματος, αποτύπωνε τις απειλές της Τουρκίας και τη μη στήριξη της κυβέρνησης Πιπινέλη όπως και των Αγγλοαμερικανών, οι οποίοι τασσόταν με τις θέσεις της Τουρκίας.¹⁶⁷

Η Καθημερινή αντίστοιχα καταχωρούσε τις αποφάσεις του Μακαρίου να καταγγείλει την συνθήκη εγγυήσεως, να διαλύσει τη Βουλή και να προκηρύξει εκλογές. Ότι υποστήριζε να φύγουν οι στρατιωτικές δυνάμεις της Τουρκίας και της Ελλάδας από την Κύπρο, ότι θα έβαζε ξανά υποψηφιότητα για πρόεδρος και να δηλώνει ότι οι δυσχέρειες που προκαλούνται απορρέουν από τις συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου. Επίσης ανέφερε η εφημερίδα, ότι είχε μαζί του την Ελληνική κοινή γνώμη και ότι επιθυμούσε να γίνει η Κύπρος τόπος ειρηνικής συμβίωσης των δύο κοινοτήτων και γενικά σταυροδρόμι των λαών. Επισημάνε ακόμα ότι είχε και την υποστήριξη του ΑΚΕΛ.¹⁶⁸

Στις επόμενες ημέρες τόνιζε την αποφασιστικότητα και επιμονή του να προβεί σε αναθεώρηση κάποιων άρθρων του Συντάγματος, ότι έχει την πλήρη υποστήριξη του Ελληνοκυπριακού λαού και για αυτό πρέπει η Ελλάδα και η Τουρκία να δείξουν μετριοπάθεια. Παράλληλα αποτύπωνε και τις Τουρκικές απειλές.¹⁶⁹

¹⁶⁵ *Ελευθερία*, Αθήνα 29 Αυγούστου 1963, σ. 3.

¹⁶⁶ *Το Βήμα*, Αθήνα 8 Αυγούστου 1963, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 10 Αυγούστου 1963, σ. 1 και 3.

¹⁶⁷ *Το Βήμα*, Αθήνα 13 Αυγούστου 1963, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 15 Αυγούστου 1963, σ. 1 *Το Βήμα*, Αθήνα 17 Αυγούστου 1963, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 18 Αυγούστου 1963, *Το Βήμα*, Αθήνα 27 Αυγούστου 1963.

¹⁶⁸ *Η Καθημερινή*, Αθήνα 6 Αυγούστου 1963, σ. 1.

¹⁶⁹ *Η Καθημερινή*, Αθήνα 10 Αυγούστου 1963, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 11 Αυγούστου 1963, σ. 1 και 10, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 22 Αυγούστου 1963, σ. 8.

Και η Αυγή ανέφερε την απόφασή του για αναθεώρηση, την υποστήριξη και της αντιπολίτευσής για την ενέργεια αυτή αλλά και την υποστήριξη του ΑΚΕΛ. Επίσης κατέγραφε την αισιοδοξία του Μακάριου ότι οι Τουρκοκύπριοι θα αντιληφθούν ότι η ενεργεία αυτή θα είναι και προς όφελός τους αλλά δεν παρέλειπε να τονίζει τις συνεχείς Τουρκικές απειλές. Επίσης ανέφερε ότι το ΝΑΤΟ πίεζε τον μακάριο να μην προβεί σε αναθεώρηση λόγων των θεμάτων που θα δημιουργούνταν με την Τουρκία.¹⁷⁰

Τον Σεπτέμβριο η Καθημερινή τον εμφάνιζε να δηλώνει ότι, δέχθηκε να υπογράψει τις συμφωνίες για να αποφευχθεί η αιματοχυσία, ως λύση η οποία κάποια στιγμή θα οδηγούσε στην αυτοδιάθεση και ότι είχε την πλήρη υποστήριξη της Ελληνοκυπριακής Βουλής για να αναθεωρηθούν κάποια άρθρα του Συντάγματος.¹⁷¹ Ενώ η Ελευθερία φιλοξενούσε δήλωση, του διεθνούς φήμης συνταγματολόγου Γεώργιου Τενεκίδη, ότι οι προτάσεις του Μακάριου για αναθεώρηση του Συντάγματος είναι «στο σωστό δρόμο».¹⁷² Σε αντίθεση η Αυγή έγραφε για την υποστήριξη της Αφρικανικής Διάσκεψής υπέρ του Μακάριου, για τις επιδιώξεις των ΗΠΑ και της Ελληνικής Κυβέρνησής να εντάξουν την Κύπρο στο ΝΑΤΟ καθώς και για την ανησυχία των Δυτικών λόγω και της υποστήριξής του Νάσερ στον Μακάριο.¹⁷³

Ο Οκτώβριος σημαδεύτηκε από τις απειλές της Τουρκίας και των Τουρκοκυπρίων εναντίον των προτάσεων του Μακάριου για την αναθεώρηση του Συντάγματος.¹⁷⁴

Η Ελευθερία έκανε ανασκόπηση στην εχθρική στάση που είχαν κρατήσει οι Κυβερνήσεις Καραμανλή και Πιπινέλη εναντίον του. Σε άλλο άρθρο της φιλοξενούσε δηλώσεις του Κύπριου προέδρου για την αναθεώρηση του Συντάγματος. Παρουσίαζε τον Μακάριο να υποστηρίζει ότι η αναθεώρηση θα εξομάλυνε τις δικαιοδικές

¹⁷⁰ *Η Αυγή*, Αθήνα 6 Αυγούστου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 8 Αυγούστου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 10 Αυγούστου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 14 Αυγούστου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 15 Αυγούστου 1963, σ. 8, *Η Αυγή*, Αθήνα 18 Αυγούστου 1963, σ. 10, *Η Αυγή*, Αθήνα 20 Αυγούστου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 22 Αυγούστου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 23 Αυγούστου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 24 Αυγούστου 1963, σ. 6.

¹⁷¹ *Η Καθημερινή*, Αθήνα 11 Σεπτεμβρίου 1963, σ. 6.

¹⁷² *Ελευθερία*, Αθήνα 3 Σεπτεμβρίου 1963, σ. 8.

¹⁷³ *Η Αυγή*, Αθήνα 3 Σεπτεμβρίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 5 Σεπτεμβρίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 8 Σεπτεμβρίου 1963, σ. 10, *Η Αυγή*, Αθήνα 14 Σεπτεμβρίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 18 Σεπτεμβρίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 22 Σεπτεμβρίου 1963, σ. 6.

¹⁷⁴ *Ελευθερία*, Αθήνα 3 Οκτωβρίου 1963, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 10 Οκτωβρίου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 18 Οκτωβρίου 1963, σ. 8, *Το Βήμα*, Αθήνα 3 Οκτωβρίου 1963, σ. 1, *Η Αυγή*, Αθήνα 3 Οκτωβρίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 11 Οκτωβρίου 1963, σ. 8.

σχέσεις και θα λειτουργούσε η Δημοκρατία. Επίσης καταχωρούσε δηλώσεις του ότι το επιθυμητό δεν ήταν πάντα εφικτό, ότι σεβόταν τους αγώνες του στρατηγού Γρίβα και ότι οι συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου δεν ήταν το τελικό στάδιο του μέλλοντος της Κύπρου.¹⁷⁵

Η Καθημερινή είχε δηλώσεις του ότι δεν θα ανεχόταν ξένη επέμβαση για ένα εσωτερικό θέμα, ότι η Κύπρος δεν ήταν «*φέουδο, αποικία και κτήμα κανενός*» και ότι η αναθεώρηση του Συντάγματος επιβαλλόταν για το καλό του Κυπριακού λαού και να για λυθούν τα αδιέξοδα. Επίσης ότι όταν τελείωναν οι υπηρεσίες του ως πρόεδρος θα ασχολούνταν με τα εκκλησιαστικά του καθήκοντα, ότι δεν θα στερούσε τα δικαιώματα της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, αλλά θα έθετε τέρμα στην κακή χρήση τους.¹⁷⁶

Ο Νοέμβριος του 1963 σηματοδεύτηκε από την αλλαγή κυβέρνησης, μετά από την νίκη της ένωσης Κέντρου και του Γεωργίου Παπανδρέου, στις εκλογές της 3^{ης} Νοεμβρίου.

Η Ελευθερία εμφάνιζε τον Μακάριο να ανυπομονεί να εφαρμόσει το σχέδιο του για την αναθεώρηση του Συντάγματος, λόγω της σίγουρης υποστήριξης που θα του παρείχε η ένωση Κέντρου και προκατάβαλε την επάνοδο του στην Ελλάδα για συζητήσεις με την νέα Κυβέρνηση.¹⁷⁷ Χαρακτήριζε τον Μακάριο σταθερό στην απόφαση του για αναθεώρηση του Συντάγματος, αλλά φιλοξενούσε και δηλώσεις του αρχηγού της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης της Κύπρου, ότι οι θέσεις της Ελληνικής Κυβέρνησης ήταν εντελώς διαφορετικές από τις απόψεις του Κύπριου προέδρου.¹⁷⁸

Σε επόμενα φύλλα της ανέφερε ότι ο Μακάριος δεν θα ερχόταν στην Αθίνα μέχρι να σταθεροποιούνται η πολιτική κατάσταση και ότι θα ανέβαλε την υποβολή της πρότασης για αναθεώρηση, μέχρι τον Γενάρη του 1964, για να συνεννοηθεί με την νέα κυβέρνηση.¹⁷⁹

Στις 27 Νοεμβρίου φιλοξενούσε συνέντευξη του Μακάριου, στην οποία έλεγε ότι η αυτοδιάθεση ήταν πάντα η επιδίωξη του Ελληνοκυπριακού λαού, ότι αυτό που τον απασχολούσε ήταν το τι θα γίνει μετά την αναθεώρηση, ότι πριν προχωρήσει σε

¹⁷⁵ *Ελευθερία*, Αθήνα 24 Οκτωβρίου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 26 Οκτωβρίου 1963, σ. 8.

¹⁷⁶ *Η Καθημερινή*, Αθήνα 18 Οκτωβρίου 1963, σ. 6, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 26 Οκτωβρίου 1963, σ. 1.

¹⁷⁷ *Ελευθερία*, Αθήνα 7 Νοεμβρίου 1963, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 9 Νοεμβρίου 1963, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 13 Νοεμβρίου 1963, σ. 1 και 4.

¹⁷⁸ *Ελευθερία*, Αθήνα 12 Νοεμβρίου 1963, σ. 1 και 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 16 Νοεμβρίου 1963, σ. 8.

¹⁷⁹ *Ελευθερία*, Αθήνα 14 Νοεμβρίου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 19 Νοεμβρίου 1963, σ. 8.

οποιαδήποτε ενέργεια θα ενημέρωνε τις εγγυήτριες δυνάμεις. Επίσης ότι θα απαγόρευε την έξωθεν επέμβαση και ότι έλπιζε στην Ελληνική συμπαράσταση.¹⁸⁰

Το Βήμα αντίστοιχα έγραφε για την αναβολή των προτάσεων μέχρι τον Ιανουάριο του νέου έτους, αποκάλυπτε Τουρκικό σχέδιο εξουδετέρωσης των Κύπριων ηγετών και περιέγραφε κοινοβουλευτικές ενέργειες του Μακάριου. Επίσης έγραφε για την πρόθεση Ελληνοκύπριων βουλευτών να παραιτηθούν ώστε να επισπευστεί η διαδικασία υποβολής των προτάσεων.¹⁸¹

Στα φύλλα του στις 23 Νοεμβρίου αποτύπωνε δηλώσεις του Αρχιεπισκόπου για μονομερή ενέργεια αν απέρριπταν τις προτάσεις οι Τουρκοκύπριοι, την απόφασή του να προχωρήσει έστω και χωρίς αυτούς και ότι όλοι οι ενδιαφερόμενοι ήταν ενημερωμένοι σχετικά με τις προθέσεις του.¹⁸²

Στο τέλος του μήνα παρουσίαζε τον Μακάριο ότι είχε την πλήρη υποστήριξη όλων, συμπεριλαμβανομένου και του ΑΚΕΛ, να προχωρήσει στην αναθεώρηση του Συντάγματος.¹⁸³

Η Αυγή τον Νοέμβριο κατέγραφε αποκαλύψεις Κυπριακής εφημερίδας ότι υπάρχει Τουρκικό βιβλίο για κατάληψη της Κύπρου, για την αποστασιοποίηση του νέου Υπουργού Εξωτερικών για την αναθεώρηση και υπερθεματίζει για τις Τουρκικές απειλές. Ανάδειχνε τα συγχαρητήρια του Μακάριου προς την νέα Κυβέρνηση και την πρόθεση του Μακάριου να επισκεφθεί την Ελλάδα. Ανέφερε την αισιοδοξία του για συμπαράσταση από την νέα Κυβέρνηση. Προς το τέλος του μήνα φιλοξενούσε συνέντευξη του Μακάριου που τον εμφάνιζε να ανησυχεί για το τι θα γίνει μετά την αναθεώρηση, ότι πριν αναλάβει πρωτοβουλίες θα ενημερώσει όλους του εμπλεκόμενους και ότι βασίζεται στην υποστήριξη της Ελλάδας για την αναθεώρηση.¹⁸⁴

¹⁸⁰ *Ελευθερία*, Αθήνα 27 Νοεμβρίου 1963, σ. 1.

¹⁸¹ *Το Βήμα*, Αθήνα 5 Νοεμβρίου 1963, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 9 Νοεμβρίου 1963, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 10 Νοεμβρίου 1963, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 12 Νοεμβρίου 1963, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 19 Νοεμβρίου 1963, σ. 1.

¹⁸² *Το Βήμα*, Αθήνα 23 Νοεμβρίου 1963, σ. 1.

¹⁸³ Στο ίδιο, 29 Νοεμβρίου 1963, σ. 1.

¹⁸⁴ *Η Αυγή*, Αθήνα 7 Νοεμβρίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 9 Νοεμβρίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 10 Νοεμβρίου 1963, σ. 10, *Η Αυγή*, Αθήνα 12 Νοεμβρίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 12 Νοεμβρίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 17 Νοεμβρίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 28 Νοεμβρίου 1963, σ. 6.

3.6.3 Τα 13 σημεία και το τέλος της κοινοβουλευτικής συνύπαρξης

Ο Δεκέμβριος του 1963 υπήρξε ο πιο κρίσιμος μήνας για τη μέχρι τότε πορεία της Κύπρου. Ήταν ο μήνας που ο πρόεδρος της Κύπρου υπέβαλλε την πρόταση του, για αναθεώρηση 13 σημείων του Συντάγματος, προς τον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο και την Τουρκία. Επίσης ήταν ο μήνας που ξέσπασαν οι πρώτες σφοδρές δικαιοδικές ταραχές στην Κύπρο και πραγματοποιήθηκε η χάραξη της διαχωριστικής γραμμής στην Λευκωσία, που ουσιαστικά αποτέλεσε το τέλος του δικαιοδικού κράτους και την de facto διχοτόμηση του νησιού.¹⁸⁵

Η πράξη αυτή του Μακάριου είχε άμεση επίδρασή στα Ελληνικά δρώμενα και στην νέα κυβέρνηση Παπανδρέου που είχε αναδειχτεί από τις εκλογές της 3^{ης} Νοεμβρίου.¹⁸⁶

Η Ελευθερία παρουσίαζε τον Μακάριο σε συζήτηση με τον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο σχετικά με τις προτάσεις που υπέβαλλε, ενώ την ίδια ημέρα στις 3 Δεκεμβρίου, κατέγραφε τον λόγο του στο χωρίο Χλώρακα της Πάφου στον οποίο μιλούσε για την αμετακίνητη θέση του να προβεί στην αναθεώρηση του Συντάγματος.¹⁸⁷

Την επόμενη ημέρα τον παρουσίαζε αποφασισμένο να αναθεωρήσει το Σύνταγμα και ότι είχε δώσει προθεσμία 48 ωρών στον Κιουτσούκ για να απαντήσει αν δέχεται ή όχι τις προτάσεις του. Η εφημερίδα ανέφερε επίσης ότι είχε ενημερώσει τους πρεσβευτές για τις προτάσεις του.¹⁸⁸

Στις επόμενες ημέρες, μετά την απόρριψη των προτάσεων του από την Τουρκική κυβέρνηση, τον εμφανίζει σε διαρκής συσκέψεις με τους υπουργούς του και να ενημερώνει τους Ελληνοκύπριους βουλευτές για τις εξελίξεις. Να αποκαλύπτει ότι είχε στείλει προσωπικό μήνυμα στον Γεώργιο Παπανδρέου για το θέμα και ότι παρά την απόρριψη των προτάσεων από την Τουρκία, αυτός θα παρέμεινε σταθερός

¹⁸⁵Μενέλαος Αλεξανδράκης – Βύρων Θεοδωρόπουλος – Ευστάθιος Λαγάκος, *Το Κυπριακό, 1950-1974. Μια ενδοσκοπήση*, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα 1987, σ. 31-36, Σωτήρης Ριζάς, *Το Κυπριακό στην κρίσιμη καμπή. Η Ελληνική πολιτική και το σχέδιο Acheson (1964)*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1997, σ. 15-16, Λιναρδάτος, ό.π., σ. 352-368, Στεφανίδης, ό.π., σ. 243-245. Βλ. επίσης, Λάμπρου, ό.π., σ. 99-111, Αιμιλιανίδης, *Η υπέρβαση*, σ. 87-100, Τζεργιάς, ό.π., σ. 475-498, Κόουρα, ό.π., σ. 101-104, Σταφυλάκης, ό.π., σ. 105-106, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία*, τ. 1, σ. 45,47,83-89 και 138, Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 229-250 και 254-257, Οικονομίδης, ό.π., σ. 180-181.

¹⁸⁶Κώστας Κωστής, «*Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας. Η διαμόρφωση του Νεοελληνικού κράτους 18^{ου} -21^{ου} αιώνας*», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2018, Γεώργιος Χριστόπουλος – Ιωάννης Μπαστιάς (επιμ.), *Ιστορία του Ελληνικού έθνους. Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*, τ. ΙΣΤ', Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 2000, σ. 208.

¹⁸⁷*Ελευθερία*, Αθήνα 3 Δεκεμβρίου 1963, σ. 8.

¹⁸⁸*Στο ίδιο*, 4 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1.

στην απόφαση του και θα προχωρούσε στη αναθεώρηση τον Ιανουάριο. Η εφημερίδα κατέγραφε και τις απειλές της Τουρκίας για χάος και αιματοκύλισμα στην Κύπρο.¹⁸⁹

Στις 17 Δεκεμβρίου η εφημερίδα φιλοξενούσε δηλώσεις του ότι αναγκάστηκε να υπογράψει τις συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου παρά τις αντιρρήσεις του και ότι επέστρεψε την Τουρκική διακοίνωση απόρριψης ως απαράδεκτη. Επίσης η εφημερίδα κατηγορούσε την ΕΡΕ ότι ήταν ένοχη για την υπογραφή των συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου.¹⁹⁰

Στις 21 τον παρουσίαζε σε σύσκεψη με τον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο για να βελτιώσουν διατάξεις άρθρων του Συντάγματος, ενώ στις 22 Δεκεμβρίου μετά το ξέσπασμα των ταραχών και την ύπαρξη των πρώτων νεκρών, σε έκκληση για αυτοσυγκράτηση και ψυχραιμία.¹⁹¹

Την παραμονή των Χριστουγέννων είχε δηλώσεις του ότι δεν θα αναζητούσε ευθύνες, ότι θλιβόταν για τα δραματικά γεγονότα, ότι θα διέταζε έρευνα για τα έκτροπα και τον εμφάνιζε σε κοινή έκκληση με τον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο για ηρεμία και ειρήνη.¹⁹²

Στις 27 Δεκεμβρίου η εφημερίδα αποτύπωνε εκκλήσεις του για κατάπαυση του πυρός, την αίτηση του στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ λόγω των υπερπτήσεων Τουρκικών αεροσκαφών πάνω από το νησί και την αποδοχή της στρατιωτικής βοήθειας των Βρετανών για την επιβολή της τάξης.¹⁹³

Τις επόμενες ημέρες μέχρι το τέλος του έτους, τον παρουσιάζει να είναι σε διαρκής συσκέψεις με τους υπουργούς του, να παραβρίσκεται σε μνημόσυνα θυμάτων των γεγονότων, να επιμένει ότι για τα προβλήματα φταίει το Σύνταγμα και να έχει υπογράψει την δημιουργία ουδέτερης ζώνης στην Λευκωσία κατόπιν προτάσεως Βρετανού Αξιωματούχου.¹⁹⁴

Το Βήμα έγραφε για τις συζητήσεις του με τον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο, για τις επιλαμβανόμενες εκκλήσεις του για να σταματήσουν οι ταραχές, για την θλίψη του για τα γεγονότα, την βεβαιότητά του ότι το κράτος και η αστυνομία θα

¹⁸⁹ *Ελευθερία*, Αθήνα 6 Δεκεμβρίου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 8 Δεκεμβρίου 1963, σ. 16, *Ελευθερία*, Αθήνα 10 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 11 Δεκεμβρίου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 12 Δεκεμβρίου 1963, σ. 8.

¹⁹⁰ Στο ίδιο, 17 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1 και 7.

¹⁹¹ *Ελευθερία*, Αθήνα 21 Δεκεμβρίου 1963, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 22 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1 και 15.

¹⁹² Στο ίδιο, 24 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1 και 7.

¹⁹³ Στο ίδιο, 27 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1, 7 και 8.

¹⁹⁴ *Ελευθερία*, Αθήνα 29 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1 και 11, *Ελευθερία*, Αθήνα 31 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1 και 7.

επέβαλλαν την τάξη και ότι είχε δεχτεί μεσολάβηση των Βρετανών για να αποκατασταθεί η τάξη.¹⁹⁵

Η Καθημερινή, πέραν των άλλων, έγραφε για την αποστολή μηνύματος από τον πρόεδρο της Αμερικής για μεσολάβηση. Σε άρθρο, ξένου ανταποκριτή στις 27 Δεκεμβρίου, δικαίωνε τον Μακάριο για την επιλογή αναθεώρησης άρθρων του Συντάγματος, αλλά παράλληλα τόνιζε ότι μόνο η Ελλάδα τον υποστήριζε.¹⁹⁶

Η Αυγή στις αρχές του μήνα έγραφε για την πρόθεσή του να ενημερώσει τον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο για την αναθεώρηση και ότι δεν τον ενδιέφερε η απόρριψη των προτάσεων του από την Τουρκική Κυβέρνηση αλλά το τι θα αποφάσιζε ο αντιπρόεδρος διότι το θέμα ήταν εσωτερική υπόθεση της Δημοκρατίας.¹⁹⁷

Στις 17 Δεκεμβρίου τον εμφάνιζε να επιστέφει την Τουρκική διακοίνωσή ως απαράδεκτη ενώ δεν παρέλειπε να τονίζει τις Τουρκικές απειλές για ταραχές στο νησί,¹⁹⁸ ενώ στις επόμενες ημέρες, μετά τα αιματηρά επεισόδια, να απευθύνει έκκληση μαζί με τον Κιουτσούκ για ηρεμία και μετριοπάθεια.¹⁹⁹

Στις 27 και 28 Δεκεμβρίου η Αυγή ανέφερε για τις πιέσεις που ασκούσε η Ελληνική Κυβέρνηση και οι ΗΠΑ στον Μακάριο και έκανε λόγο ότι ευθυγραμμίζει τις θέσεις του με τους Δυτικούς λόγω της κατάστασης που είχε δημιουργηθεί ενώ στις 29 τόνιζε ότι το ΑΚΕΛ υποστήριζε τις ενέργειες του για εξεύρεση συμβιβαστικής λύσης.²⁰⁰

Στις 31 Δεκεμβρίου είχε συνέντευξή του στην οποία τόνιζε ότι η Κύπρος δεν θα συμμετάσχει σε νέα τετραμερή σύσκεψη, ότι δεν αναγνώριζε σε κανέναν το δικαίωμα επέμβασης στα εσωτερικά της Δημοκρατίας και κατέγραφε τις θέσεις του ότι η συνθήκη εγγυήσεως διευκόλυνε τα σοβινιστικά αισθήματα των Τουρκοκυπρίων και υποδαύλιζε την αδιαλλαξία τους. Ο ρεπόρτερ έκανε περιγραφή της φυσιογνωμίας του Μακαρίου και επεσήμανε το πόσο τον είχαν στιγματίσει τα γεγονότα των προηγούμενων ημερών. Έγραφε για το διάγγελμά του να τείνει χείρα φιλίας προς το

¹⁹⁵*Το Βήμα*, Αθήνα 22 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1, *Το Βήμα*, Αθήνα 27 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1.

¹⁹⁶*Η Καθημερινή*, Αθήνα 27 Δεκεμβρίου 1963, σ. 8.

¹⁹⁷*Η Αυγή*, Αθήνα 6 Δεκεμβρίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 8 Δεκεμβρίου 1963, σ. 12, *Η Αυγή*, Αθήνα 10 Δεκεμβρίου 1963, σ. 6.

¹⁹⁸*Η Αυγή*, Αθήνα 17 Δεκεμβρίου 1963, σ. 6.

¹⁹⁹*Η Αυγή*, Αθήνα 22 Δεκεμβρίου 1963, σ. 10, *Η Αυγή*, Αθήνα 24 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1, *Η Αυγή*, Αθήνα 25 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1.

²⁰⁰*Η Αυγή*, Αθήνα 27 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1 και 8, *Η Αυγή*, Αθήνα 28 Δεκεμβρίου 1963, σ. 6, *Η Αυγή*, Αθήνα 29 Δεκεμβρίου 1963, σ. 7.

έτερο στοιχείο αλλά και το ότι ήταν αποφασισμένος να προχωρήσει στην αναθεώρηση που είχε αναγγέλλει.²⁰¹

²⁰¹*Η Αυγή*, Αθήνα 31 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1,7 και 8.

Κεφάλαιο 4 - Η στάση της εφημερίδας *Ελευθερία* κατά την διάρκεια της συζήτησης των σχεδίων Άτσεσον

4.1 Διεθνές πλαίσιο

Την περίοδο εκείνη η Αμερικανική εξωτερική πολιτική είχε κληρονομήσει την θεωρία του «ντόμινο» για την επέκταση του κομμουνιστικού κινδύνου και είχε εμπλακεί περισσότερο ενεργά στον πόλεμο του Βιετνάμ.²⁰²

Η ΕΣΣΔ βρισκόταν στην φάση της μείωσης της αντιπαράθεσης και της συνεννόησης με τις ΗΠΑ με σκοπό να μειωθούν οι εντάσεις που μπορεί να οδηγούσαν σε ένα πυρηνικό πόλεμο. Ο ηγέτης της ΕΣΣΔ Νικήτα Χρουστσόφ, οδηγούσε την ΕΣΣΔ σε μια νέα εποχή της ύφεσης στις σχέσεις της με την Αμερική.²⁰³

Επίσης η ΕΣΣΔ έχει να αντιμετωπίσει την ψυχρότητα που επικρατούσε στις σχέσεις της με την Κίνα, όταν η Κίνα είχε αρνηθεί να συμμετάσχει στην πρόσκλησή της ΕΣΣΔ για τη διεθνή σύσκεψη για τα κομμουνιστικά κόμματα.²⁰⁴

4.2 Η περίοδος μέχρι τον Ιούλιο του 1964

Στο πρώτο εξάμηνο του 1964 συνέβησαν σημαντικότερα γεγονότα. Κάποια από τα αυτά έχουν αντίκτυπο ακόμα και σήμερα συνεχίζουν να υφίστανται.

Τέτοια γεγονότα, ήταν το ψήφισμα 186 της 4^{ης} Μαρτίου του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και η αποστολή στην Κύπρο, της UNFICYP (United Nations Force in Cyprus).²⁰⁵

Πέραν αυτών στις αρχές του έτους σχηματίστηκαν οι λεγόμενοι Τουρκοκυπριακοί θύλακες. Έλαβε χώρα η πενταμερής διάσκεψη στο Λονδίνο. Το φερόμενο σχέδιο Σάντς – Μπόλ απορρίφθηκε εξ ολοκλήρου από τον Μακάριο, παρά

²⁰²Χατζηβασιλείου, ό. π., σ. 227 - 229,

²⁰³Χατζηβασιλείου, ό. π., σ. 211 – 212.

²⁰⁴Σταφυλάκης, ό. π., σ. 124 – 125.

²⁰⁵Λάμπρου, ό. π., σ. 122-124 και 140, Τζερμιάς, ό. π., σ. 561-562, Λιναρδάτος, ό. π., σ. 426-428, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τ.1, σ. 141-148, Παπαγεωργίου, ό. π., σ. 314-315.

τις πιέσεις που δεχόταν (Παλάτι, Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Αθηναγόρας) και τις απειλές της Τουρκίας.²⁰⁶

Επίσης την περίοδο αυτή έχουμε δικαιοδικές πολεμικές συγκρούσεις,²⁰⁷ την δημιουργία της Εθνικής Φρουράς, την κάθοδο της Ελληνικής Μεραρχίας, όπως και την επάνοδο του στρατηγού Γρίβα ως αρχηγού της ΑΣΔΑΚ (Ανωτέρα Στρατιωτική Διοίκηση Άμυνας Κύπρου).²⁰⁸

Το Φεβρουάριο στην εκλογική αναμέτρηση στην Ελλάδα βγήκε νικητής, με συντριπτική πλειοψηφία, η Ένωση Κέντρου και ο Γεώργιος Παπανδρέου.²⁰⁹

Ενώ την ίδια περίοδο είχαμε, τις συνεχιζόμενες απειλές της Τουρκίας για απόβαση και την αποτροπή της τον Ιούνιο, μετά την παρέμβαση του προέδρου της Αμερικής στον Τούρκο πρωθυπουργό.²¹⁰

Και στο τέλος Ιουνίου είχαμε τις συνομιλίες του Γεωργίου Παπανδρέου με Αμερικανούς αξιωματούχους και τον Αμερικανό πρόεδρο, για να συνηγορούσε στην έναρξη συνομιλιών στην Γενεύη με την Τουρκική κυβέρνηση, με μεσολαβητή τον Άτσεσον, ώστε να βρισκόταν λύση στο πρόβλημα.²¹¹

4.3 Τα σχέδια Άτσεσον

Τα σχέδια τα οποία συζητήθηκαν στην Γενεύη και με τα οποία επιχειρήθηκε να δοθεί λύση στο Κυπριακό ζήτημα που είχε ανακύψει, πήραν το όνομά τους από τον Αμερικανό, πρώην υπουργό εξωτερικών επί προεδρίας Τρούμαν, Ντίν Άτσεσον. Ο Άτσεσον ήταν δικηγόρος, διπλωμάτης και πολιτικός και είχε διατελέσει υπουργός εξωτερικών των ΗΠΑ από το 1949 έως το 1953. Είχε παίξει βασικό ρόλο στην διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ κατά την διάρκεια του Ψυχρού

²⁰⁶ Λάμπρου, ό.π., σ. 110-111 και 117-120, Λιναρδάτος, ό.π., σ. 375, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τ. 1, σ. 102-110, Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 307-309, Οικονομίδης, ό.π., σ. 179.

²⁰⁷ Λάμπρου, ό.π., σ. 138-141, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τ. 1, σ. 149-154, Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 316-319.

²⁰⁸ Λάμπρου, ό.π., σ. 130-134, Λιναρδάτος, ό.π., σ. 438-441 και 457-462. Βλ. επίσης, Άγγελος Συρίγος, «Η Ελληνική Μεραρχία στην Κύπρο (1964-68) και ο ρόλος των μεγάλων δυνάμεων», στο: Π. Παπαπολυβίου, Α. Συρίγος, Ε. Χατζηβασιλείου, *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα από το 1945 έως το 1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*, Εκδόσεις Πατάκη, Λευκωσία 2013, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τ. 1, σ. 176-189, Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 332-335.

²⁰⁹ Λιναρδάτος, ό.π., σ. 387-392, Χριστόπουλος – Μπαστιάς (επιμ.), ό.π., σ. 209-210.

²¹⁰ Λάμπρου, ό.π., σ. 130-131, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τ. 1, σ. 190-196.

²¹¹ Τζεργιάς, ό.π., σ. 587-589, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τ. 1, σ. 197-206.

πολέμου και υπήρξε σύμβουλος τόσο του προέδρου Κένεντι όσο και του προέδρου Λίντον Τζόνσον.²¹²

Αυτός είχε αναλάβει τον ρόλο του επίκουρου βοηθού του μεσολαβητή του ΟΗΕ Σακάρι Τουομιόγια, ο οποίος είχε οριστεί ως μεσολαβητής από τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ Ού Θάντ, μετά από το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας στις 24 Μαρτίου 1964. Την πρωτοβουλία αυτή είχε αναλάβει ο πρόεδρος της Αμερικής στην προσπάθειά του να βρεθεί μια ειρηνική λύση για την Κύπρο, στα πλαίσια του ΝΑΤΟ, μετά την απειλή της Τουρκίας για απόβαση στο νησί, λόγω των συνεχιζόμενων ταραχών μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Οι συνομιλίες διήρκησαν από τις 5 Ιουλίου έως και τις 22 Αυγούστου του 1964 οπότε και κατέληξαν μετά την απόρριψή τους.²¹³

Το πρώτο από τα δύο σχέδια περιελάμβανε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και για αντάλλαγμα η Τουρκία θα αποκτούσε κυριαρχικά δικαιώματα στην χερσόνησο της Καρπασίας, θα εγκαθιστούσε εκεί στρατιωτικές δυνάμεις και θα της παραχωρούνταν και το Καστελόριζο. Προέβλεπε ακόμα εγγυήσεις μειονοτικών προνομίων για τους Τουρκοκύπριους. Το πρώτο αυτό σχέδιο το δέχτηκε η Τουρκική πλευρά αλλά το απέκλεισε η Ελληνική και το απέρριψε και ο Μακάριος.²¹⁴

Στο μεσοδιάστημα μεσολάβησαν οι συγκρούσεις της Εθνικής Φρουράς στην Μανσούρα και στα Κόκκινα, οι βομβαρδισμοί της Τηλλυρίας, η σύγκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, καθώς και η έκκληση του Μακάριου για ενεργό βοήθεια από την ΕΣΣΔ ώστε να αντιμετωπίσει την Τουρκική απειλή.²¹⁵

Ο Άτσεσον τροποποίησε το σχέδιο του και αυτό που παρουσιάστηκε ήταν η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα αλλά η παραχώρηση της περιοχής στην Καρπασία να εκμισθωνόταν για 50 χρόνια. Οι υπόλοιπες διατάξεις του ήταν περίπου οι ίδιες με το πρώτο σχέδιο. Η Τουρκία απέρριψε το σχέδιο ενώ το ίδιο έκανε και ο Μακάριος. Η ελληνική κυβέρνηση το θεώρησε ως βάση συζήτησης και ευελπιστούσε ότι με την

²¹² https://snl.no/Dean_Acheson, (18 Ιανουαρίου 2022).

²¹³ Λάμπρου, ό.π., σ. 147-160, Ριζας, ό.π., σ. 32-40, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τ.1, σ. 211-223,

²¹⁴ Άγγελος Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Πατάκης, Αθήνα 2015, σ. 173-177. Βλ. επίσης, Λάμπρου, ό.π., σ. 150-151, Στεφανίδης, ό.π., σ. 245-246, Κόουρα, ό.π., σ. 122-123, Τζεργιάς, ό.π., σ. 587, Αλεξανδράκης – Θεοδωρόπουλος – Λαγάκος, ό.π., σ. 37, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τ. 1, σ. 211-223.

²¹⁵ Μακάριος Δρουσιώτης, *Πως ο Κίσινγκερ επέβαλε πρόεδρο τον Κληρίδη*, Εκδόσεις Διαφάνεια, Λευκωσία 2001, σ. 13, Λάμπρου, ό.π., σ. 141-147, Παπαγεωργίου, ό.π., τ. 2 σ. 130-188, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία*, τ. 1, σ. 221-223.

βελτίωση κάποιων όρων θα γινόταν δεκτό από τον Μακάριο και θα λυνόταν το Κυπριακό.²¹⁶

Ενώ λάμβαναν χώρα οι συζητήσεις για τα σχέδια Άτσεσον η Ελληνική κυβέρνηση σε συνεννόηση με τους Αμερικανούς, επεξεργαζόταν σχέδιο για την λεγόμενη Άμεση Ένωση. Αυτό το σχέδιο περιελάμβανε την πραξικοπηματική ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, την εξουδετέρωση του Μακάριου, την συγκράτηση της επέμβασης της Τουρκίας από την Αμερική και την μετά από διαβουλεύσεις παραχώρηση εδαφικών ανταλλαγμάτων σε αυτήν. Γνωρίζοντας όμως ότι κάτι τέτοιο ήταν αδύνατο δίχως την σύμφωνη γνώμη του Μακάριου, η Ελληνική κυβέρνηση ήρθε σε συνεννόηση μαζί του για το σχέδιο αυτό. Έπειτα από διαβουλεύσεις με τους ξένους ιθύνοντες και τον Μακάριο, βρέθηκε κοινό έδαφος. Αλλά μετά από κάποιες διπλωματικές πρωτοβουλίες και διχογνωμίες απορρίφθηκε και το σχέδιο αυτό.²¹⁷

Η οριστική απόρριψη των αρχικών σχεδίων Άτσεσον έλαβε χώρα αργότερα στις 22 Αυγούστου όταν εγκαταλείφθηκε οριστικά και από την Ελληνική κυβέρνηση.²¹⁸ Παρά την απόρριψη, των αρχικών σχεδίων από τον Μακάριο, ο Παπανδρέου συνέχισε τις προσπάθειές του για να επιτευχθεί μια λύση. Αυτή προνοούσε ένωση με ταυτόχρονη παραχώρηση εδάφους στην Τουρκία ίση με τις Αγγλικές βάσεις. Θα επιχειρούνταν να πειστεί ο Κυπριακός λαός να την αποδεχθεί έστω και αν διαφωνούσε ο Κύπριος πρόεδρος. Μετά την απόρριψη της λύσης αυτής από την Τουρκία και το σχέδιο αυτό εγκαταλείφθηκε οριστικά στις 27 Αυγούστου.²¹⁹

Η Ελληνική κυβέρνηση, κατόπιν πιέσεων και αντίστοιχων υποχωρήσεων, δέχτηκε την μεσολάβηση των Αμερικανών για να βρεθεί λύση. Το θέμα της Κύπρου είχε απασχολήσει έντονα τον Γεώργιο Παπανδρέου ο οποίος προτεροποιούσε τη λύση ως προσωπικό του στοίχημα.²²⁰

²¹⁶Λάμπρου, ό.π., σ. 151-153, Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, σ. 174-177, Κόουρα, ό.π., σ. 128, Τζερμιάς, ό.π., σ. 590-596, Αλεξανδράκης – Θεοδωρόπουλος – Λαγάκος, ό.π., σ. 37, Ριζάς, ό.π., σ. 33-42, Σταφυλάκης, ό.π., σ. 111-113.

²¹⁷Λάμπρου, ό.π., σ. 154-157, Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, σ. 175, Τζερμιάς, ό.π., σ. 597-599.

²¹⁸Λάμπρου, ό.π., σ. 157, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τ.1, σ. 224-238.

²¹⁹Μάριος Λ. Ευρυβιάδης, «Άτσεσον, Σωσσίδης και χαμένες ευκαιρίες: Η παραγωγή και ιδεολογική χρήση ενός μύθου», *Τετράδια: πολιτικού διαλόγου έρευνας και κριτικής*, τχ. 47, Αθήνα 2002-2003, σ. 82-83.

²²⁰Ανδρέας Γ. Παπανδρέου, *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2006, σ. 221-234.

4.4 Η στάση της εφημερίδας

Στις 2 Ιουλίου σε άρθρο της παρουσιάζει τον Μακάριο να είναι ικανοποιημένος με την στάση που κράτησε ο Γεώργιος Παπανδρέου κατά τις συζητήσεις στην Ουάσιγκτον και στην Γαλλία όπου είχε μεταβεί, σε σχέση με το Κυπριακό θέμα. Επίσης τον εμφανίζει να δηλώνει της ευαρέσκειά του για τους χειρισμούς του πρωθυπουργού και να δηλώνει ότι είναι ενήμερος για τις συνομιλίες.²²¹

Στις 26 Ιουλίου ανέφερε για την επικείμενη επίσκεψη του Αρχιεπισκόπου στην Αθήνα για συζητήσεις και περιγράφει τα θέματα που θα συζητηθούν.²²²

Στις 28 Ιουλίου η εφημερίδα τον παρουσιάζει σε πρωτοσέλιδη φωτογραφία κατά την άφιξή του στο αεροδρόμιο μαζί με τον Έλληνα υπουργό των Εξωτερικών. Φιλοξενούσε δηλώσεις του σχετικά με την πεποίθησή του ότι το πρόβλημα θα λύνονταν λόγω του κοινού στόχου και τις ταυτόσημες απόψεις με την Ελληνική κυβέρνηση. Επίσης να δηλώνει ότι είχε συμφωνήσει με τον πρωθυπουργό να υποβάλλει η Κύπρος προσφυγή στα ΗΕ μετά το πέρας των συνομιλιών, ότι ήταν υπέρ της ένωσης και ότι για όλα τα θέματα υπήρχε συνεννόηση. Αποτύπωνε δηλώσεις του ότι δεν βλέπει Τουρκική απόβαση, ότι η οποιαδήποτε λύση θα ήταν συμφωνημένη και στα πλαίσια του ΟΗΕ καθώς και το ότι είχε χαραχθεί κοινή πολιτική με την Ελληνική κυβέρνηση.²²³

Στις 29 του ίδιου μήνα περιείχε φωτογραφία του Αρχιεπίσκοπου σε σύσκεψη με τους κυβερνητικούς παράγοντες. Τον έφερε να υποστηρίζει ότι η προσφυγή στον ΟΗΕ ήταν αναπόφευκτη αλλά ότι θα γινόταν μετά το πέρας των συνομιλιών. Και περιέγραφε τις επαφές του με υπουργούς, με τον αρχηγό της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης και εκπροσώπους της ΕΔΑ.²²⁴

Στις 31 Ιουλίου η εφημερίδα είχε ολόκληρη τη συνέντευξη που έδωσε σε δημοσιογράφους. Τον εμφάνιζε να δηλώνει ότι η συνεργασία με την Ελλάδα ήταν άψογη, ότι υπήρχε κοινή πολιτική γραμμή και ταυτίζονταν οι απόψεις τους. Ότι οι συνομιλίες στην Γενεύη δεν θα είχαν κάποιο αποτέλεσμα αφού διεξάγονταν από «αυτόκλητο μεσολαβητή» ο οποίος δεν χρειαζόταν την έγκριση της Ελληνικής κυβέρνησης αφού δεν ήταν διορισμένος. Ότι είχε ήδη απορρίψει το σχέδιο Άτσεσον

²²¹ *Ελευθερία*, Αθήνα 2 Ιουλίου 1964, σ. 7.

²²² Στο ίδιο, 26 Ιουλίου 1964, σ. 1 και 11.

²²³ Στο ίδιο, 28 Ιουλίου 1964, σ. 1 και 7.

²²⁴ Στο ίδιο, 29 Ιουλίου 1964, σ. 1 και 7.

όπως άλλωστε και η Ελληνική κυβέρνηση και ότι η λύση θα έπρεπε να ήταν σύμφωνη με τον χάρτη του ΟΗΕ. Αποτύπωνε δηλώσεις του ότι το σχέδιο δεν ήταν βασισμένο σε ορθή βάση, ότι η ένωση συνεπαγόταν από το δικαίωμα αυτοδιάθεσης και ήταν πόθος του Κυπριακού λαού καθώς και ότι η προσφυγή στον ΟΗΕ θα γινόταν στις 10 Οκτωβρίου με θέμα την αυτοδιάθεση και την αδέσμευτή ανεξαρτησία.²²⁵

Στη συνέχεια της συνέντευξης τον εμφάνιζε να δηλώνει ότι οι σχέσεις της Ελλάδας με την Βρετανία δεν θα πρέπει να είναι σε βάρος της Κύπρου, ότι πίστευε η Ελλάδα δεν θα παραχωρούσε Ελληνικό ούτε Κυπριακό έδαφος ως αντάλλαγμα στην λύση – ένωση και ότι είχε πίστη στον ΟΗΕ. Έπειτα να δηλώνει ότι είναι υπέρ της αρχής της πλειοψηφίας, ότι δεν πίστευε σε απόβαση της Τουρκίας, ότι χαιρόταν που το Κυπριακό απασχολεί ξένους ηγέτες και ότι αν πραγματοποιούνταν η ένωση τότε η Ελλάδα θα είχε τον πρώτο λόγο για τις Βρετανικές βάσεις. Στο τέλος κατέληγε ότι ήταν απαισιόδοξος για τα αποτελέσματα της Γενεύης αλλά αισιόδοξος για την τελική κατάληξη του αγώνα και ότι εάν αποτύγχαναν οι συνομιλίες δεν θα ήταν ευθύνη του διορισμένου μεσολαβητή Τουομιόγια.²²⁶

Στις 11 Αυγούστου σε πρωτοσέλιδό της τον εμφάνιζε να είχε ζητήσει αεροπλάνα και βοήθεια από τη ΕΣΣΔ για αμυντικούς λόγους και στις αμέσως επόμενες ημέρες σε φωτογραφίες, να επισκέπτεται τραυματισμένους σε διάφορα νοσοκομεία της Κύπρου. Στα συγκεκριμένα άρθρα τον εμφάνιζε να δηλώνει ότι ήταν αισιόδοξος για τις συνομιλίες της Γενεύης και ότι είχε ληφθεί κοινή απόφαση με την Ελληνική κυβέρνηση για κοινή άμυνα σε περίπτωση που συνεχιζόταν η Τουρκική επιθετικότητα. Επίσης να δηλώνει «*Αναζητήσαμε βοήθεια από παντού. Αναμένουμε. Απλά αν μείνουμε μόνοι θα αγωνισθούμε μέχρις εσχάτων. Δεν θα παραδοθούμε*».²²⁷

Στις 14 Αυγούστου, μετά τις φήμες για το νέο βελτιωμένο και ευνοϊκά τροποποιημένο σχέδιο Άτσεσον, τον εμφάνιζε να δηλώνει ότι καμία λύση δεν θα επιβαλλόταν χωρίς τη θέληση του Κυπριακού λαού και ότι απέρριπτε τα φημολογούμενα καντόνια και τις Τουρκικές βάσεις στο νησί.²²⁸

Στις 21 Αυγούστου και ενώ συνεχιζόταν οι εντατικές προσπάθειες της Ελληνική κυβερνήσεως να βρεθεί λύση, η εφημερίδα φιλοξενούσε δηλώσεις του οι

²²⁵ *Ελευθερία*, Αθήνα 31 Ιουλίου 1964, σ. 1 και 7

²²⁶ Στο ίδιο.

²²⁷ *Ελευθερία*, Αθήνα 11 Αυγούστου 1964, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 13 Αυγούστου 1964, σ. 1,7 και 8.

²²⁸ Στο ίδιο, 14 Αυγούστου 1964, σ. 1.

οποίες αναφέρονταν στα γεγονότα των προηγούμενων ημερών. Η εφημερίδα τον παρουσίαζε να δηλώνει ότι τα όπλα που χρησιμοποιήθηκαν από τους Τούρκους ήταν Νατοϊκά, ότι η στάση των ΗΠΑ και της Βρετανίας, δεν πρόσφεραν καμία βοήθεια στην Κύπρο στον ΟΗΕ, ότι η Ελληνική πλευρά δεν είχε πρόθεση να επιτεθεί σε Τουρκικά χωρία, ότι δεν άνοιξαν πρώτοι πυρ και ότι ο λαός ήταν αποφασισμένος να υπερασπιστεί την πατρίδα του με όλα τα μέσα. Στο τέλος ευχαριστούσε την ΕΣΣΔ και τον πρόεδρό της για τις υποστηρικτικές του δηλώσεις.²²⁹

Στις 22 Αυγούστου τον εμφάνιζε σε φωτογραφία με τον Υπουργό εξωτερικών της Ελλάδας και τον στρατηγό Γρίβα σε σύσκεψη στη Λευκωσία να δηλώνει ότι το νέο σχέδιο δεν είχε τεθεί σε σωστή βάση και δεν αποτελούσε βάση συζήτησης. Επίσης ότι δεν είχε δεχθεί πιέσεις από την Ελληνική κυβέρνηση για να δεχθεί το σχέδιο και ότι οι απόψεις τους ταυτίζονταν.²³⁰

Ενώ στις 23 του μηνός, μετά και την γνωστοποίηση ότι και η Ελληνική κυβέρνηση είχε απορρίψει το δεύτερο σχέδιο, να δηλώνει «*Φιλοδοξία μου είναι να ενώσω με την Ελλάδα ολόκληρη την Κύπρο και όχι ένα μέρος της. Για να το πετύχω αυτό θα μείνω σταθερός και άκαμπτος, έτοιμος να θυσιαστώ και να πεθάνω*». Αντίστοιχο τίτλο, που έγραφε «*Ακέραια θέλει την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα ο Μακάριος*», είχε και η εφημερίδα.²³¹

Είναι εμφανές ότι στο διάστημα αυτό, η Ελευθερία είχε, εκτός από την σαφή υποστήριξη προς την κυβέρνηση Παπανδρέου και σαφή ενισχυτική ρητορική ως προς τον Μακάριο. Τον εμφάνιζε ενωτικό, να συνδιαλέγεται συνεχώς για τα κρίσιμα θέματα και γενικά να έχει ταυτόσημες απόψεις και πρακτικές με την Ελληνική κυβέρνηση. Τόνιζε την ορθότητα της λογικής και τη σόφρονα στάση του στα θέματα, που σε συνεργασία με την Ελληνική κυβέρνηση, θα είχαν πετυχημένο αποτέλεσμα. Ιδιαίτερη έμφαση έδινε στην σταθερή του άποψη για αυτοδιάθεση, ανεξάρτητη κυριαρχία και λύση εντός των πλαισίων του ΟΗΕ.

Ακόμα και κατά τη διάρκεια της συζήτησης των σχεδίων Άτσεσον, η εφημερίδα επεσήμανε τις ενέργειες του Αρχιεπίσκοπου χωρίς όμως ποτέ να καταφερθεί εντόνως εναντίον του. Έστρεφε τα πύρα της κατά των Αμερικανών και του μεσολαβητή, χωρίς να σχολιάζει δυσμενώς ή να επικρίνει τον Μακάριο. Την ίδια στάση κράτησε ακόμα και όταν είχε γνωστοποιηθεί ότι η κυβέρνηση δεχόταν το

²²⁹ *Ελευθερία*, Αθήνα 21 Αυγούστου 1964, σ. 1 και 7.

²³⁰ Στο ίδιο, 22 Αυγούστου 1964, σ. 1 και 7.

²³¹ Στο ίδιο, 23 Αυγούστου 1964, σ. 1 και 11.

δεύτερο τροποποιημένο σχέδιο Άτσεσον ως βάση συζήτησης, ενώ ο Μακάριος το είχε απορρίψει. Η στάση της γενικά δεν ήταν καθόλου επικριτική. Αντιθέτως ήταν ευνοϊκά διακείμενη προς εκείνον. Όταν δεν δικαιολογούσε απολύτως τις αποφάσεις του, κρατούσε μια διακριτικά αποστασιοποιηθέν θετική στάση χωρίς σχόλια, ακόμα και μετά το ατυχές τέλος των συνομιλιών.

Κεφάλαιο 5 - Η εφημερίδα απέναντι στον Μακάριο

5.1 Διεθνές πλαίσιο

Η αυξανόμενη εμπλοκή και οι σφοδροί βομβαρδισμοί των ΗΠΑ στον τοπικό πόλεμο του Βιετνάμ, η εφαρμογή της «ευέλικτης απάντησης» και οι επικείμενες προεδρικές εκλογές του Νοέμβριου απασχολούσαν την εξωτερική τους πολιτική. Μόνο όταν απειλήθηκε η Νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ λόγω του κινδύνου για πολεμική εμπλοκή, μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας εξαιτίας του Κυπριακού, έδειξαν διάθεση να εμπλακούν ενεργά.²³²

Η ΕΣΣΔ είχε να αντιμετωπίσει του κλυδωνισμούς που δημιουργούνταν στο συνασπισμό της και τον ανταγωνισμό με τις ΗΠΑ, στην λεγόμενη «πυρηνική ισορροπία του τρόμου». Αλλαγή ως προς την πολιτική της εμφανίστηκε, μετά την άνοδο του Λεονίντ Μπρέζνιεφ στην ηγεσία. Από την στιγμή εκείνη η πολιτική της σταδιακά μετατράπηκε στο να αποτελέσει η ΕΣΣΔ μια «συντηρητική διεθνής δύναμη» και να υπάρξει ύφεση στις σχέσεις της με τις ΗΠΑ.²³³

Όσον αφορά το Κυπριακό, η στάση των σοβιετικών, λόγω της ρεαλιστικής υπολογιστικής του ψυχρού πολέμου και της Τουρκικής προσέγγισης, μεταβλήθηκε. Η δήλωση του Υπουργού εξωτερικών Αντρέι Γρομύνγκο τον Ιανουάριο του 1965, ότι υποστήριζε την λύση του ομοσπονδιακού Κυπριακού κράτους, ήταν απόρροια της μεταβολής αυτής.²³⁴

²³²Χατζηβασιλείου, ό. π., σ. 227-233, Σταφυλάκης, ό. π., σ. 118-119 και 123.

²³³Χατζηβασιλείου, ό. π., σ. 212-214 και 221-222, Σταφυλάκης, ό. π., σ. 121-122.

²³⁴*Ελευθερία*, Αθήνα 22 Ιανουαρίου 1965, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 22 Ιανουαρίου 1965, σ. 1.

5.2 Η στάση της εφημερίδας μετά τα σχέδια Άτσεσον

5.2.1 Η περίοδος από την απόρριψη των σχεδίων Άτσεσον μέχρι το τέλος του 1964

Η εφημερίδα μετά την απόρριψη των σχεδίων Άτσεσον συνέχισε την ίδια θετική ρητορική ως προς την αντιμετώπιση του Κύπριου προέδρου. Αυτό συνεχίστηκε μέχρι το τέλος του έτους. Η εφημερίδα δεν προέβη σε κάποια οξεία αρθρογραφία ή να καταφερθεί εναντίον του. Μέχρι το τέλος Αυγούστου τον παρουσίαζε σε δηλώσεις του να είναι αισιόδοξος ότι θα επιτευχθεί η ένωση μετά από κοινή χαραχθείσα πολιτική με την Ελληνική κυβέρνηση, να διεξάγει συνομιλίες, να φωτογραφίζεται με κυβερνητικούς παράγοντες, και γενικά να έχει μια ευθυγραμμισμένη πολιτική γραμμή με την Ελλάδα.²³⁵

Επίσης τον παρουσίαζε να μένει σταθερός στην λύση ανεξαρτησία-αυτοδιάθεση-ένωση, μέσα στα πλαίσια του ΟΗΕ, να υπεραμύνεται για την απόφασή του να απορρίψει τα σχέδια Άτσεσον, να δηλώνει ότι οι σχέσεις του με τον στρατηγό Γρίβα ήταν άριστες, ότι ήταν υπέρ της ένωσης άνευ όρων, ότι δεν θα ήταν αχάριστος σε όσους του συμπαραστάθηκαν ενάντια στην Τουρκική απειλή, καθώς και απεικόνιζε την μεγάλη αγάπη που του είχε ο Κυπριακός και ο Ελληνικός λαός.²³⁶

Προς το τέλος του μήνα έκανε λόγο για το ταξίδι του Αρχιεπισκόπου στην Αίγυπτο και την θριαμβευτική υποδοχή που του είχε φυλάξει ο Αιγυπτιακός λαός καθώς και για την εκτίμηση που του είχε ο Αιγύπτιος Πρόεδρος Νάσσερ.²³⁷

Στο διάστημα αυτό αποτύπωνε και δύο γεγονότα τα οποία ήταν η πρώτες εμφανής διαφορές με την πολιτική της Ελληνικής κυβέρνησης, χωρίς όμως να τα σχολιάζει δυσμενώς. Την απόφασή του να μην επιτρέψει την αντικατάσταση της ΤΟΥΡΚΥΚ και την έντονα διατυπωμένη δήλωσή του, για το ότι και να αποφασιστεί μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας χωρίς την δική του συμμετοχή, αυτός δεν θα το αποδεχόταν, εάν ξεφευγε της κοινής χαραχθείσας, με την Ελληνική κυβέρνηση, γραμμής.²³⁸

Τον Σεπτέμβριο τον παρουσίαζε σε συνεχείς διαβουλεύσεις με την Ελληνική κυβέρνηση για το θέμα της αντικατάστασης της ΤΟΥΡΔΥΚ. Σε συνεννοήσεις και

²³⁵*Ελευθερία*, Αθήνα 25 Αυγούστου 1964, σ. 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 26 Αυγούστου 1964, σ. 1.

²³⁶*Ελευθερία*, Αθήνα 26 Αυγούστου 1964, σ. 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 27 Αυγούστου 1964, σ. 1 και 7.

²³⁷*Ελευθερία*, Αθήνα 28 Αυγούστου 1964, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 29 Αυγούστου 1964, σ. 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 30 Αυγούστου 1964, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 1 Σεπτεμβρίου 1964, σ. 1.

²³⁸*Ελευθερία*, Αθήνα 26 Αυγούστου 1964, σ. 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 28 Αυγούστου 1964, σ. 7.

διπλωματικές ενέργειες με την ΕΣΣΔ για θέματα παροχής βοήθειας, και σε μια συνεχή «διεξαγωγή επίθεσης ειρήνης» με σκοπό να ομαλοποιηθούν οι σχέσεις με την Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Παράλληλα η εφημερίδα τόνιζε την υποστήριξη του Γεωργίου Παπανδρέου για τις απειλές της Τουρκίας και την προσφυγή στον ΟΗΕ.²³⁹

Στο τέλος του μήνα φιλοξενούσε δηλώσεις του, στον μεσολαβητή του ΟΗΕ Πλάζα, ότι για την αντικατάσταση της ΤΟΥΡΔΥΚ θα έπρεπε οι Τούρκοι να ελευθέρωναν την οδό προς την Κερύνεια για να εξομαλυνόταν περαιτέρω η κατάσταση.²⁴⁰

Τον Νοέμβριο, εκτός από την επίσκεψη του Ανδρέα Παπανδρέου και την αποθεωτική υποδοχή που του επιφυλάχθηκε στην Κύπρο στις 21 του μήνα, φιλοξενούσε και δηλώσεις του Αρχιεπισκόπου, σχετικά με το θέμα των Βρετανικών βάσεων και την ένωση, για τις οποίες θα τον κατηγορούσε σφόδρα αργότερα. Οι δηλώσεις του αυτές, φέρουν τον Μακάριο να δήλωνε ότι έθετε ως προϋπόθεση για την ένωση, πρώτα να έφευγαν οι Βρετανικές βάσεις για γίνει πλήρους κυριαρχίας η Κύπρος και μετά μέσω της αυτοδιάθεσης να πραγματοποιούνταν η ένωση. Παράλληλα τον εμφάνιζε να δηλώνει ότι πίστευε σε λύση μόνο μέσα στα πλαίσια του ΟΗΕ, ότι δεν θα ήταν αγάριστος σε φίλους που τον στήριζαν και για την απεριόριστη εμπιστοσύνη που είχε στην κρίση του Κυπριακού λαού.²⁴¹

Στις αρχές Δεκεμβρίου είχε άρθρο με τίτλο «Συνομοσία εναντίον του καταγγέλλει ο Μακάριος» και αναφερόταν σε δηλώσεις του ίδιου ότι δεν ήταν κάτι το σοβαρό και ότι οποιαδήποτε κίνηση αποδεικνυόταν διασπαστική της ενότητας του Κυπριακού λαού θα πατάζονταν αμείλικτα. Παράλληλα δεν απέφευγε να τονίσει την διάψευση της Ελληνικής κυβέρνησης ότι τον προειδοποιούσε για απειλή κατά της ζωής του.²⁴²

Στις 4 Δεκεμβρίου εμφάνιζε τον Μακάριο να απειλεί τις ΗΠΑ για την στάση που θα κρατούσαν στην προσεχή σύνοδό του ΟΗΕ τον Φεβρουάριο και σε συνομιλίες με τον Αμερικανό πρεσβευτή στην Λευκωσία. Στην 7^η σελίδα τον παρουσιάζει να δηλώνει ότι δεν είχε αναλάβει καμία πολιτική δέσμευση έναντι της

²³⁹*Ελευθερία*, Αθήνα 3 Σεπτεμβρίου 1964, σ. 1 και 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 4 Σεπτεμβρίου 1964, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 6 Σεπτεμβρίου 1964, σ. 1 και 8, *Ελευθερία*, Αθήνα 9 Σεπτεμβρίου 1964, σ. 1 *Ελευθερία*, Αθήνα 10 Σεπτεμβρίου 1964, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 11 Σεπτεμβρίου 1964, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 16 Σεπτεμβρίου 1964, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 17 Σεπτεμβρίου 1964, σ. 1 *Ελευθερία*, Αθήνα 23 Σεπτεμβρίου 1964, σ. 1.

²⁴⁰*Ελευθερία*, Αθήνα 30 Σεπτεμβρίου 1964, σ. 1.

²⁴¹Στο ίδιο, 22 Νοεμβρίου 1964, σ. 1, 10 και 15.

²⁴²Στο ίδιο, 22 Δεκεμβρίου 1964, σ. 1.

ΕΣΣΔ και ότι η συμφωνία μαζί της αφορούσε πολεμικό υλικό για ενίσχυση της άμυνας της Κύπρου. Επίσης ότι δεν τον εγκαλούσαν οι Αδέσμευτοι και η ΕΣΣΔ να μη δεχτεί την ένωση. Για μη μεταβολή της στάσης της ΕΣΣΔ παρόλης της διπλωματικής προσέγγισης με την Τουρκία, ότι ήταν ικανοποιημένος από τις στρατιωτικές υπηρεσίες του στρατηγού Γρίβα, ότι πίστευε ο μεσολαβητής δεν θα πετύχαινε κάποια συμπεφωνημένη λύση εκτός ΟΗΕ και για την πρόταση που του έγινε να αναλάβει πατριάρχης Αλεξάνδρειας. Η εφημερίδα δεν παρέλειπε να επισημάνει την δήλωσή του ότι επιθυμούσε να διαπραγματευτεί μόνος του το θέμα των Βρετανικών βάσεων και αν αποτύγχανε να αναλάβει την διαπραγμάτευση η Ελληνική κυβέρνηση. Επίσης ότι έπρεπε να υπήρχε σύμπλευση των Ελληνικών κομμάτων για το Κυπριακό.²⁴³

Στις 23 Δεκεμβρίου παρουσίαζε τον Αρχιεπίσκοπο να δηλώνει ότι έπρεπε να βρισκόταν λύση χωρίς την παρέμβαση τρίτων μέσω του ΟΗΕ, ότι ο λαός έπρεπε να αποφασίζει για το μέλλον του χωρίς πιέσεις και ότι έπρεπε η Κύπρος να χαίρει απόλυτης και ανεπιφύλακτης κυριαρχίας. Όπως επίσης να δηλώνει ότι οι συμφωνίες που επέβαλλαν τις βάσεις και κατά συνέπεια μείωναν την κυριαρχία της Κύπρου έπρεπε να καταργηθούν και ότι η αλλαγή του νομικού καθεστώτος των βάσεων ήταν το πρώτο βήμα προς την σωστή κατεύθυνση.²⁴⁴

Παρόλη την προσεκτικά διατυπωμένη θετική προσέγγιση της εφημερίδας, βλέπουμε ότι η επισήμανση κάποιων καιρίων σημείων που πιθανόν να προκαλούσαν τριβή με την Ελληνική κυβέρνηση, δεν διέφευγαν της προσοχής της. Παρόλα αυτά έριχνε το βάρος στην πολεμική ρητορική της Τουρκίας και την άμεση απάντηση και αντιμετώπιση των απειλών από την Ελληνική κυβέρνηση. Σε όλο αυτό το χρονικό διάστημα μέχρι και τα τέλη Δεκεμβρίου πάντα τόνιζε την κοινή πολιτική γραμμή που τηρήσουν οι δύο πρωτεύουσές και είχαν κοινό στόχο την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Μόνο προς το τέλος Δεκεμβρίου άρχισε να φαίνεται μια ελαφρά αλλαγή στον τόνο της, η οποία θα κορυφωνόταν τους επόμενους μήνες.

²⁴³ *Ελευθερία*, Αθήνα 22 Δεκεμβρίου 1964, σ. 1 και 7.

²⁴⁴ Στο ίδιο, 23 Δεκεμβρίου 1964, σ. 12.

5.2.2 Η εφημερίδα τους πρώτους μήνες του 1965

Κατά το πρώτο δίμηνο του 1965 θα παρατηρηθεί μια σταδιακή αλλά έντονα αυξανόμενη επιθετική ρητορική έναντι στον Μακάριου εκ μέρους της εφημερίδας Ελευθερία. Αυτή θα αρχίσει να εκδηλώνεται ιδίως μετά την δήλωση του σοβιετικού Υπουργού των εξωτερικών Αντρέι Γκρομύνκο. Σύμφωνα με την δήλωση αυτή η ΕΣΣΔ δήλωνε ότι, για το Κυπριακό προσανατολιζόταν, στο να καταστεί η Κύπρος ανεξάρτητο κυρίαρχο ομοσπονδιακό κράτος. Στην ανάλυσή της η εφημερίδα αναφέρει για πιο λόγο έγινε αυτό. Σε κάποιο σημείο τονίζει ότι η αλλαγή της στάσης της ΕΣΣΔ, έγινε κατόπιν της διπλωματικής προσέγγισής με την Τουρκία, η οποία όμως αναγκάστηκε να προβεί σε αυτή την ενέργεια, γιατί την ανάγκασαν οι ενέργειές του Μακάριου. Εμμέσως τον κατηγορεί, ότι επειδή πρώτα αυτός στράφηκε προς την σοβιετική βοήθεια και μεσολάβηση, κατέστησε την ανάμιξή της ως έναν επιπλέον καθοριστικό παράγοντα για την επίλυση του Κυπριακού, τον οποίο έντεχνα εκμεταλλεύτηκε η Τουρκία.²⁴⁵

Στις 23 Ιανουαρίου τον έχει σε πρωτοσέλιδη φωτογραφία μαζί με τον Ρώσο πρεσβευτή στην Λευκωσία να συνδιαλέγονται με θετική διάθεση. Η εφημερίδα περιείχε την τοποθέτηση του Μακάριου, σχετικά με την δήλωση του Υπουργού εξωτερικών της ΕΣΣΔ, ότι επιδεχόταν πολλές ερμηνείες και ότι η ΕΣΣΔ υποστήριζε να μεν την ανεξαρτησία της Κύπρου χωρίς συνθήκες και δεσμεύσεις, αλλά δεν ευνοούσε πλέον την ένωση της με την Ελλάδα. Στη συνέχεια παρουσιαζόταν να δηλώνει ότι υπήρχε συνταύτιση απόψεων με την Ελληνική κυβέρνηση ως προς το τρίπτυχο Ανεξαρτησία-Αυτοδιάθεση-Ένωση και ότι για αυτό ήταν σταθερός στις απόψεις του. Παράλληλα αποτύπωνε δήλωση του Γεωργίου Παπανδρέου ότι το ομοσπονδιακό Κυπριακό κράτος σαν λύση ήταν αδιανόητο.²⁴⁶

Η αρχή της κορύφωσης της αντιπαράθεσης της εφημερίδας με τον Μακάριο άρχισε την Κυριακή 24 Ιανουαρίου. Η εφημερίδα σε πρωτοσέλιδο άρθρο της με τίτλο «*Ρεαλιστικά!*» ανέλυε τους λόγους για τους οποίους επιτελέστηκε η σοβιετική αλλαγή. Κατηγορούσε ευθέως «έναν υπεύθυνο στην Λευκωσία και έναν ανευθυνουπέθυνο στην Αθήνα», οι υπόνοιες εναντίον του Μακάριου αλλά και του Ανδρέα Παπανδρέου ήταν σαφείς, ότι ακύρωσαν την επιθυμητή ένωση το καλοκαίρι του 1964, παρόλες τις προσπάθειες που είχε κάνει η Ελληνική κυβέρνηση για την

²⁴⁵ *Ελευθερία*, Αθήνα, 22 Ιανουαρίου 1965, σ. 1 και 7.

²⁴⁶ Στο ίδιο, 23 Ιανουαρίου 1965, σ. 1 και 7.

επιθυμητή λύση. Στο τέλος του άρθρου επεσήμαινε ότι η Ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε να χαράξει ρεαλιστική πολιτική και ότι αυτή θα είχε την ευθύνη να την εκτελούσε. Τόνιζε χαρακτηριστικά «*Ο κ. Μακάριος θα εκτελεί εντολές*» επεξηγώντας ότι υπήρχε Ελληνική κυβέρνηση και υπουργοί να αποφασίζουν για τις πολιτικές κινήσεις. Συνέχιζε επισημαίνοντας ότι η Κυπριακή προσφυγή στον ΟΗΕ ήταν άκυρη και δεν θα είχε αποτέλεσμα γιατί οι διεθνείς συνθήκες ήταν αντίζοες. Και κατέληγε γράφοντας ότι η Ελληνική κυβέρνηση έπρεπε να βρει τρόπο να ακύρωνε τον ανατολικό δόλο, για κέρδη από την δυτική αυτή διαμάχη για το Κυπριακό, όσο και την δυτική μωρία εμμονής στην τήρηση των συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου.²⁴⁷

Στις 29 Ιανουαρίου η εφημερίδα αφιέρωνε το μεγαλύτερο μέρος της πρώτης σελίδας της που περιέχε δηλώσεις του Μακάριου στις 28, καθώς και την απάντηση της εφημερίδας στις δηλώσεις του αυτές.

Εκεί χαρακτηριστικά εμφάνιζε τον Μακάριο να δηλώνει ότι δεν δεχόταν εντολές από την Ελληνική κυβέρνηση, γιατί ήταν εντολοδόχος του Κυπριακού λαού. Επίσης να δηλώνει ότι ήταν στενά συνεργαζόμενος με την Ελληνική κυβέρνηση και εφαρμόζε την ίδια εθνική πολιτική και ότι δεχόταν πιέσεις τρίτων να αποσύρει την προσφυγή στον ΟΗΕ. Στη συνέχεια περιείχε άλλες δηλώσεις του σχετικά με την συνεργασία με τον στρατηγό Γρίβα, την συμφωνία με την ΕΣΣΔ και τις απειλές της Τουρκίας.²⁴⁸

Στο άλλο κύριο άρθρο της με τίτλο «*Προς Μακάριον Απάντησις*», εξύφαινε σταδιακά τους λόγους για τους οποίους τον κατηγορούσε ότι ακύρωσε την ένωση με βάση τα σχέδια Άτσεσον. Για να αποδείξει ότι δεν έτρεφε εμπάθεια ως προς το πρόσωπό του, επισήμαινε την υποστήριξη που του παρείχε όλα τα προηγούμενα χρόνια, ακόμα και όταν απέρριψε το πρώτο σχέδιο Άτσεσον. Παρέθετε άρθρο, δημοσιογράφου δεξιάς εφημερίδας, που τον υποστήριζε. Επιχειρούσε, με βάση το άρθρο αυτό, να αποδείξει ότι ήταν ο κύριος υπεύθυνος που δεν επετεύχθη η ένωση δίχως όρους της Κύπρου με την Ελλάδα. Με δεικτική ερώτηση που απεύθυνε στον Μακάριο τον ρωτούσε να απαντήσει, πότε είχε αντιληφθεί ότι η ένωση χωρίς όρους υπήρξε παγίδα, ώστε να εφαρμοζόταν το διχοτομικό σχέδιο Άτσεσον. Και συνέχιζε με ειρωνικό σχόλιο για τον χαιρετισμό του «*Καλήν Αντάμωση*» και για το τι εννοούσε ο Παπανδρέου με την έκφραση «*Άλλα συμφωνούμε και άλλα πράττεται*»,

²⁴⁷ *Ελευθερία*, Αθήνα 24 Ιανουαρίου 1965, σ. 1.

²⁴⁸ Στο ίδιο, 29 Ιανουαρίου 1965, σ. 1 και 7.

θέλοντας να τη συσχετίσει, με την υπαιτιότητα του Μακάριου, για την ακύρωση της άμεσης ένωσης.²⁴⁹

Στη συνέχεια κατέληγε να τον κατηγορεί ευθέως ότι δεν επιθυμούσε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, θέτοντας προσχήματα και ανεφάρμοστους όρους, με σκοπό να αποκομίσει προσωπικά οφέλη. Αλλά και για να προστατέψει την εκκλησιαστική περιουσία της Εκκλησίας της Κύπρου, ώστε να μην αναγκάζοταν να εφαρμόσει το νόμο του Ελληνικού κράτους, για την απαλλοτρίωση των γαιών της.²⁵⁰

Κατόπιν, σε φερόμενο υστερόγραφο, του επιδείκνυε το πως αντιμετώπιζε ένας ηγέτης τις διάφορες προκλήσεις. Και έκανε εκτενή σχολιασμό για την διάσπαση που θα είχε υποστεί το Ελληνικό Έθνος, αν ο καθένας που ήταν υπεύθυνος για μια διοικητική περιφέρεια του Ελληνισμού, εφάρμοζε την δική του πολιτική και δεν ακολουθούσε την ενιαία πολιτική γραμμή της κυβέρνησης.²⁵¹

Στις 30 Ιανουαρίου η εφημερίδα είχε την απάντηση του Κύπριου προέδρου κάτω από τον πηγαίο τίτλο «*Ο Μακάριος υβρίζει*». Στη συνέχεια του άρθρου τον προκαλούσε επιδεικτικά να παρουσιάσει στην δημοσιότητα την επιστολή που του είχε στείλει, τον Αύγουστο του 1964, ο Γεώργιος Παπανδρέου και την αντίστοιχη δική του απάντηση. Ωστε να διαπιστωνόταν ποιος ψεύδεται και ποιος κατηγορούσε τον άλλο ότι ακύρωνε, με τις ενέργειές του, την ένωση. Ξανά, επισήμαινε ότι φιλικό του πρόσωπο της δεξιάς, επικαλούνταν ότι ο ίδιος καθοδηγούσε τον Παπανδρέου να απορρίψει το δεύτερο σχέδιο Ατσεσόν και έτσι αποδεικνυόταν ότι ήταν ο ηθικός αυτουργός του αποκλεισμού της ένωσης. Κατόπιν τον κατηγορούσε ότι επιβαρυνόταν με την υπογραφή των συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου που ουσιαστικά απέκλειαν την ένωση και ότι ο ίδιος ακύρωνε με τις πράξεις του, τον πόθο του Κυπριακού λαού.²⁵²

Ενώ στις 31, σε πρωτοσέλιδο άρθρο που καταλάμβανε σχεδόν την μισή σελίδα, με τίτλο «*Αι Απιστιαί του*» αρθρογραφούσε δριμύ κατηγορώ προς τον Μακάριο. Μετά από μια σύντομη ανασκόπηση του τι είχε προηγηθεί, προσπαθούσε να αποκρούσει τα επιχειρήματα, που χρησιμοποιούσε ο Μακάριος στην απάντησή του. Τον προκαλούσε να αποδείξει που στήριζε τους ισχυρισμούς του κατά της εφημερίδας για εξυπηρέτηση συμφερόντων.²⁵³

²⁴⁹ *Ελευθερία*, Αθήνα 29 Ιανουαρίου 1965, σ. 1.

²⁵⁰ Στο ίδιο.

²⁵¹ Στο ίδιο.

²⁵² Στο ίδιο, 30 Ιανουαρίου 1965, σ. 1.

²⁵³ Στο ίδιο, 31 Ιανουαρίου 1965, σ. 1.

Στη συνέχεια κατηγορώντας τον ξανά για αντεθνική Κυπριακή πολιτική συνέχιζε και παρέθετε 4 παραγράφους στις οποίες περιλάμβανε τις λεγόμενες απιστίες του. Αυτές συνοψίζονταν στο ότι ήταν ο ηθικός αυτουργός της ακύρωσης της ένωσης, ότι πάντα την υπονόμεινε θέτοντας απραγματοποίητες προϋποθέσεις για να υλοποιηθεί, ότι αναζητούσε την πρωτοκαθεδρία στους χειρισμούς του Κυπριακού και ότι προπαγάνδιζε κατά της Ελλάδας, με σκοπό να αντιστρεφόταν το κλίμα που επικρατούσε στην Κύπρο, για την Ένωση με αυτή.²⁵⁴

Στο τέλος έκανε σύγκρισή για τους κινδύνους, που εγκυμονούσαν οι ενέργειές του, σε σύγκριση με τους αντίστοιχούς που προκαλούσε η εφημερίδα με τα λεγόμενά της.²⁵⁵

Τον επόμενο μήνα οι τόνοι έπεσαν. Η ρητορική της εφημερίδας δεν ήταν τόσο σφοδρή. Όμως άρχισαν να επισημαίνονται οι διαφορές που προκύπτan μεταξύ της Ελληνικής κυβέρνησης και του Μακάριου.²⁵⁶ Η εφημερίδα προσπαθούσε να αποδείξει το δίκαιο των λόγων της προβάλλοντας τις αντιδράσεις που είχαν προκληθεί στην Κύπρο.²⁵⁷

Στις 10 Φεβρουαρίου τον παρουσίαζε να δηλώνει ότι είχε αποφασίσει την εφαρμογή κάποιων πρωτοβουλιών για να λυνόταν το πρόβλημα στην Κύπρο. Ενώ στις 14 αποτύπωνε ότι είχε προσγειωθεί μετά το μάθημα που του έδωσε η Αθήνα με το να μη δέχεται τετελεσμένα εκ μέρους του και την απαγόρευση να προβαίνει σε μονομερείς ενέργειες.²⁵⁸ Τις επόμενες ημέρες τον παρουσίαζε να προβαίνει σε κάποιες ενέργειες διευκολύνοντας το έργο του νέου μεσολαβητή.²⁵⁹

Τέλος στις αρχές Μαρτίου παρουσίαζε τον Μακάριο να δήλωνε ενωτικός και υπερ της Ελλάδας, ενώ παράλληλα φιλοξενούσε δηλώσεις, παλιών συναγωνιστών του, ότι επιτελούσε ανθελληνική προπαγάνδα στην Κύπρο. Στη συνέχεια το ενδιαφέρον της εφημερίδας στράφηκε στις πρωτοβουλίες του μεσολαβητή και στο εσωτερικό γίνεσθαι.²⁶⁰

²⁵⁴ *Ελευθερία*, Αθήνα 31 Ιανουαρίου 1965, σ. 1.

²⁵⁵ Στο ίδιο.

²⁵⁶ *Ελευθερία*, Αθήνα 3 Φεβρουαρίου 1965, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 5 Φεβρουαρίου 1965, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 6 Φεβρουαρίου 1965, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 7 Φεβρουαρίου 1965, σ. 1 και 5.

²⁵⁷ *Ελευθερία*, Αθήνα 2 Φεβρουαρίου 1965, σ. 1 και 7.

²⁵⁸ *Ελευθερία*, Αθήνα 10 Φεβρουαρίου 1965, σ. 1, *Ελευθερία*, Αθήνα 14 Φεβρουαρίου 1965, σ. 1.

²⁵⁹ Στο ίδιο, 16 Φεβρουαρίου 1965, σ. 1 και 7.

²⁶⁰ *Ελευθερία*, Αθήνα, 2 Μαρτίου 1965, σ. 1 και 7, *Ελευθερία*, Αθήνα 3 Μαρτίου 1965, σ. 1 και 8.

Συμπεράσματα

Η περίοδος από το 1960 έως και τους πρώτους μήνες του 1965 χαρακτηρίστηκε από καθοριστικά γεγονότα τα οποία αποτέλεσαν σημαντικούς σταθμούς για την πορεία της Κυπριακής Δημοκρατία.

Βέβαια εκτός από τα τεκταινόμενα στην Κύπρο και στο ψυχροπολεμικό διεθνές γίνεσθαι συνέβησαν γεγονότα που καθόρισαν την μελλοντική πορεία της παγκόσμιας κοινότητας.

Η αλληλεπίδραση των σχέσεων των δύο υπερδυνάμεων και ο αντίκτυπος των εξελίξεων αυτών απηχούσαν την συνολική τους πολιτική κατεύθυνση. Η αντιμετώπιση συμβάντων που διαδραματιζόνταν στις παρυφές των κόσμων επιρροής τους άλλοτε προσέλκυαν το ενδιαφέρον τους και άλλοτε όχι. Κυρίως ενδιαφερόταν να διατηρήσουν τις σχέσεις των εμπλεκομένων σε όσο το δυνατό ειρηνικά πλαίσια έτσι ώστε να μην υπάρχει κάποια αναταραχή στους, υπό τον έλεγχό τους, συνασπισμούς. Η όποια επιτυχία ή αποτυχία ως προς αυτή την οπτική, μπορούσε να τους προσδώσει ενεργητική αυξομείωση του κύρους τους ως μεγάλη δύναμη.

Με βάση αυτή την οπτική οι δύο υπερδυνάμεις μπλεχτήκαν και στην διαδικασία επίλυσης του Κυπριακού προβλήματος.

Οι ΗΠΑ, μετά την σταδιακή αναγνώριση του πρωταγωνιστικού τους ρόλου, ως θεμέλιο λίθο της λειτουργίας του δυτικού συνασπισμού, επεδίωξαν να δοθεί λύση στο κυπριακό ζήτημα. Με το βλέμμα ολοκληρωτικά στραμμένο στο Βιετνάμ και την ανησυχία να μην προκληθεί ρήγμα στο νοτιοανατολικό μέτωπο του ΝΑΤΟ, επεδίωκε άλλοτε με πρωτοβουλίες και άλλοτε με παραινέσεις προς τις δύο πλευρές, να βρει τρόπο να διευθετηθεί το πρόβλημα. Η στρατηγική της εδραζόταν στο να ικανοποιήσει την Ελλάδα με το να συντελεστεί η ένωση με την Κύπρο αλλά πάντα μέσα στο στενό πλαίσιο του Νατοϊκού συνασπισμού. Αυτό σήμαινε ότι η Ελλάδα και η Τουρκία θα κατέληγαν σε μια συμφωνημένη λύση που θα ικανοποιούσε και τους δύο και θα επιβαλλόταν στο νησί. Αντίστοιχα προσπαθούσε να ικανοποιήσει και τις απαιτήσεις της Τουρκίας για να μην υποστεί πλήγμα το κύρος της.

Η ουδέτερη πολιτική που ακολουθούσε η Κύπρος, η ένταξη της στο κίνημα των Αδεσμεύτων, ακόμα και η μη ένταξη της στο ΝΑΤΟ, δεν φαίνεται να ενοχλούσε την Αμερική. Το έδαφος, για την άσκηση της στρατηγικής της πολιτικής, απέναντι στην ΕΣΣΔ ήταν εξασφαλισμένο και η στρατιωτική ισχύς της Κύπρου ήταν ελάχιστη όπως και ο πληθυσμός της. Και καθώς ο κομμουνιστικός κίνδυνός ήταν ελεγχόμενος λόγω της υποταγής του ΑΚΕΛ στον Μακάριο, η ένωση της με την Ελλάδα ή ακόμα και η ανεξαρτησία της ως λύση δεν θα την ενοχλούσε, αρκεί η Ελλάδα και η Τουρκία, να ήταν ικανοποιημένες.

Η Βρετανία η οποία είχε περιοριστεί, στον ρόλο της δευτερεύουσας μεγάλης δύναμης στον δυτικό συνασπισμό, προσπαθούσε παρόλη την άμεση απεμπλοκή της από την Κύπρο, να κατοχυρώσει το απαραίτητο έδαφος στην Κυπριακή επικράτεια. Αυτό θα της έδινε το δικαίωμα να συνεχίσει να παίζει τον ρόλο της μεγάλης δύναμης στην περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου. Τα στρατηγικά της συμφέροντα, μετά και την βίαιη απόσυρσή της από την Αίγυπτο και το Σουέζ και η χειμαζόμενη οικονομία της, ήταν πλέον συνυφασμένα με τις βάσεις της στην Κύπρο. Έτσι η οποιαδήποτε λύση στο Κυπριακό που θα της εξασφάλιζε την οικονομική απεμπλοκή και το απαραίτητο έδαφος για να διαδραματίζει τον ρόλο της στην περιοχή θα την άφηνε ικανοποιημένη.

Η ΕΣΣΔ προσπαθούσε να ανταγωνιστεί τις ΗΠΑ στα πυρηνικά εξοπλιστικά προγράμματα, να ισχυροποιήσει την θέση της σαν ηγέτιδα του ανατολικού συνασπισμού και να εκμεταλλευτεί οτιδήποτε θα απειλούσε την συνοχή του δυτικού πόλου ή θα δημιουργούσε προσκόμματα στην στρατηγική του. Οι τριγμοί στον ανατολικό συνασπισμό, οι οικονομικές δυσχέρειές που δημιουργούσε ο εξοπλιστικός ανταγωνισμός καθώς και οι σχέσεις με την Κίνα ώθησαν την ΕΣΣΔ σε μια εξωστρεφή πολιτική. Άρχισε να δείχνει ενδιαφέρον για τα εσωτερικά προβλήματα του δυτικού συνασπισμού, στο πλαίσιο του ανταγωνισμού τους στο παγκόσμιο επίπεδο και όχι μόνο σε ότι αφορούσε στις σφαίρες επιρροής τους.

Αλλαγή στην στάση της ΕΣΣΔ παρατηρήθηκε μετά την άνοδο του Λεονίντ Μπρέζνιεφ στη εξουσία, ιδίως ως προς την ύφεση των σχέσεων με τις ΗΠΑ. Έτσι η αναταραχή που δημιουργούσε το Κυπριακό και η μη εξεύρεση λύσης του, δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για την εμπλοκή της. Το νέο πολιτικό πλαίσιο που είχε αναλάβει της επέτρεπε να εμπλακεί στον περιφερειακό ανταγωνισμό. Η

αμφισβήτηση του ρόλου της Αμερικής και της Βρετανίας στην περιοχή και η υποστήριξη της ανεξαρτησίας της Κύπρου, αποτελούσε ευκαιρία να αποδείξει την ανεπάρκειά τους. Η έμπρακτη απόφασή της να αποτελέσει και αυτή παράγοντα για την λύση του θέματος έπαιξε καίριο ρόλο για τις εξελίξεις στο Κυπριακό.

Η Τουρκία για την Αμερική αποτελούσε έναν πιστό και σταθερό σύμμαχο. Ήταν το φυσικό ανάχωμα που αναχαιτιζε την επέκταση της ΕΣΣΔ προς τα Νότια. Η ύπαρξη πολυάριθμών Αμερικανικών βάσεων με πυραύλους στο Τουρκικό έδαφος, αποτελούσε το καίριο πλεονέκτημα της Τουρκίας έναντι της Ελλάδας. Οι ΗΠΑ θεωρούσαν πιο σημαντικό τον ρόλο της Τουρκίας σε σχέση με αυτόν της Ελλάδας λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης, αλλά και λόγω των στρατιωτικών καθεστώτων που αναλάμβαναν την εξουσία και ήταν πρόθυμα να σπεύσουν στα κελεύσματά της.

Ανέκαθεν και οι κυβερνήσεις της Τουρκίας ακολουθούσαν την Αμερικανική πολιτική, αφού η οικονομική και στρατιωτική εξάρτησή τους, καθιστούσε οποιαδήποτε άλλη κατεύθυνση απαγορευτική. Τα αντιαμερικανικά αισθήματα που κατά καιρούς φούντωναν στην Τουρκία είτε καταπνίγονταν, είτε είχαν ελάχιστη επίδραση στους κυβερνώντες. Η Τουρκία η οποία μετά τον Β΄ΠΠ είχε στηριχθεί οικονομικά από τις ΗΠΑ και καθώς είχε βγει σχετικά αλώβητη, προσπάθησε μέσω του Κυπριακού και το ξαφνικό ενδιαφέρον της για την Τουρκοκυπριακή κοινότητα, να ικανοποιήσει το απολεσθέν κύρος της ως ηγεμονικής δύναμης στην περιοχή. Η έντεχνη εμπλοκή της από τους Βρετανούς στο Κυπριακό τους έδωσε το απαραίτητο πρόσχημα. Η πρόθεση να υπερασπιστούν τα δικαιώματα της Τουρκοκυπριακής μειονότητας και η επιδίωξη της εδαφικής προέκτασης, η οποία περιοριζόταν μόνο στην περιοχή της Αλεξανδρέττας μετά την ολοκληρωτική συρρίκνωση που είχε υποστεί η Οθωμανική αυτοκρατορία κατά τον Α΄ΠΠ, συνάδαν με τις πολιτικές τους επιθυμίες.

Αντίστοιχα και η Ελλάδα, θεωρούνταν σταθερός και πιστός σύμμαχος. Αυτό το διασφάλιζαν οι δεξιές κυβερνήσεις, ήδη από την δεκαετία του 1950, η ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ και η υλική και στρατιωτική βοήθεια που δεχόταν από τις ΗΠΑ. Ο αντιαμερικανισμός όμως που κυριαρχούσε στην Ελληνική κοινωνία, τα ισχυρά ερείσματα της Αριστεράς και η άνοδος του Κεντρώου χώρου, δημιουργούσαν την πεποίθηση στην Αμερική, ότι δεν μπορούσε αποκλειστικά να στηριχτεί σε κυβερνήσεις οι οποίες λόγω των εσωτερικών αναταραχών μπορούσαν να

επιηρεαστούν και να μην εφαρμόσουν την ενδεικνυόμενη πολιτική κατεύθυνση και στρατηγική.

Για την Ελλάδα το Κυπριακό αποτελούσε ένα αγκάθι στις σχέσεις της με τις μεγάλες δυτικές δυνάμεις και επιθυμούσε διακαώς να βρεθεί μια λύση. Η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή είχε αποδείξει ότι είχε ενστερνιστεί αυτό το πρόβλημα ήδη από την εποχή της υπογραφής των συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου.

Η κατάσταση που είχε φτάσει το Κυπριακό, οι δύσκολοι ελιγμοί που έπρεπε να κάνει μεταξύ των συμφερόντων της, των Βρετανικών διπλωματικών ελιγμών, της αδιαλλαξίας της Τουρκίας και του πόθου του Κυπριακού Ελληνισμού, την έφεραν στο σημείο να εξαναγκάσει την Κυπριακή ηγεσία να τις υπογράψει, παρά τις αντιρρήσεις της, με σκοπό να κλείσει το θέμα και να προχωρήσει στην ένταξη της Ελλάδας στους Ευρωπαϊκούς μηχανισμούς. Η κυβερνητική λογική της επιμονής στην προσήλωση του Κυπριακού Συντάγματος για την λειτουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας, της ικανοποίησης των Τουρκοκυπριακών απαιτήσεων που απέρρεαν από το δοτό Σύνταγμα καθώς και η εξομάλυνση των σχέσεων με την Τουρκία που ήταν λογικό επακόλουθο αυτών, αποτελούσαν πρωταρχικής σημασίας πολιτική επιλογή για την κυβέρνηση Καραμανλή. Στο ίδιο περίπου μοτίβο λογικής, κινήθηκε και σε όλο το χρονικό διάστημα μέχρι και το Νοέμβριο του 1963, όταν έχασε τις εκλογές.

Η νέα κυβέρνηση Παπανδρέου, παρόλο που στους κόλπους της φιλοξενούσε και τα αντιαμερικανικά αισθήματα, προσπάθησε να ισορροπήσει μεταξύ των στρατηγικών συμφερόντων της Ελλάδας, των πρωτοβουλιών που ανέλαβαν οι ΗΠΑ να λύσουν το θέμα, την ικανοποίηση αλλά με μέτρο των Τουρκικών απαιτήσεων, των τετελεσμένων που είχαν εδραιωθεί στο νησί και της ανεξάρτητης πολιτικής που αιτιολογημένα ακολουθούσε ο πρόεδρος της Κύπρου, ώστε να επιτύχει την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Η επιτυχία του εγχειρήματος είχε αναχθεί σε προσωπικό στοίχημα του ίδιου του πρωθυπουργού και της κυβέρνησής του. Η αυξομείωση της έντασης με τις Τουρκικές απειλές της για απόβαση στην Κύπρο, την κρατούσαν σε μια διαρκή διπλωματική εγρήγορση με τους εμπλεκόμενους έτσι ώστε να αποφεύγονται οι περαιτέρω εκτραχύνσεις. Οι εμπειρίες του αντιπολιτευτικού λόγου της είχαν εμψύσει την αποφασιστικότητα να αντιμετωπίσει σθεναρά τόσο την Τουρκία όσο και την εσωτερική αντιπολίτευση. Με την έστω και φαινομενική

ευθυγράμμιση της πολιτικής γραμμής Αθήνας - Λευκωσίας, προσπαθούσε και μέσω του ΟΗΕ, να επιλύσει το πρόβλημα. Αναμφισβήτητα ο δυτικός προσανατολισμός του Γεωργίου Παπανδρέου έπαιζε τον ρόλο του και ως προς την επιδίωξη του να σύρει τον Μακάριο να αποδεχθεί μια λύση που θα εναρμονιζόταν με τα δυτικά συμφέροντα και όχι αποκλειστικά με τα Ελληνοκυπριακά.

Ο Αρχιεπίσκοπος και πρόεδρος της Κύπρου Μακάριος ήταν αναμφίβολά το πρωταγωνιστικό πρόσωπο της περιόδου. Καλούνταν να κυβερνήσει ένα κράτος που οι βασικές πρόνοιες του αποτελούσαν και το τροχοπέδη λειτουργίας του. Είχε καταφέρει να ανέλθει στο ύπατο αξίωμα ύστερα από αγώνες, ταλαιπωρίες και εξορίες.²⁶¹ Είχε την αμέριστη συμπαράσταση και εμπιστοσύνη της συντριπτικής πλειοψηφίας του Ελληνοκυπριακού λαού. Φαινομενικά κάποιες φορές αλλά και έμπρακτα την υποστήριξη των Ελληνικών κυβερνήσεων. Το δίκαιο που εδραζόταν από τις αρχές της αυτοδιάθεσής σύμφωνα με τον καταστατικό χάρτη του ΟΗΕ που όλοι επικαλούνταν. Την αμέριστη συμπαράσταση των μελών του κινήματος των Αδεσμεύτων. Αλλά παρόλα αυτά δεν μπορούσε να προσανατολίσει την Δημοκρατία προς την κατεύθυνση που τελικά θα ελάμβανε. Θα συνέχιζε ως ανεξάρτητο κράτος ή θα ακολουθούσε την πορεία της διαδικασίας να ενωθεί με την Ελλάδα;

Η πραγματικότητα που καλούνταν να διαχειριστεί ήταν μεταξύ της αδιαλλαξίας της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, της μη ικανοποίησης των πόθων της πλειοψηφίας των Ελληνοκυπρίων, των αδιάλλακτων ενωτικών φωνών της Κύπρου που ήθελαν την άμεση με πολεμικούς αγώνες ένωση, των συμφερόντων του κράτους αλλά και των γεωστρατηγικών επιδιώξεων των Τούρκων, της Ελλάδας, της Αμερικής, της ΕΣΣΔ αλλά και της Βρετανίας. Σε όλο αυτό το λεπτό πολιτικό σκονί καλούνταν να ισορροπήσει και να καθοδηγήσει την Κυπριακή δημοκρατία στην επόμενη μέρα.

Επειδή οι αποφάσεις του είχαν άμεσο αντίκτυπο στην Ελλάδα και στην Τουρκία και η επίδραση στις σχέσεις όχι μόνο μεταξύ των δύο χωρών αλλά και με τις μεγάλες δυνάμεις καθόριζαν το πολιτικό παιχνίδι, ήταν επακόλουθο να γίνεται συνεχώς πρώτο θέμα στις Ελληνικές εφημερίδες.

²⁶¹Γιώργος Γεωργής, *Η αγγλοκρατία στην Κύπρο. Από τον αλυτρωτισμό στον αντιαποικιακό αγώνα* (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις), Πάφος 2016, σ. 147-152 και 156-157.

Ο Ελληνικός τύπος κατέγραφε τις απόψεις του Αρχιεπισκόπου και τις προκαλούμενες αντιδράσεις. Ταυτόχρονα με τις πολιτικές επιδιώξεις και των δύο κυβερνήσεων, επιχειρούσε τον συγκερασμό των απόψεών τους και αναλόγως της ιδεολογικής του πυξίδας, ενημέρωνε την κοινή γνώμη. Η στάση των εφημερίδων απέναντι στον Κύπριο πρόεδρο ήταν ένα από τα αξιοσημείωτα αυτής της περιόδου.

Γενικά ο τύπος κρατούσε ευνοϊκή στάση απέναντι του. Η ευνοϊκή αυτή στάση εδραζόταν στην αμέριστη συμπαράσταση και υποστηρικτική διάθεση, που είχε και έδειχνε με κάθε τρόπο, ο Ελληνικός λαός απέναντι στον αδερφικό λαό της Κύπρου. Η Ελληνική κοινή γνώμη, ανέκαθεν διατεινόταν θετικά υπέρ της Κύπρου και κατά συνέπεια και στον αντιπρόσωπο και εκπρόσωπο του Ελληνικού στοιχείου της, τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Ολόκληρη η Ελληνική κοινωνία είχε γίνει κοινωνός και μάρτυρας των αγώνων που διεξήγαγε και των δεινών που είχε υποστεί ο Κυπριακός λαός. Αλλά και ο Μακάριος κατά την προηγούμενη δεκαετία είχε αποτελέσει ίνδαλμα, πηγή έμπνευσης και βίωσε αποθεωτικές υποδοχές από τον Ελληνικό λαό, ιδίως μετά την επιστροφή του από την εξορία. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η πλειοψηφία του Ελληνικού λαού στήριζε τον αντιιμπεριαλιστικό αγώνα της Κύπρου και την επιδίωξη να επιτευχθεί η αυτοδιάθεση – ένωση με την Ελλάδα.

Οι συντάκτες των εφημερίδων και οι εκδότες τους, γνώριζαν την τυφλή υπακοή και υποστήριξη που έδειχνε η συντριπτική πλειοψηφία του Κυπριακού λαού, απέναντι στον ηγέτη του. Αντίστοιχα και ο Ελληνικός τύπος, που εκτός του ιδεολογισμού του προσανατολισμού ανατακλούσε και την άποψη της Ελληνικής κοινής γνώμης, χρησιμοποιούσε ιδιαίτερα υποστηρικτική ρητορική, προς το πρόσωπο του Κύπριου προέδρου.

Οποσδήποτε βασικό ρόλο για την στάση του Ελληνικού τύπου έπαιξε και το γεγονός ότι ο Μακάριος εκτός από πολιτικός ηγέτης και πρόεδρος της Κύπρου ήταν και Εθνάρχης. Η βοήθεια που παρείχε στο λαό να διατηρεί την θρησκευτική, εθνοτική, πολιτιστική και πολιτική του ταυτότητα ήταν συνυφασμένη από την ιδιότητα αυτή. Έτσι ο Ελληνικός τύπος τον αντιμετώπιζε με τον διττό αυτό ρόλο και λόγω της δημοφιλίας του, ήταν προσφιλής και θετικά διακείμενος προς το πρόσωπό του.

Ακόμα και όταν υπήρχαν διαφορετικές απόψεις με την κυβέρνηση Καραμανλή, η αντιμετώπιση από τις κυβερνητικές εφημερίδες ήταν διακριτική. Η στάση τους ήταν είτε αποστασιοποιημένη, είτε παρουσίαζαν τις διαφωνίες χωρίς να του αποδίδουν ευθύνες. Εστίαζαν στους λόγους για τους οποίους εξαναγκάστηκε να λάβει τις όποιες αποφάσεις και απέφευγαν να προβάλλουν τις διαφωνίες με την κυβέρνηση. Γενικά μπορούμε να πούμε ότι τον υποστήριζαν, εκθειάζαν το πολιτικό και όχι μόνο έργο του, το προέβαλαν, εξηγούσαν τις αποφάσεις του και τις δικαιολογούσαν ότι ευθύνονται άλλοι.

Είχε την αμέριστη συμπαραστάτη και θετική ρητορική του αριστερού τύπου. Η ευνοϊκή αντιμετώπιση των αριστερών εφημερίδων προερχόταν από το γεγονός ότι η Αριστερά είχε ταυτιστεί με τους αγώνες του, στο πλαίσιο του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα και της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών. Οι αρχές αυτές αποτελούσαν ανέκαθεν σταθερές αξίες της. Ένας ακόμα λόγος ήταν ότι η Αριστερά ήταν αντίθετη με την ιμπεριαλιστική τακτική των Δυτικών δυνάμεων και της κυβέρνησης Καραμανλή και στο πλαίσιο του αντιπολιτευτικού λόγου υποστήριζε σθεναρά τον Μακάριο. Ιδιαίτερα με την ουδέτερη και ανένταχτη πολιτική που ακολουθούσε έδινε ισχυρά ερείσματα στον αριστερό Ελληνικό τύπο να τον υποστηρίζει στις ενέργειές του.

Και οι εφημερίδες της Κεντρίας παράταξης και ιδιαίτερα η Ελευθερία, υποστήριζαν και αρθρογραφούσαν υπέρ του. Η Ελευθερία συγκεκριμένα χρησιμοποιούσε ένθερμη και υποστηρικτική ρητορική προς το κέντρο και ιδιαίτερα προς τον Γεώργιο Παπανδρέου. Ιδίως κατά την διάρκεια του «ανένδοτου». Καθώς και ο ίδιος είχε αναγάγει το Κυπριακό σε εθνικό και προσωπικό στοίχημα, η ρητορική της εφημερίδας ήταν εξόχως ευμενής υπέρ του Μακαρίου. Αυτό διαπιστώνεται ιδίως κατά τα πρώτα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, κατά τα οποία η εφημερίδα τον υποστήριζε σθεναρά στις ενέργειές του. Σε αυτό βέβαια έπαιξε ρόλο και ο αντιπολιτευτικός λόγος που επιζητούσε να αναδείξει η εφημερίδα. Οι διαφωνίες του Μακαρίου με την κυβέρνηση Καραμανλή για τις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, τα προβλήματα που του δημιουργούσαν οι απορρέουσες πρόνοιες του Ζυριχικού Συντάγματος και γενικά οι επιλεγόμενοι διαφορετικοί χειρισμοί και προσεγγίσεις των θεμάτων που προκύπταν πάνω στο Κυπριακό, πρόσφεραν πρόσφορο έδαφος. Η εφημερίδα θεωρούσε δεσμά τις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου. Υποστήριζε φανατικά την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Και επειδή ταυτιζόταν με τις

απόψεις του κεντρώου χώρου, υποστήριζε ένθερμα τον Μακάριο, που και ο ίδιος είχε σκοπό αν όχι αρχικά να τις καταργήσει, να τις αναθεωρήσει.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα του υποστηρικτικού λόγου των εφημερίδων είναι, το 1964 όταν ο Μακάριος ζήτησε την συνδρομή της ΕΣΣΔ για να αποτρέψει τις Τουρκικές απειλές για εισβολή. Σύσσωμες οι εφημερίδες δικαιολόγησαν την στάση του. Στα άρθρα τους ουσιαστικά έλεγαν ότι παρόλο που ο Μακάριος και η Κύπρος έχει το βλέμμα στραμμένο και ανήκει στην «Δύση», αυτή δεν τον βοήθησε και απλά παρατηρούσε, ενώ μόνο η ΕΣΣΔ ανταποκρίθηκε στο αίτημά για βοήθεια και έπραξε τούτο. Επίσης έγραφαν ότι οι δυτικές δυνάμεις τον ανάγκασαν να προβεί στην πράξη αυτή, γιατί ενώ τους ζήτησε συμπαράσταση αυτές δεν έπραξαν κάτι.²⁶²

Η αλλαγή στη ρητορική της Ελευθερίας και οι κατηγορίες εναντίον του μόνο έκπληξη μπορούν να προκαλέσει. Μας κάνει να αναρωτηθούμε ποιοι να ήταν οι πραγματικοί λόγοι που οδήγησαν την εφημερίδα να επιδοθεί σε αυτό το δριμύ κατηγορώ εναντίον του προσώπου που με τόσο πάθος υποστήριζε. Ήταν η αλλαγή στάσης της ΕΣΣΔ, όταν υποστήριζε τις Τουρκικές θέσεις, που την ανάγκασε; Ήταν λόγοι εσωτερικής αντιπολίτευσης, με σκοπό να ασκηθεί πίεση στον Γεώργιο Παπανδρέου, αφού μαζί με τον Μακάριο κατηγορούνταν και ο υιός του Ανδρέας ότι ευθύνεται για τον ίδιο λόγο; Ήταν η αγανάκτηση των εκδοτών που φανατικά υποστήριζαν την ένωση και τώρα αντιλαμβανόταν ότι ήταν αδύνατο να επιτευχθεί;

Ήταν η πικρία που συσσωρευόταν για το ότι ο Μακάριος ακολουθούσε διαφορετική πολιτική; Ή μήπως ήταν λόγοι πολιτικών σκοπιμοτήτων που θα έβρισκαν αφορμή να εκδηλωθούν το καλοκαίρι και απλά προετοιμάζαν το έδαφος για την πτώση της κυβέρνησης, με το να κατευθύνουν την κοινή γνώμη ενάντια στον Μακάριο και να απωλέσει το ηθικό πλεονέκτημα ο Παπανδρέου; Ή επιχειρούνταν η αποκαθήλωση του υιού του, λόγω της σχέσης του με τον Μακάριο, που είχε αναδειχθεί σε ηγέτη της κεντροαριστερής παράταξης της ένωσης κέντρου, από αυτούς που υπομονετικά περίμεναν την φυγή του γηραλέου πρωθυπουργού;²⁶³ Η απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα δεν είναι αντικείμενο του παρόντος πονήματος.

²⁶² *Ελευθερία*, Αθήνα 28 Φεβρουαρίου 1964, σ. 1, *Η Καθημερινή*, Αθήνα 1 Μαρτίου 1964, σ. 1.

²⁶³ Χριστόπουλος – Μπαστιάς (επιμ.), ό. π., σ. 218-220.

Όπως και να έχει η κατηγορία ενός ανθρώπου που είχε εμπνευστεί το πρώτο ενωτικό δημοψήφισμα και που είχε ορκιστεί να πετύχει την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, στερείται πλεονεκτημάτων.

Οι συντάκτες της εφημερίδας μπορεί να διακατέχονταν από τον αγνό διακαή πόθο να ενωθεί η Κύπρος με την Ελλάδα, όπως άλλωστε και οι χιλιάδες του ελληνικού αλλά και του Ελληνοκυπριακού λαού. Μπορεί να υποστήριζαν με θέρμη την ένωση άνευ όρων της Κύπρου με την Ελλάδα, το οποίο και όλοι εύχονταν. Μπορεί να διακατέχονταν από ειλικρινή αισθήματα συμπαράστασης προς τον δοκιμαζόμενο Ελληνοκυπριακό λαό κάτι που μπορεί να είχε μείνει παρακαταθήκη από την κατοχική περίοδο. Μπορεί ακόμα και να πίστευαν ειλικρινά ότι οι διάφοροι μεσολαβητές έβαζαν σαν πρωταρχικό σκοπό να διεκπεραιώσουν το έργο τους με ανιδιοτέλεια και να πετύχουν την ευκαία ένωση του νησιού με την Ελλάδα.

Αλλά δεν ήταν αυτοί οι οποίοι ζούσαν το πρόβλημα ούτε ήταν αυτοί οι οποίοι λάμβαναν μέρος στις διαπραγματεύσεις για να μπορούν να έχουν αποτυπωμένη και την αυτήκοη ρητορική. Η εφημερίδα και οι συντάκτες της έπρεπε να έχουν υπόψη τους ότι τις περισσότερες φορές ο πολιτικός λόγος απαιτεί διατύπωση διπλωματικής γλώσσας με σκοπό να μην προκαλεί τα εμπλεκόμενα μέλη και να διατυπώνεται μια άποψη η οποία πάντα να επιδέχεται αμφισβητούμενης ερμηνείας. Επίσης έπρεπε να έχουν ανεπτυγμένο το αίσθημα της ενσυναίσθησης ώστε να αντιλαμβάνονται το βάρος των αποφάσεων και να συνυπολογίζουν τις συνθήκες υπό τις οποίες αυτές πάρθηκαν. Οι συντάκτες της έπρεπε να αντιλαμβάνονται ότι ο Μακάριος προσπάθησε να κινηθεί ανάμεσα στην ηθική των απόλυτων σκοπών που τον ενδιέφεραν για να πραγματώσει το όνειρο καταβάλλοντας το όποιο τίμημα και στην ηθική της ευθύνης την οποία αναλάβανε, λόγω της κατανόησης των περιορισμών της πραγματικότητας, έτσι ώστε να μπορεί να προβεί στις απαραίτητες υποχωρήσεις, με το ανάλογο κόστος, οι οποίες ήταν αναγκαίες για να εξευρεθεί μια βιώσιμη λύση.

Κανείς δεν μπορεί να καταλογίσει στον Μακάριο ότι στερούνταν λογικής. Ούτε ότι υστερούσε στην αντίληψη και την κατανόηση των λεγομένων και των γεγονότων. Αντιθέτως άνθρωποι που συναναστράφηκαν μαζί του, Έλληνες αλλά και ξένοι, ακόμα και μελλοντικοί κατήγοροί του, τον επαινούσαν πάντα για την εξυπνάδα, την διορατικότητα και την ορθή και ρεαλιστική λογική του. Ούτε μπορεί να αμφισβητήσει κανένας την ορθή κρίση ενός ολόκληρου λαού, όσο και αν υπάρχει

και το συναίσθημα της υπακοής σε έναν ηγέτη κατά την διάρκεια αγώνα για την πραγματοποίηση ανεκπλήρωτων πόθων, το οποίο υποτάσσει τις διαφορετικές απόψεις. Και αν υπήρχε ως προς αυτό αμφισβήτηση λόγω της ίδιας εξ καταγωγής συνεπακόλουθης υποστηρικτικής διάθεσης, δεν θα μπορούσε να επικαλεστεί κανείς το ίδιο και για τις χιλιάδες του Ελληνικού λαού που πίστευαν σε αυτόν.

Επίσης θα πρέπει κανείς να λαμβάνει υπόψη του και όλους τους παράγοντες εκείνους οι οποίοι είναι αυτοί που διαμορφώνουν την λογική της λήψης μιας απόφασης. Ενώ μπορεί να μην είναι αυτή που πιστεύεται ή ακόμα να μην είναι η επιθυμητή, θα πρέπει όμως να ληφθεί προκειμένου να διευκολυνθεί η συνδιαλλαγή και να μην προκληθούν χειρότερα αποτελέσματα, παρόλο που μπορεί αυτά να επακολουθήσουν. Πρέπει να έχει κανείς υπόψη του ότι η μη λήψη απόφασης, καθιστά έναν ηγέτη, πόσο μάλλον έναν πρόεδρο κράτους και εθνάρχη, «λίγο» στα μάτια του απλού πολίτη που προσβλέπει και πιστεύει σε αυτόν.

Η Κύπρος αποτελούσε ένα νέο κράτος που μόλις είχε αποτινάξει τον ζυγό της αποικιοκρατίας και πορευόταν στο παγκόσμιο στερέωμα. Έπρεπε να δηλώσει την ύπαρξή της από την αρχή ακόμα της ανεξαρτησίας της, η οποία έπρεπε να γίνει αντιληπτό, ότι ήταν η μόνη εφικτή επιλογή που θα μπορούσε να συμβεί. Ακόμα και τότε η κυριαρχία της ήταν υπό αμφισβήτηση, λόγω των βάσεων, καθώς έδαφός της αποτελούσε κυριαρχία άλλου κράτους. Πόσο κυριαρχία θα είχε άραγε η Κυπριακή δημοκρατία με την Τουρκία να κατέχει την Καρπασία και χωρίς εγγυήσεις ότι κάποτε θα αποχωρήσει; Η απάντηση μπορεί να δοθεί, εκ των υστέρων, με το να κοιτάξει κανείς σήμερα απέναντι από την Λευκωσία. Η μήπως κανένας θεωρούσε ότι η Τουρκία θα σεβόταν την Κυπριακή Δημοκρατία σε περίπτωση που κηρυσσόταν άμεση ένωση, να μην επέμβει, δικαίωμα που της δινόταν και από την συνθήκη εγγυήσεως, μόνο με την επίκληση των Αμερικανών ή του ΟΗΕ να μην το κάνουν; Η απάντηση πάλι εκ των υστέρων μπορεί να δοθεί από τα μνήματα που υπάρχουν στο τύμβο της Μακεδονίτισσας στην Λευκωσία και αναγράφουν «*Έπεσε στις 20 Αυγούστου το 1974*».

Η εφημερίδα κατηγορούσε τον Μακάριο ότι υπονόμεισε την συζήτηση της Γενεύης με το να προκαλέσει τις συγκρούσεις στην Μανσόρα και Κόκκινα. Πρέπει να έχει κανείς ξεκάθαρο το βλέμμα όταν κοιτάζει και διαβάζει ότι για την αντιμετώπιση μιας χούφτας Τουρκοκύπριων ξεσηκώθηκε σχεδόν ολόκληρη η Εθνική

Φρουρά. Άραγε ποιοι ήταν οι αρχηγοί της; Και δεν πρέπει να πιστεύει κανένας ότι ήταν πάνω από όλα πιστοί στον Μακάριο. Αρκεί να διαβάσει μαρτυρίες για τον ποιόν ζητωκραύγαζε η Εθνική Φρουρά, πιο ήταν το παρελθόν του και τι πίστευε για την ένωση.

Καταλήγοντας και κάνοντας μια τελική επισκόπηση του ρόλου του τύπου, αντιλαμβάνεται κανείς, ότι τα ίδια γεγονότα παρουσιάζονται αλλιώς ανάλογα την οπτική γωνία υπό την οποία τα εξετάζει η κάθε εφημερίδα. Επειδή τα πάντα εξετάζονται με επιλεγμένα κάθε φορά αρχεία ή βιβλιογραφία, δεν διεκδικεί το παρόν πόνημα, το βραβείο του να έχει καταγράψει την αποκλειστική μοναδική αλήθεια. Μπορούμε βέβαια να διατυπώσουμε μια άποψη. Αλλά αν και προσπαθούμε να γίνουμε κοινωνοί της πραγματική εικόνας και να αποκτήσουμε την όσο το δυνατόν ρεαλιστική προσέγγιση των γεγονότων, έχουμε υπόψη μας ότι για να επιτευχθεί αυτό, θα πρέπει να υποστούμε τη βάσανο χρόνων, σταχυολόγησης ντοκουμέντων και μελέτη βιβλιογραφίας, ωσότου καταλήξουμε στο τελικό και οριστικό μας συμπέρασμα.

Βιβλιογραφία

Πηγές

1. Πρωτογενείς πηγές

Τύπος

Η Αυγή της περιόδου 1960-1963.

Το Βήμα της περιόδου 1960-1963.

Ελευθερία της περιόδου 1960-1965.

Η Καθημερινή της περιόδου 1960-1963.

2. Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αβέρωφ-Τοσίτσας Ευάγγελος, *Ιστορία χαμένων ευκαιριών : (Κυπριακό, 1950 - 1963)*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1982.

Αβέρωφ-Τοσίτσας Ευάγγελος, *Μακάριος : όπως τον είδαν...*, Εκδόσεις Μετόπη, Αθήνα 1980.

Αβέρωφ-Τοσίτσας Ευάγγελος, *Επισημάνσεις εξωτερικής πολιτικής. Από την Μεγάλη Ιδέα στην σημερινή πραγματικότητα*, [χ.ό.], Αθήνα 1986.

Αγκαστινιώτης Αντώνης, *Παγιδευμένος στην Πράσινη Γραμμή*, [χ.ό.], Λευκωσία 2005.

Αιμιλιανίδης Αχιλλεύς Κ., *Η Κοινοβουλευτική Συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων (1960 - 1963)*, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 2003.

Αιμιλιανίδης, Αχιλλεύς Κ., *Η υπέρβαση του Κυπριακού Συντάγματος*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2006.

Αιμιλιανίδης, Αχιλλεύς Κ., «Η κοινοβουλευτική ιστορία 1960 - 1969», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας: 1960 - 1969*, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Αιμιλιανίδης Αχιλλεύς Κ., «Το Διεθνές Σύστημα και το Κυπριακό Σύνταγμα», στο: Π. Παπαπολυβίου, Α. Συρίγος, Ε. Χατζηβασιλείου (επιμ), *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα 1945 - 1974. Αναζητήστε Θέση στον Κόσμο*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2013.

Αθανασιάδης Σπύρος Α., *Φάκελος Τ.Μ.Τ.*, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 1998.

Αθανασίου Ανδρέας Ν., *Ο άγνωστος πόλεμος Αθηνών-Λευκωσίας*, Εκδόσεις Τζιωνής, Αθήνα 1989.

Αθανασίου Ανδρέας Ν., *Πορεία ολέθρου : Κύπρος 1958 - 1974*, [χ.ό.], Αθήνα 1984.

Ακρίτα Τάκης, *Κύπρος: Το γαλάζιο νησί*, Ιδιωτική έκδοση, Αθήνα 1961.

Αλεξανδράκης Μενέλαος – Θεοδωρόπουλος Βύρων – Λαγάκος Ευστάθιος, *Το Κυπριακό, 1950 - 1974. Μια ενδοσκόπηση*, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα 1987.

Αλευρομάγειρος Δημήτρης, *Κύπρος και στρατηγική του Ελληνισμού*, Εκδόσεις Γνώση, Λευκωσία 1995.

Ανθιμος Μητροπολίτης Κιτίου, *Η αλήθεια δια τον Μακάριον*, [χ.ό.], Αθήνα 1974.

Αντερσον Πέρρυ, *Οι διαιρέσεις της Κύπρου*, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2008.

Αξελός Λουκάς, *Κύπρος: Η ανοιχτή πληγή του Ελληνισμού. Αυτοδιάθεση – Ανεξαρτησία - Διχοτόμηση*, Εκδόσεις Στοχαστής, Αθήνα 1994.

Αργυρού Φανούλα, *Από την ένωση στην κατοχή*, Εκδόσεις Dorographics, Λευκωσία 1995.

Αργυρού Φανούλα, *Έτσι κατέστρεψαν την Κύπρο: απόρρητα έγγραφα από το Φορέιν Όφισ*, Εκδόσεις Αδούλωτη Κύπρος, Λευκωσία 1992.

Αριστοτέλους Αρίστος, *Διαχρονικοί Στρατηγικοί Παράγοντες στο Κυπριακό. Η στρατηγική και στρατιωτική αξία της Κύπρου*, [χ.ό.], Λευκωσία 1998.

Βαγενάς Θάνος, *Χρονικά της Κύπρου : Αγώνες των Κυπρίων για την Ελευθερία*, Έκδοσις Υπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως Γενική Διεύθυνσις Τύπου και Πληροφοριών, Αθήνα 1954.

Βαρτζελή Νίκη, *Διαπραγμάτευση ή μεσολάβηση ως μόνη επιλογή στην επίλυση του Κυπριακού;* (Διπλωματική Εργασία), Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πειραιάς 2019.

Βαληνάκης Γιάννης, *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1949 - 1988*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2005.

Βασιλείου Γιώργος, *Κύπρος – Ευρωπαϊκή Ένωση: από τα πρώτα βήματα μέχρι την ένταξη*, Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα, 2004

Βερεμής Θάνος, *Ιστορία των Έλληνοτουρκικών Σχέσεων 1453-1998*, Ελιαμέπ, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1998.

Βενιζέλος Ευάγγελος, *Το Κυπριακό ζήτημα, η Κυπριακή συνταγματική τάξη και η προοπτική ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2000.

Βενιζέλος Κώστας, « Οι Αμερικανικές παρεμβάσεις στο Κυπριακό, 1964 - 1967», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960-2010*, τ. 1, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Βλάσης Σάββας Δ., *Ο Απόρρητος Αττίλας*, Εκδόσεις Δούρειος Ίππος, Αθήνα 2004.

Βλάχος Άγγελος Σ., *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2003.

Βραχίμης Γιάννης, *Ανατολή – Κύπρος - Δύση : το κυπριακό πρόβλημα, η δημιουργία και εξέλιξη του και οι παράγοντες που το επηρέασαν από την αρχή του αγώνα μέχρι σήμερα (1980)*, [χ.ό.], Λευκωσία 1980.

Βραχίμης Γιάννης, *Ο δαίμων της Κύπρου : Τα χνάρια της καταστροφής : Οι αλήθειες που δεν ειπώθηκαν ποτέ, τα ψέματα που δημιούργησαν ήρωες, τα λάθη που δεν ήταν λάθη*, [χ.ό.], Λάρνακα 2009.

Βραχίμης Γιάννης, *Μακάριος : μύθος και πραγματικότητα*, [χ.ό.], Αθήνα 1979.

Γαβριήλ Μηνάς, *Η Εθνική αυτοματαίωση του Ελληνισμού στην Κύπρο. Ιστορική επισκόπηση 1959 - 1974*, τ. Α', Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2007.

Γαρουφαλιάς Πέτρος, *Ελλάς και Κύπρος. Τραγικά σφάλματα, ευκαιρίες που χάθηκαν (19 Φεβρουαρίου 1964 - 15 Ιουλίου 1965)*, Εκδόσεις Μπεργάδης, Αθήνα 1982.

Γεροζήσης Τριαντάφυλλος (επιμ.), *Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων*, τ. 2, Έκδοση Επιστημονικών μελετών της Βουλής, Αθήνα 1994.

Γεωργής Γιώργος, *Η Αγγλοκρατία στην Κύπρο. Από τον αλυτρωτισμό στον ανταποικιακό αγώνα*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Πάφος 2016.

Γιαλουρίδης Χριστόδουλος, «Η Εσωτερική διάσταση του Κυπριακού: Πολιτικές δυνάμεις και κόμματα της Κύπρου», στο: Δημήτρης Κώνστας και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (επιμ.), *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1974 - 1987*, τ. Β', Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα 1989.

Γιαλουρίδης Χρ. και Τσάκωνας Π. (επιμ.), *Η Νέα Διεθνής Τάξη. Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό πρόβλημα*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1993.

Γιαλλουρίδης Χριστόδουλος Κ., *Η Ελληνο-Τουρκική σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια 1955 - 1996 : η οπτική του τύπου*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1997.

- Γιαννακάκη Μαρία, *Μακάριος*, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2004.
- Γρηγοριάδης Σόλων, *Ελλάδα, Τουρκία, Κύπρος 1830 - 1979 : μια πλήρης θεώρηση των ελληνοτουρκικών αντιθέσεων*, Εκδόσεις Ρίζες, Αθήνα 1975.
- Γρηγοριάδης Σόλων, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας 1941 - 1974*, τ. 6 και 7, Τεγόπουλος για την Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Αθήνα 2011.
- Δενδρινός Ανδρέας, *Κύπρος 30 χρόνια ξεπουλήματος : (1954 - 1984)*, Εκδόσεις Ελεύθερη Σκέψις, Αθήνα 1986.
- Δημητριάδης Κώστας - Δεμέστιχας Γρηγόριος, *Ίδρυση του Κυπριακού Ναυτικού (1964-1966)*, [χ.ό.], Αθήνα 2010.
- Δημητρίου Θεοφάνης, *Πολιτικά Εγκλήματα. Άγνωστες Ιστορικές Πτυχές 1960 - 1978*, Εκδόσεις Επιφανίου, Κύπρος 2007.
- Διαματάρης Κώστας, *Ρεκβιέμ για ένα ιερωμένο : Μνήμη Εθνάρχη Κύπρου Μακάριου 1913-1977*, [χ.ό.], Αθήνα 1983.
- Διαμαντόπουλος Θανάσης, *Η Ελληνική πολιτική ζωή: Εικοστός αιώνας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1997.
- Δίγκλης Παύλος Μιλτιάδης, *Πικρές αλήθειες : Κυπριακό 1878 - 2004*, [χ.ό.], Λευκωσία 2005.
- Δραινάς Σπύρος, *Ανδρέας Παπανδρέου. Η γέννηση ενός πολιτικού αντάρτη*, Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2013.
- Δρούλια Λουκία και Κουτσοπανάγου Γιούλα (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού τύπου 1784 - 1974*, τομ. 2, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2008.
- Δρουσιώτης Μακάριος, *Πως ο Κίσινγκερ επέβαλε πρόεδρο τον Κληρίδη*, Εκδόσεις Διαφάνεια, Λευκωσία 2001.
- Δρουσιώτης Μακάριος, *Η πρώτη διχοτόμηση : Κύπρος 1963 - 1964*, Εκδόσεις Αλφάδι, Λευκωσία 2005.
- Δρουσιώτης Μακάριος, *Από το εθνικό μέτωπο στην ΕΟΚΑ Β'*, [χ.ό.], Λευκωσία 1994.

Δρουσιώτης Μακάριος - Μοδέστου Ειρήνη, *Κύπρος 1959 - 1967*, Εκδόσεις Αλφάδι, Λευκωσία 1998.

Δυμιώτου Στέλλα, *Μακάριος Γ' : Ο εθνικός αγωνιστής και ηγέτης*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. Διεύθυνση Μέσης Εκπαίδευσης. Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ραδιοφωνίας, Λευκωσία 1980.

Επιτροπή Συντονισμού Ενωτικού Αγώνος (Ε. Σ. Ε. Α.), *Το ασυμβίβαστον της συνυπάρξεως αρχιερατικής και κοσμικής εξουσίας*, Επιτροπή Συντονισμού Ενωτικού Αγώνος, Λευκωσία 1972.

Ευδόκας Τάκης Χ., *Εγώ είμαι η Κύπρος : Η πρώτη περίοδος της Κυπριακής Δημοκρατίας*, Εκδόσεις Ταμασός, Λευκωσία 1990.

Ευδόκας Τάκης Χ., *Η λύση της ενώσεως και η πραγματοποίησή της*, ΕΣΕΑ, Λευκωσία 1972.

Ηρακλείδης Αλέξης, *Κυπριακό: Σύγκρουση και Επίλυση*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2002.

Ηρακλείδης Αλέξης, *Το κυπριακό πρόβλημα 1947 - 2004 : από την Ένωση στη Διχοτόμηση;*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2006.

Θρασυβούλου Μάριος, *Ο εθνικισμός των Ελληνοκυπρίων, από την αποικιοκρατία στην ανεξαρτησία*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016.

Ιεροδιακόνου Λεόντιος, *Το Κυπριακό πρόβλημα – Πορεία προς τη χρεωκοπία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1975.

Ιεροδιακόνου Παύλος, *Εθνική Φρουρά - Από τα πέτρινα χρόνια στο σήμερα*, Βιβλιοδετική Αττικής, Αθήνα 2016.

Ιωάννου Γιάννης Η., *Θεωρία της συνομοσίας και η κουλτούρα της διχοτόμησης*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2010.

Ιωάννου Κρατερός Μ., «Ο Γεώργιος Παπανδρέου και οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου για την Κύπρο», στο: Γεώργιος Αναστασιάδης και Παύλος Πετρίδης (επιμ.), *Γεώργιος Παπανδρέου: Η κρίση των θεσμών, οι κομματικοί σχηματισμοί και ο*

πολιτικός λόγος: Μεσοπόλεμος – Απελευθέρωση - Μεταπολεμικά χρόνια - Δικτατορία (1915 - 1968), University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1990.

Ιωάννου Μίκης Ξ., *Το Κυπριακό μέσα από νομικά έγγραφα και τα ψηφίσματα του ΟΗΕ, 1969-1990*, [χ.ό.], Λευκωσία 1991.

Ιωσήφ Ιωσήφ Σ., *Κυπριακό πρόβλημα και διεθνής πολιτική: Από την ανεξαρτησία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2000.

Καζάκος Πάνος Β., *Η ένταξη της Κύπρου στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες: χρονικό και αποτίμηση μιας πρότασης*, Ελληνικό ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής, Αθήνα 1990.

Καζαμίας Γεώργιος, ««Η επανάσταση που δεν ετελείωσε»: Η ιστορία του Ελληνισμού και ο Κυπριακός αγώνας», στο: Βασίλης Κ. Γούναρης, Στάθης Ν. Καλύβας και Ιωάννης Δ. Στεφανίδης (επιμ.), *Ανορθόδοξοι πόλεμοι. Μακεδονία, Εμφύλιος, Κύπρος*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2010.

Καλουδιώτης Δημήτρης, *Κυπριακό: Η άλλη όψη μιας εθνικής δοκιμασίας*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1989.

Καρούζη Γιώργος, *Μειονότητες, με ειδική αναφορά στην Τουρκοκυπριακή μειονότητα*, Εκδόσεις Στράβων, Λευκωσία 1977.

Καρκαλέτσης Σταύρος, *Η Ελληνική Αριστερά και ο απελευθερωτικός αγώνας των Ελλήνων στην Κύπρο*, Εκδόσεις Πελασγός, Αθήνα 2004.

Κάτσης Αρίστος, *Από την ανεξαρτησία στην τουρκική εισβολή*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα [χ.χ.].

Κάτσης Αρίστος, *Οι προεδρικές εκλογές στην Κύπρο (1959 - 1998)*, Εκδόσεις Αργώ, Κύπρος 2002.

Κατσης Αρίστος, «Τα 13 σημεία και η στάση της Αθήνας», στο: Χρυσόστομος Περικλέους (επιμ.), *Κυπριακή Δημοκρατία 50 Χρόνια: Επώδυνη πορεία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2010.

Κάτσης Αρίστος, *Η πολιτική της Ένωσης (1923 - 1974) : Από τη Λοζάνη στον Αττίλα*, Εκδόσεις Ηρόδοτος, Λεμεσός 2021.

Κιζιλγυρέκ Νιγάζι, *Γλαύκος Κληρίδης, Η πορεία μιας χώρας*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006.

Κιζιλγυρέκ Νιγάζι, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2009.

Κιτρομηλίδης Πασχάλης, «Το Ελληνικό κράτος ως εθνικό κέντρο», στο: Δημήτρης Γ. Τσαούσης (επιμ.), *Ελληνισμός-ελληνικότητα: ιδεολογικοί και βιοματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1983.

Κλάψης Αντώνης, «"Ο κ. Μακάριος θα εκτελή εντολάς": Η πολεμική της εφημερίδας Ελευθερία εναντίον του Προέδρου της Κύπρου (Ιανουάριος 1965)», στο: *Κυπριακαί Σπουδαί, Δελτίον της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών*, τ. ΟΕ', Εκδόσεις Ανάτυπο, Λευκωσία 2013.

Κλάψης Αντώνης, «Κυπριακό και κρατική προπαγάνδα: Η περίπτωση των Ελληνικών Επίκαιρών, 1954 - 1974», στο: Νίκος Μαραντζίδης, Ιάκωβος Μιχαηλίδης, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Η Ελλάδα και ο Ψυχρός πόλεμος: επεκτείνοντας τις ερμηνείες*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018.

Κληρίδης Γλαύκος, *Η κατάθεση μου*, τ. 1, Εκδόσεις Αλήθεια, Λευκωσία 1988.

Κόκκινος Σάββας, *Ηνωμένα έθνη και Κυπριακό: συνοπτική κριτική τοποθέτηση*, Εκδόσεις Εν Τύποις, Λευκωσία 2007.

Κοκκίνου Ουρανία, *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ*, Νέαρχος (επιμ.), τ. 4,5,6 και 7, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία 1991-2008.

Κούρα Γιαν, *Διχοτομημένη νήσος*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2021.

Κούπανου Αλεξία – Παπαδημήτρης Παναγιώτης, «Χρονολόγιο 1960 - 1969», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960 - 2010*, τ. 1, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Κουφαδάκης Βαγγέλης - Σωτηρέλλης Κωνσταντίνος - Τσαρδανίδης Χαράλαμπος, *Η πολιτική των υπερδυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο και στον Περσικό κόλπο*, Ίδρυμα Μεσογειακών Ερευνών, Αθήνα 1989.

Κουφαδάκης Βαγγέλης, «Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική και το Κυπριακό πρόβλημα 1960 - 1991», στο: Χρ. Γιαλουρίδης και Π. Τσάκωνας (επιμ.), *Η Νέα Διεθνής Τάξη: Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό πρόβλημα*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1993.

Κουφαδάκης Βαγγέλης, «Η Κύπρος και οι Υπερδυνάμεις 1960 - 1979», στο: Γ. Τενεκίδης, Γ. Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος, Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες τους Λαού της*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1981.

Κουφουδάκης Βαγγέλης, *Κύπρος: Ένα σύγχρονο πρόβλημα σε ιστορική προοπτική*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2008.

Κρανιδιώτης Νίκος, *Οι προτεινόμενες λύσεις και η έννοια του ανεξάρτητου και κυρίαρχου Κυπριακού κράτους*, [χ.ό.], Αθήνα 1975.

Κρανιδιώτης Νίκος, *Δύσκολα χρόνια. Κύπρος 1950 - 1960*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1981.

Κρανιδιώτης Γιάννος Ν., *Οι Διεθνείς Διαστάσεις του Κυπριακού*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1983.

Κρανιδιώτης Γιάννος Ν., *Το Κυπριακό πρόβλημα 1960 - 1974*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1984.

Κρανιδιώτης Νίκος, *Ανοχύρωτη πολιτεία. Κύπρος 1960 - 1974*, τ. 1-2, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1985.

Κρανιδιώτης Νίκος, *Οι διαπραγματεύσεις Μακάριου - Χάρντιγκ 1955 - 1956*, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 1987.

Κρανιδιώτης Νίκος, *Η Κύπρος στην Ευρώπη*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2001.

Κυβερνητική έκδοση, *Μακάριος : Η καρδιά της Κύπρου*, [χ.ό.], Λευκωσία 1977.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών για το Κυπριακό πρόβλημα 1964-1997*, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, Λευκωσία 1997.

Κύρρη Κώστας Π., *Φλεγόμενη Βάτος 'Τα προβλήματα της Τουρκοκυπριακής ανταρσίας; Σελίδες από το αιματοβαμμένο χρονικό της Κύπρου*, [χ.ό.], Λευκωσία 1965.

Κωνσταντινίδης Στέφανος, *Επισκόπηση της Νεότερης Κυπριακής Ιστορίας. Κοινωνικές δομές, θεσμοί και ιδεολογία. Από την Οθωμανοκρατία και την Αγγλοκρατία στην Ανεξαρτησία*, Εκδόσεις Ταξιδευτής, Αθήνα 2011.

Κωστής Κώστας, *«Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας. Η διαμόρφωση του Νεοελληνικού κράτους 18ος - 21ος αιώνας»*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2018.

Lacarré Jacques, *Λευκωσία: Η νεκρή ζώνη*, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 2003.

Λαμπρινού Κατερίνα, *ΕΔΑ 1956 - 1967. Πολιτική και ιδεολογία*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2017.

Λάμπρου Γιάννης Κ., *Ιστορία του Κυπριακού. Τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία 1960 - 2004*, Εκδόσεις Εν Τύποις Βούλα Κοκκίνου Λτδ., Λευκωσία 2004.

Λάμπρου Γιάννης Κ., *Ιστορία του Κυπριακού. Τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία 1960 - 2008*, Εκδόσεις Πάργα, Αθήνα 2008.

Le Geyt Philip S., *Ο Μακάριος στην εξορία*, Μετάφραση: Ανδρέα Χριστοφίδη, Εκδόσεις Αναγέννησις, Λευκωσία 1957.

Le Monde Diplomatique, *Πενήντα Χρόνια που άλλαξαν τον κόσμο*, Καϊμάκη Βάλια (επιμ.), Κοινωνικές Επιστήμες, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2005.

Λιάκουρας Πέτρος, *Το Κυπριακό : Από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη : Σε αναζήτηση Ομοσπονδιακής επίλυσης*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2007.

Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα, τ. Γ' και Δ'*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1986.

Λιπιδής Γιάννης - Ναθαναήλ Α. - Γονέος Αριστείδης (ειδικοί μεταφρ.), *NAM: Η εμπειρία του Βιετνάμ 1965 - 1975*, Εκδόσεις Αλκυών, Αθήνα 1989.

Λοιζίδης Σάββας, *Άτυχη Κύπρος: Πως έζησα τους πόθους και τους καημούς της 1910 - 1980*, Εκδόσεις Μπεργαδής, Αθήνα 1980.

Λοττίδης Χρίστης Θ., *Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, η πολυπλοκότητα του και η ανεπιτυχής προσπάθεια αναθεώρησης του το 1963*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2009.

Λυμπουρίδης Αχιλλέας, *Εξέχουσες προσωπικότητες της Κυπριακής Ιστορίας*, [χ.ό.], Λευκωσία 1988.

Μακάριος Γ' Αρχιεπίσκοπος Κύπρου, *Κύπρος η Αγία νήσος*, Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία 1997.

Μάλινσον Γουίλιαμ, *Πικρές Ελιές. Η Διπλωματία, Η σύγκρουση των θεωριών και η σύγχρονη Κύπρος*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2011.

Mallinson William, *Κύπρος: Ιστορική επισκόπηση*, Μετάφραση: Δανάη Δελή, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, Λευκωσία 2009.

Mallinson William, *Κύπρος: Μία Ιστορική προοπτική ανάμεσα στο NATO και την Ευρώπη: πόλεμος ή ειρήνη*, Μετάφραση: Ρίτα Κολαίτη, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2005.

Μαρίτσας Δημήτρης Κ., *Το Κυπριακό ζήτημα στο φως του διεθνούς δικαίου και της διεθνούς πολιτικής*, Εκδόσεις Ζυγίστρα, Αθήνα 2000.

Μαρκάκης Ανδρονίκος, *Ο Ασυμβίβαστος Μακάριος: Μισός αιώνας αγώνες*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1977.

Μαρκίδης Κυριάκος Κ., *Το όρος της σιωπής : Αναζητώντας την Ορθόδοξη Πνευματικότητα*, Μετάφραση: Γιώργος Μπαρουξής, Εκδόσεις Διόπτρα, Αθήνα 2004.

Markides Diana, *ΚΥΠΡΟΣ 1957 - 1963*, Μετάφραση: Ελένη Ιερείδου – Μόλλισον, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κύπρου, Αθήνα 2009.

Melek Firat, *Οι Τουρκοελληνικές σχέσεις και το Κυπριακό*, Αλέξης Ηρακλείδης (επιμ.), Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2012.

Μήτσαϊνας Γιώργος, *Ελληνικά Φτερά στην Κύπρο. Επιχειρήσεις 1964 - 1974 όπως τις έζησαν και τις αφηγούνται οι πρωταγωνιστές*, Ιδιωτική έκδοση, Αθήνα 2004.

Μιτσίδης Χρίστος, *Δια πυρός και σιδήρου*, Εκδόσεις Negresco, Λάρνακα 2008.

Μορφίτης Ανδρέας, *Μακάριος : Από τις Σεϋχέλλες στον Αττίλα*, [χ.ό.], Νέα Υόρκη 1996.

Μούσκος Γεώργιος Χριστόδουλος, *Ο Μακάριος όπως τον έζησα*, [χ.ό.], Λευκωσία 1982.

Μπήτου Ιωάννη, *Από την Πράσινη γραμμή στους δύο Αττίλες*, Εταιρεία Μελέτης Ελληνικής Ιστορίας, Αθήνα 1998.

Μπιράντ Μεχμέτ Α., *Απόφαση – Απόβαση*, Εκδόσεις Ιωάννης Φλώρος, Αθήνα 1984.

Μπίτσιος Δημήτρης, *Κρίσιμες ώρες*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1980.

Μπότσιου Κωνσταντίνα Ε., «Το Κυπριακό και η Ελληνική πολιτική κρίση 1961 - 1967», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Μ. Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Το Κυπριακό και το διεθνές σύστημα, 1945 - 1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2013.

Μυρτιώτης Πάνος Ιωάννου, *Μακάριος : Ο μεγάλος δρόμος : 1959 η ζωή και οι αγώνες του Εθνάρχη Μακαρίου Γ' από την ημέρα που ανέλαβε την προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας, μέχρι της παραμονής του πραξικοπήματος 1974*, [χ.ό.], Λευκωσία 1978.

Μυρτιώτης Πάνος Ιωάννου, *Μακάριος : Από το χωριό Παναγία στο θρόνο του Βαρνάβα : 1913 τα παιδικά, τα εφηβικά και τα νεανικά χρόνια του Εθνάρχη Μακαρίου Γ' μέχρι και της εκλογής του σαν Αρχιεπισκόπου Κύπρου*, [χ.ό.], Λευκωσία 1977.

Μυρτιώτης Πάνος Ιωάννου, *Μακάριος : Ιστορικά ντοκουμέντα : [1948 μια επιλογή από τους λόγους, τις δηλώσεις, τις επιστολές και τα διαγγέλματα του Εθνάρχη Μακαρίου Γ', σε συσχέτισμό με την Ιστορία της Κύπρου, των τελευταίων χρόνων 1974]*, [χ.ό.], Λευκωσία 1977.

Μυρτιώτης Πάνος Ιωάννου, *Μακάριος : Το φλογισμένο ράσο : 1950 η ζωή και οι αγώνες του Εθνάρχη Μακαρίου Γ' από την ημέρα που ανέβηκε στο θρόνο του Απ. Βαρνάβα, μέχρι και της υπογραφής των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου 1959*, [χ.ό.], Λευκωσία 1977.

Νάστος Παναγιώτης, *Η Κυπριακή Τραγωδία και ο σκοτεινός ρόλος των «Μεγάλων Δυνάμεων»*, Εκδόσεις Μένανδρος, Αθήνα 2017.

Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία: κόμματα και εκλογές. 1946-1967*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2001.

Νικολακόπουλος Ηλίας, «Ελεγχόμενη δημοκρατία. Από το τέλος του Εμφυλίου έως τη δικτατορία», στο Γιάννης Βούλγαρης, Ηλίας Νικολακόπουλος, Σωτήρης Ριζάς κ.α., *Ελληνική Πολιτική Ιστορία (1950-2004)*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2011.

Νικολάου Μαρία, *Κύριες Συνιστώσες του Κυπριακού Ζητήματος. Οι κοινωνικές επιπτώσεις του Κυπριακού Ζητήματος στη συμβίωση της Ελληνοκυπριακής και Τουρκοκυπριακής κοινότητας* (Διπλωματική Εργασία), Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Μυτιλήνη 2005.

Νιχάτ Ερίμ, , *Οι Απόρρητες Εκθέσεις*, Χρήστος Ιακώβου (επιμ.), Εφημερίδα Σημερινή, Λευκωσία 2017.

Εύδη Α. Γ. - Λιναρδάτου Σ. - Χατζηαργύρη Κ., *Ο Μακάριος και οι σύμμαχοι του*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα ³1974.

Οικονομίδης Χριστοφής, *Απομυθοποιημένη ιστορία του κυπριακού στα τελευταία 129 χρόνια (1878 - 2007)*, Εκδόσεις Επιφανίου, τ. Β', Λευκωσία 2008.

Οικονομίδης Χριστοφής, *Απομυθοποιημένη ιστορία του κυπριακού στα τελευταία 50 χρόνια : με σύντομη ανασκόπηση των εξελίξεων του κυπριακού στα περασμένα 120 χρόνια*, Εκδόσεις Πρόοδος, Λευκωσία 1993.

Ο' Malley Brendan, *Η Συνωμοσία της Κύπρου : ΗΠΑ κατασκοπία και η τουρκική εισβολή*, Μετάφραση: Αμερίσσα-Γεωργία Σκιάννη, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2002.

Παναγή Σέργιος, *Από τα Δεκατρία Σημεία στο Ναυάγιο του Σχεδίου Άτσεσον: Η εξέλιξη του Κυπριακού προβλήματος μέσα από την οπτική του Ελληνικού ημερήσιου τύπου* (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Αθήνα 2017.

Παναγιωτίδης Νίκος, *1964 - 1984: Το κυπριακό στη διεθνή πολιτική : Οι μεγάλες δυνάμεις και τα πολλά πρόσωπα του αγγλο-αμερικανικού ηγεμονισμού*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2015.

Πανταζής Παντελάκης, *Το οδοιπορικό μιας μοιρασμένης πατρίδας*, Εκδόσεις Negresco, Λάρνακα 2007.

Παντελίδης Πέτρος, *Από τα σκαλοπάτια της λευτεριάς στα τάρταρα του σχεδίου Ανάν*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2009.

Παπαγεωργίου Σπύρος, *Από την Ζυρίχην εις τον Αττίλαν. Τόμος Α': Η Ταραγμένη Δημοκρατία και η σύγκρουσις με τους Τούρκους (1959 - 1964)*, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 1980.

Παπαγεωργίου Σπύρος, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού (1959 - 1967)*, Εκδόσεις Γ. Λαδιά, Αθήνα 1983.

Παπαδημήτρης Παναγιώτης, *Οι ηγέτες : Άγνωστα στοιχεία από τη ζωή τους : Όλα όσα έγιναν στην κάλπη από το 1960 μέχρι σήμερα*, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 2001.

Παπαδημήτρης Παναγιώτης, *Η Κυπριακή δημοκρατία (1960 - 1963) : συνεχείς καυγάδες Ελλήνων και Τούρκων μέχρι που μίλησαν τα όπλα στις 21.12.1963 : Το σχέδιο Ανάν σε σχετικό ένθετο: Ποιοι επιστρέφουν, πώς και πότε επιστρέφουν. Πλήρης ανάλυση του σχεδίου με απλά λόγια, [χ.ό.], Λευκωσία 2004.*

Παπαδημήτρης Παναγιώτης, *Μακαριότατε δέχεσθε ή όχι; : Πλήρη πρακτικά και παρασκήνια της υπογραφής των συμφωνιών της Ζυρίχης στο Λονδίνο, [χ.ό.], Λευκωσία 1978.*

Παπαδημήτρης Παναγιώτης, «Εκλογές, υπουργοί και βουλευτές στη δεκαετία του 1960», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960 - 2010*, τ. 1, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Παπαδημήτρης Παναγιώτης, «Η ρήξη με τους Τουρκοκύπριους», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960 - 2010*, τ. 1, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Παπαδημητρίου Γιώργος, *Το συνταγματικό πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας: συλλογή άρθρων*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1997.

Παπαδόπουλος Τάσος, *Τα "σχέδια" για το Κυπριακό από το 1956 ως το 1984 : "υπήρξαν" και "χάθηκαν ευκαιρίες για λύση; : Ιστορική ανάλυση σε σειρά άρθρων που*

δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα *Κήρυκας*, τη διετία 1984 - 1985, Παπαπολυβίου, Πέτρος (επιμ.), Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2016.

Παπακωνσταντίνου Μιχάλης, *Η παραγμένη εξαετία (1961 - 1967)*, τ. Α', Εκδόσεις Προσκήνιο, Αθήνα 1997.

Παπανδρέου Ανδρέας Γ., *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2006.

Παπαχελάς Αλέξης, *Ο βιασμός της Ελληνικής δημοκρατίας : Ο Αμερικανικός παράγων, 1947-1967*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2017.

Παπαχρήστος Νικόλαος, «Ενδοκομματικές συγκρούσεις στην Ένωση Κέντρου (1961 - 1965)», στο: Γεώργιος Αναστασιάδης και Παύλος Πετρίδης (επιμ.), *Γεώργιος Παπανδρέου: Η κρίση των θεσμών, οι κομματικοί σχηματισμοί και ο πολιτικός λόγος: Μεσοπόλεμος - Απελευθέρωση - Μεταπολεμικά χρόνια - Δικτατορία (1915 - 1968)*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1990.

Παυλίδης Άντρος, *Μακάριος*, Εκδόσεις Χρ. Ανδρέου, Λευκωσία 1981.

Παυλίδης Άντρος, *Μακάριος : Μυθιστορηματική βιογραφία 1913 - 1977*, [χ.ό.], Λευκωσία 1978.

Περράκης Στέλιος, «Η εξωτερική πολιτική της Ένωσης Κέντρου (1961 - 1965)», στο: Γεώργιος Αναστασιάδης και Παύλος Πετρίδης (επιμ.), *Γεώργιος Παπανδρέου: Η κρίση των θεσμών, οι κομματικοί σχηματισμοί και ο πολιτικός λόγος: Μεσοπόλεμος-Απελευθέρωση-Μεταπολεμικά χρόνια-Δικτατορία (1915 - 1968)*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1990.

Πετρίδης Παύλος (επιμ.), *Ο Γεώργιος Παπανδρέου και το Κυπριακό ζήτημα (1954 - 1965)*, Πνευματικό ίδρυμα Γεωργίου Α. Παπανδρέου και University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1998.

Πιπινέλη Παναγιώτης Ν., *Η διαχείριση του Κυπριακού ζητήματος κατά τα τελευταία έτη*, [χ.ό.], Αθήνα 1965.

Πίσσα Μιχαήλ Ν., *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, [χ.ό.], Αλεξάνδρεια 1962.

Πολυβίου Πολύβιος Γ., *Μακάριος: Τα τρία Λάθη*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2009.

Ριζάς Σωτήρης, *Η Ελληνική πολιτική μετά τον εμφύλιο πόλεμο: Κοινοβουλευτισμός και δικτατορία*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2008.

Ριζάς Σωτήρης, *Το Κυπριακό στην κρίσιμη καμπή. Η Ελληνική πολιτική και το σχέδιο Acheson (1964)*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1997.

Ριζάς Σωτήρης, *Ένωση διχοτόμηση ανεξαρτησία : οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία στην αναζήτηση λύσης για το Κυπριακό 1963 - 1967*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2000.

Ριζάς Σωτήρης, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961 - 1964: πολιτικές και οικονομικές όψεις του προβλήματος ασφαλείας στο μεταίχμιο του Ψυχρού Πολέμου και Υφεσης*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2001.

Ριζάς Σωτήρης - Στεφανίδης Ιωάννης, «Ο αγώνας για Ένωση, η ανεξαρτησία, η Τουρκική εισβολή», στο: Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 - 2000*, τ. 10, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.

Ροδίτης Άντης, *Κουράγιο Πηνελόπη*, Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2013.

Σάββα Λάμπρος Λ., *Αρχιεπίσκοπος Μακάριος : Πρώτος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας 1959-1977. Η βιογραφία του ηγέτη που όραμα του ήταν η λευτεριά της πατρίδας του*, [χ.ο.], Λεμεσός [χ.χ.].

Σακκάς Ιωάννης, *Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο Αραβικός κόσμος, 1947 - 1974: διπλωματία και στρατηγική στη Μεσόγειο την εποχή του Ψυχρού Πολέμου*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2012.

Σακκάς Ιωάννης, *Η Ελλάδα στη Μεσόγειο, 1950-2004*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα 2015.

Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, «Η διεθνής θέση της Ελλάδας, 1955 – 1967», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000.

Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Ελληνική εξωτερική πολιτική 1945 - 1981*, τ. 2, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2003.

Σέρβας Πλουτής, *Κυπριακό: Ευθύνες*, τ.1 και 2, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1985.

Σεφεριάδης Σεραφείμ, «Η "σύντομη" δεκαετία του '60: γνωστικές και ιστοριογραφικές προκλήσεις» στο : Άλκης Ρήγος - Σεραφείμ Σεφεριάδης - Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Η «σύντομη» δεκαετία του '60*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2007.

Σταματίου Ανδρέας Ν., *Ελληνοτουρκικές σχέσεις 1950 - 55. Από την προσέγγιση στο χάσμα* (Διδακτορική διατριβή), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2009.

Σταφυλάκης Σταύρος Στ., *Η εκρηκτική δεκαετία του '60*, Ψηφιακή Έκδοση, Αθήνα 2020.

Στελγιάς Νικόλαος, *Ο Θάνατος Του Ανεπιθύμητου Βρέφους*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2015.

Stergiou Ανδρέας and Richter Heinz, *Το Κυπριακό πρόβλημα κάτω από τα μάτια των ξένων*, [χ.ό.], Αθήνα 2006.

Στεφανίδης Ιωάννης, «Ο αλτρωτισμός στη δεκαετία του 1960 – Η περίπτωση της κινητοποίησης για το Κυπριακό ζήτημα», στο Άλκης Ρήγος, Σεραφείμ Σεφεριάδης, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Η "σύντομη" δεκαετία του '60: θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2008.

Στεφανίδης Ιωάννης, *Εν ονόματι του Έθνους. Πολιτική κουλτούρα, αλτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1945 - 1967*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010.

Στυλιανού Φίλιππος, «Τα 13 Σημεία», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960 - 2010*, τ. 1, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Συρίγος Άγγελος, «Νομικό καθεστώς της Κυπριακής Δημοκρατίας μετά το 1963 - 1964», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960 - 2010*, τ. 1, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Συρίγος Άγγελος, «Η Ελληνική Μεραρχία στην Κύπρο (1964-68) και ο ρόλος των μεγάλων δυνάμεων», στο: Π. Παπαπολυβίου, Α. Συρίγος, Ε. Χατζηβασιλείου, *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα από το 1945 έως το 1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*, Εκδόσεις Πατάκη, Λευκωσία 2013.

Συρίγος Άγγελος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2015.

Σωτηριάδης Αντώνης Ι., *Με τη διμοιρία ΥΓ στις μάχες της Τηλλυρίας*, [χ.ό.], Πάφος 1989.

Τερλέξη Πανταζής, *Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού. Ανατομία ενός λάθους*, Εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1971.

Τζεργιάς Παύλος, «Από τις συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την Τουρκική εισβολή», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000.

Τζεργιάς Παύλος Ν., *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, τ. 1-2, Εκδόσεις Libro, Αθήνα 2001.

Τζεργιάς Παύλος Ν., *"Γλυκειάς χώρας" ιστορία : Η Κύπρος από την αρχαιότητα ως την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2004.

Τζεργιάς Παύλος, *Η Κύπρος από την αρχαιότητα ως την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, τ. Β', Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2004.

Τζωρτζής Κώστας Χρ., *Μακάριος : (1913 - 1977) : Ένα μεγάλο κεφάλαιο στη νεότερη ιστορία της Κύπρου*, Πρακτορείο Τύπου Κρόνος Λτδ., Λευκωσία 2015.

Τορναρίτης Κρίτων, «Η Γένεση της Κυπριακής Δημοκρατίας και οι επιπτώσεις της», στο: Γιώργος Τενεκίδης-Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος. Ιστορία και Αγώνες του Λαού της*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1980.

Τοφαλλής Κύπρος, *Νεότερη ιστορία της Κύπρου : Από την Αγγλοκρατία (1878) μέχρι σήμερα*, [χ.ό.], Ηνωμένο Βασίλειο 2010.

Τσαρδανίδης Χρήστος, *Η Σοβιετική Ένωση και το Κυπριακό πρόβλημα 1960 - 1991*, στο: Χρ. Γιαλουρίδης και Π. Τσάκωνας (επιμ.), *Η Νέα Διεθνής Τάξη: Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό πρόβλημα*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1993.

Τσιτσόπουλος Γιώργος, «Οι ελληνοτουρκικές αμυντικές σχέσεις, 1945 - 1987» στο: Θ. Βερέμης (επιμ.), *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, 1923 - 1987*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1991.

Young John, W., *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991: Πολιτική Ιστορία*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2002.

Φαλάτσι Οριάννα, *Συνάντηση με την Ιστορία*, Εκδόσεις Πάπυρος, Αθήνα 1976.

Φάντης Ανδρέας, *Ο ενταφιασμός της ένωσης*, [χ.ό.], Λευκωσία 1994.

Φάντης Ανδρέας, «*Κυπριακό 1960 - 1974 : Αναζητώντας την Αλήθεια (1960 - 1968)*» Μέρος Α΄, Ιδιωτική Έκδοση, Λευκωσία 1999.

Φάντης Ανδρέας, «Κυπριακή Δημοκρατία και ο ρόλος του ΑΚΕΛ 1960 – 1990», στο: Χρυσόστομος Περικλέους (επιμ.), *Κυπριακή Δημοκρατία 50 Χρόνια: Επώδυνη πορεία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2010.

Χαμάτσου Αναστασία, «Η εκτελεστική εξουσία τα πρώτα χρόνια της Δημοκρατίας (1960-1963)», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960 - 2010*, τ. 1, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Χαρίτωνος Αδάμος, *Εξομολόγηση*, [χ.ό.], Λευκωσία 1985.

Χατζηαντωνίου Κώστας, *Κύπρος 1954 - 1974 : από το έπος στην τραγωδία*, Κοκκορόγιαννης Κώστας (επιμ.), Εκδόσεις Ιωλκός, Αθήνα 2007.

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Το Κυπριακό ζήτημα, 1878 – 1960. Η συνταγματική πτυχή*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Εισαγωγή στην Ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2005.

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Στρατηγικές του Κυπριακού: η δεκαετία του 1950*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2005.

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Στα σύνορα των κόσμων: Η Ελλάδα και ο Ψυχρός πόλεμος, 1952 - 1967*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2008.

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, «Κυπριακό, καλοκαίρι 1964: εσωτερικές όψεις των εθνικών θεμάτων», στο Άλκης Ρήγος, Σεραφείμ Σεφεριάδης, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Η "σύντομη" δεκαετία του '60: θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2008.

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, «Η κρίση του 1963: Ερωτήματα και αποτιμήσεις», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960 - 2010*, τ. 1, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, «Το Κυπριακό και οι Ελληνικές κυβερνήσεις, 1960 - 1969», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960 - 2010*, τ. 1, Εκδόσεις Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Χατζηκυριάκος Κυριάκος Σάββα, *Εξηνταρία (63) ανέκδοτα, με σύντομο βιογραφικό πορτραίτο, γύρω από την πολυκύμαντη ζωή, του Αρχιεπίσκοπου-προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. : Μακάριος του Γ΄*, [χ.ό.], Λευκωσία 1985.

Χατζηκωστής Κώστας Ν., *Έξι προεδρικά πορτραίτα : Πολιτικά βιώματα με τους Προέδρους της Κύπρου την ιστορική περίοδο των τελευταίων πενήντα χρόνων*, Εκδόσεις Γερμανός, Θεσσαλονίκη 2015.

Χικς Σ.Μ. – Κουλουμπής Θεόδωρος Α., *Η Αμερικανική εξωτερική πολιτική για την Ελλάδα και την Κύπρο*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1976.

Χρηστίδη Χρήστος, *Κυπριακό και Ελληνοτουρκικά: πορεία μιας εθνικής χρεωκοπίας 1953-1967*, [χ.ό.], Αθήνα 1967.

Χρηστίδη Χρήστος, *Η αυτοκαταστροφή των Ελληνοκυπρίων ή ο θρίαμβος της διχόνοιας*, [χ.ό.], Αθήνα 1973.

Χρηστίδης Χρήστος, «Το Κυπριακό και η Ελλαδική κοινή γνώμη», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960 - 2010*, τ. 1, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Χριστοδουλίδης Νίκος, *Τα σχέδια λύσης του Κυπριακού : (1948 - 1978)*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2009.

Χριστοδουλίδης Νίκος, «Διπλωματική Ιστορία του Κυπριακού, 1964 - 1969», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960 - 2010*, τ. 1, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Χριστοδουλίδης Νίκος, «Σχέδια Άτσεσον (1964)», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960 - 2010*, τ.1, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Χριστοδουλίδης Νίκος, «Αλλαγή φρουράς στην Κύπρο; Από την Βρετανική στην Αμερικανική πρωτοκαθεδρία, 1960 - 1964», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Μ. Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Το Κυπριακό και το διεθνές σύστημα, 1945 - 1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2013.

Χριστοδουλίδης Νίκος, *Οι Γεωπολιτικές Πραγματικότητες στα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948 - 1978)*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2021.

Χριστοδούλου Μιλτιάδης, *Κύπρος η διχοτόμηση : Μια πορεία χωρίς ανακοπή*, Εκδόσεις Πρόοδος, Λευκωσία 1996.

Χριστοδούλου Μιλτιάδης, *Το ΝΑΤΟ στη ψυχροπολεμική και τη μεταψυχροπολεμική εποχή*, [χ.ό.], Λευκωσία 2000.

Χριστοδούλου Μιλτιάδης, *Η πορεία μιας εποχής : Η Ελλάδα μιας εποχής, η Κυπριακή ηγεσία και το Κυπριακό πρόβλημα*, Εκδόσεις Ι. Φλώρος, Αθήνα 1987.

Χριστοδούλου Μιλτιάδης, *Η πορεία των Ελληνοτουρκικών σχέσεων και η Κύπρος*, Εκδόσεις Πρόοδος, Λευκωσία 1995.

Χριστοδούλου Μιλτιάδης, *Οι σχέσεις Αθηνών Λευκωσίας : Πορεία έξαρσης και καταποντισμού, ανάδυσης και ανάπλασης*, Εκδόσεις Πρόοδος, Λευκωσία 1999.

Χριστόπουλος Γεώργιος – Μπαστιάς Ιωάννης (επιμ.), *Ιστορία του Ελληνικού έθνους. Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*, τ. ΙΣΤ', Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 2000.

Χριστοφίδη Μαρίνα, *Το νησί που όλοι ήθελαν : Εικονογραφημένη ιστορία της Κύπρου*, Verity Press, Λευκωσία 2007.

Χρυσοστόμου Άγγελος, «Η δημιουργία της Εθνικής Φρουράς», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960 - 2010*, τ.1, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Χρυσοστόμου Άγγελος, «Ο Κυπριακός στρατός», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960 - 2010*, τ.1, Εκδόσεις Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 2010.

Χρυσοστόμου Άγγελος Μ., «Από τον Κυπριακό Στρατό μέχρι και τη δημιουργία της Εθνικής Φρουράς (1959 - 1964)», Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, 2013.

Ψαράκης Τάκης, *Εφημερίδες και δημοσιογράφοι. Η «μικρή ιστορία» των εφημερίδων της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης, της Λευκωσίας*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 1993.

Ψαρουδάκης Νικόλαος Σ., *Ο Φάκελος άνοιξε: Η Κυπριακή Τραγωδία χωρίς Μάσκα*, Εκδόσεις Χριστιανική Δημοκρατία, Αθήνα 1988.

3. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Aegean Foundation and the American Hellenic Institute in cooperation with the Ohio States University College of Law and Modern Greek Studies Program, United States foreign policy regarding Greece, *Turkey and Cyprus: the rule of law and American interests*, American Hellenic Institute, Washington 1989.

Alastos Doros, *Cyprus guerrilla: Grivas, Makarios and the British*, Heinemann, London 1960.

Anastasiou Harry., *The Broken Olive Branch: Nationalism, Ethnic Conflict and the Quest for peace in Cyprus*, Author House, Bloomington 2006.

Averoff –Tossizza Euaggelos., *Lost opportunities: The Cyprus question, 1950-1963-Istoria Xamenon Eukairion*, Caratzas, New York 1986.

Attalides Michael, *Cyprus: Nationalism and international politics*, St. Martin's Press, New York 1979.

Aziz Turkan., *The death of a friendship: A Cyprus memoir (A Charles Bravos modern history)*, Bravos, United Kingdom 2000.

Bahcheli Tozun., *Greek – Turkish relations since 1955*, Westview Press, Boulder 1990.

Bahcheli Tozun, «Cyprus in the Politics of Turkey since 1955», στο: Norma Salem (ed.), *Cyprus. A regional conflict and its resolution*, St. Martin's Press, New York 1992.

Bater James H. - Preston R., *Political geography and the Cyprus conflict 1963-1971*, University of Waterloo Dept. of Geor., Waterloo [n.d.].

Bitsios Dimitri S., *Cyprus and the vulnerable republic*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki 1975.

Calame Jon – Charlesworth Esther., *Divided cities: Belfast, Beirut, Jerusalem, Mostar and Nicosia*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2009.

Calotychos Vangelis, *Cyprus and its people: nation, identity and experience in an unimaginable community, 1955 - 1997*, Westview Press, Boulder 1998.

Coufoudakis Van, *Cyprus and International Politics*, Intercollege Press, Nicosia 2007.

Coufoudakis Van, *Cyprus. A Contemporary Problem in Historical Perspective*, Minnesota Mediterranean and East European Monographs, Minneapolis 2006.

Ehrlich Thomas, *Cyprus 1958-1967*, Oxford University Press, London 1974.

Ehrlich Tomas, *International Crises and the Role of Law: Cyprus 1958 - 1967*, University Press, Νέα Υόρκη 1974.

Foley Charles, *Legacy of strife: Cyprus from Rebellion to civil war*, Longmans, London 1964.

Foley Charles - Scobie William I., *The struggle for Cyprus*, Hoover Institution Press, California 1975.

Hitchens Christopher, *Hostage to history: Cyprus from the Ottomans to Kissinger*, Verso, London 1997.

James Alan, *Keeping the Peace in the Cyprus Crisis of 1963 - 64*, Macmillan Palgrave Publishers, Νέα Υόρκη 2002.

Joseph Joseph J., *Cyprus: Ethnic conflict and international politics*, Peter Lang, New York 1985.

Joseph Joseph S., *Cyprus: ethnic conflict and international politics: from independence to the threshold of the European Union*, Palgrave Macmillan Publishers, London 1999.

Kaloydis George St., *The role of the U.N. in Cyprus from 1964 to 1979*, Peter Lang, New York 1991.

Ker-Lindsay James, *Britain and the Cyprus Crisis 1963 - 1964*, Peleus, London 2004.

Kosut Hal, *Cyprus, 1946 - 68*, Facts on File, New York 1970.

Koumoulides John T.A., *Cyprus in transition, 1960 - 1985*, Trigraph, London 1986.

Kranidiotis Yannis, *Cyprus and the European Community*, Cyprus Research Center, Nicosia 1994.

Krejcarek Donald J. “Cyprus” *World Trouble Spot*, Research Paper, Washington 1966.

Kyle Keith, *Cyprus: In research of peace*, Minority Rights Group, London 1997.

Kyriakides Stanley, *Cyprus: Constitutionalism and crisis government*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1968.

Mallinson William, *Cyprus: A modern history*, Tauris I.B., New York 2005.

Mallinson William, “Cyprus and the Shipwrecking of British Sovereignty”, *Pacis Defensor*, Defence Analysis Institute, Issue 18, July 2006.

Mallinson William, *Britain and Cyprus*, Bloomsbury Publishing, London 2020.

Manizade Dervis – Engin Altan, *The essentials of the Cyprus problem*, Kutulmus Press, Istanbul 1964.

Manizade Dervis – Engin Altan, *The truth about the Cyprus problem*, Kutulmus Press, Istanbul 1964.

Markides Diana W., *Cyprus 1957 – 1963: From colonial conflict to constitutional crisis. The key role of the Municipal Issue*, University of Minnesota, Minneapolis 2001.

Markides Diana W., «A state of deceptive ambiguity: The Turkish – Greek framework, the commonwealth, the Non – Aligned Movement and Cyprus, 1960 – 64», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Μ. Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Το Κυπριακό και το διεθνές σύστημα, 1945 - 1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2013.

Markides Diana W., *The Cyprus Tribute and Geopolitics in the Levant, 1875 – 1960*, Palgrave Macmillan Publishers, Nicosia 2019.

Markides Kyriakos C., *The rise and the fall of the Cyprus Republic*, Yale University Press, Yale 1977.

- Mayes Stanley, *Cyprus and Makarios*, Putnam, London 1960.
- Mayes Stanley, *Makarios: A biography*, Palgrave Macmillan Publishers, London 1981.
- Miller J. E., *The United States and the making of modern Greece: History and Power, 1950 – 1974*, University of North Carolina Press, Chapel Hill 2009.
- Mirbagheri Farid, *Cyprus and international peace-making*, Hurst and Company, New York 1998.
- Nicolet Claude, *United States Policy Towards Cyprus, 1954 - 1974: Removing the Greek-Turkish Bone of Contention*, Bibliopolis, Μανχάμ 2001.
- Obelring P., *Negotiating for survival: The Turkish Cypriot quest for a solution to the Cyprus problem*, Aldington Press, Princeton 1991.
- O' Malley Brendan- Craig Ian, *The Cyprus conspiracy: America, espionage and the Turkish invasion*, Tauris, London 1999.
- Papaioannou Ioannis A., *Politics in Cyprus between 1960 and 1981*, Theopress, Nicosia 1984.
- Packard Martin, *Getting it wrong. Fragments from a Cyprus diary 1964*, Author House, London 2008.
- Patric Richard, *Political Geography and the Cyprus conflict 1963 - 1971*, University of Waterloo, Kanada 1976.
- Theophylactou Demetrios A., «American Foreign Policy vis-avis Turkey, Greece and Cyprus: A Historical Perspective», στο: Huber Faustmann and Emilios Solomou (edit), *Independent Cyprus 1960 – 2010: Selected readings from the Cyprus review*, University of Nicosia Press, Nicosia 2011.
- P.I.O., *Cyprus and the non-aligned movement*, Public Information Office, Nicosia 1981.
- P.I.O., *Cyprus: Economic development 1960 - 1980*, Public Information Office, Nicosia 1981.

Polyviou Polyvios G., *Cyprus: The Tragedy and the Challenge*, John Swain & Son, London 1975.

Polyviou Polyvios G., *Cyprus in search of a Constitution*, Chr. Nicolaou and Sons Ltd., Nicosia 1976.

Polyviou Polyvios G., *Cyprus in research of a constitution: constitutional negotiations and proposals*, Zeno, London 1976.

Polyviou Polyvios G., *Cyprus: Conflict and Negotiation 1960 - 1980*, Duckworth, Λονδίνο 1980.

Remzi Ozoran B., *Background of Cyprus question*, Ayyildiz Matbaasi, Ankara 1969.

Reports of UN Secretaries – General, reports of the international press, reports, agreements, decisions, memoirs, etc., *Question of Cyprus: A documented story of 28 years (1960-1988)*, Greek and Greek Cypriot statements, Turkish Cypriot U.N. Association, Lefkosa 1988.

Rossides Zenon, *Cyprus in the United Nations: 16th session statements*, United Nations, New York 1962.

Savvides Petros, *The Operation of Underground Armed Movements In Cyprus and their influence on the Transition of a Colony into a Republic 1955 - 1963*, ProQuest LLC, Glasgow 2007.

Soulioti Stella, *Fettered Independence Cyprus 1878 - 1964*, Modern Greek Studies University of Minnesota, Minneapolis 2006.

Spyridakis Constantinos, *A brief history of Cyprus*, Greek Communal Chamber Publication Department, Michigan 1964.

Stavrinides Zenon, *The Cyprus conflict: National Identity and Statehood*, Cyrep, London 1999.

Stefanidis Ioannis, *Stirring the Greek Nation: Political Culture, Irredentism and Anti-Americanism in Post-war Greece 1945 - 1947*, Routledge, Ashgate 2007.

Stephen Michael, *The Cyprus question*, British-Northern Cyprus Parliamentary Group, London 1997.

Stephen Michael, *The Cyprus question: A concise guide to the history, politics and law of the Cyprus Question*, British-Northern Cyprus Parliamentary Group, London 2001.

Streissguth Thomas, *World in Conflict: Cyprus Divided Island*, Lerner Pub Group, Library Binding Edition 1998.

Stephens Robert Henry, *Cyprus: A Place of Arms; Power Politics and Ethnic Conflict in the Eastern Mediterranean*, Praeger, New York 1966.

Sulzberger Cyrus L., *An age of mediocrity: Memoirs and diaries 1963 - 1972*, Macmillan Co., New York 1974.

Tansu Ismail, *In Reality No One was Asleep*, Μετάφραση: Ayhan Sütcüoğlu Sütcüoğlu, Bolan, Cyprus 2007.

Tornaritis Criton G., *Constitutional and legal problems in the Republic of Cyprus*, Public Information Office, Nicosia 1969.

Turkish Aid Society of New York, *Cyprus: Turkish reply to Archbishop Makarios proposals*, Turkish Aid Society of New York, New York 1964.

Turkish Aid Society of New York, *Planned massacre of Turks in Cyprus*, Turkish Aid Society of New York, New York 1964.

Turkish Communal Chamber, *History Speaks: a documentary survey of the historical background of the crisis in Cyprus and a brief photographic story of Greek atrocities against Turks including maps*, Research Department, Nicosia 1964.

Uslu Nasuh, *The Cyprus Question as an Issue of Turkish Foreign Policy and Turkish-American Relations 1959 - 2003*, Nova Science Publishers, Cardiff 2003.

Vanezis Panagiotis N., *Makarios: Faith and power*, Abelard-Schuman, London 1971.

Vanezis Panagiotis N., *Makarios: Pragmatism v. idealism*, Abelard-Schuman, London 1974.

Vanezis Panagiotis N.-Kennedy Edward, *Makarios: Life and leadership*, Abelard-Schuman, London 1979.

Vanezis Panagiotis N., *Cyprus: The unfinished agony*, Abelard-Schuman, London 1977.

Vanezis Panagiotis N., *Cyprus: Crime without punishment*, Abelard-Schuman, London 2000.

Welin Gustaf - Ekelund Christer., *U.N. in Cyprus: The Swedish peace-keeping operations 1964 - 1993*, Hurst & Company, London 2004.

Worsley Peter – Kitromilides Paschalis, *Small States in the Modern World: The Conditions of Survival*, New Cyprus Association, Michigan 1979.

Xydis Stephen G., *Cyprus reluctant republic*, The Hague, Mouton 1973.

Yakinthou Christalla, *Political Settlements in Divided Societies: Cyprus and Consociationalism*, Palgrave Macmillan Publishers, London 2009.

Yennaris Costas, *From the East: conflict and partition in Cyprus*, Elliot & Thompson, London 2003.

Zeus J., *The Cyprus problem: an analysis of causes and events and the prospects of a solution. From the sanctuary of Zeus*, [n.n]., Nicosia 1990.

4. Επώνυμα Άρθρα στον Τύπο

Γιάγκου Αναστασία, «Οι Συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου. Η ελληνοτουρκική διαπραγμάτευση και η πενταμερής διάσκεψη που οδήγησαν στη γέννηση της Κυπριακής Δημοκρατίας», *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 15 Μαρτίου 2015, σ. 24. (Ημερομηνία πρόσβασης: 16 Δεκεμβρίου 2021).

Κλάψης Αντώνης, «Το Κυπριακό στον ΟΗΕ», *Η Καθημερινή*, 10 Δεκεμβρίου 2004, <https://www.kathimerini.gr/society/787729/to-kypriako-ston-oie/>

(Ημερομηνία πρόσβασης: 19 Δεκεμβρίου 2021).

Κλάψης Αντώνης, «Οι διπλωματικοί προσανατολισμοί της Κυπριακής Δημοκρατίας και η ελληνική εξωτερική πολιτική (1960-1965)», *Η Καθημερινή*, 17 Νοεμβρίου 2020,

<https://m.kathimerini.com.cy/gr/afierwmata/1-genika/1-oi-diplomatikoi-prosanatolismoi-tis-kypriakis-dimokratias-kai-i-elliniki-exoteriki-politiki-1960-1965>

(Ημερομηνία πρόσβασης: 19 Δεκεμβρίου 2021).

[Σχόλιο], «Την έκθεσιν Γκάλο Πλάζα ουδείς δικαιούται να υποσκάπτη», *Ο Αγών*, Κύπρος, 30 Απριλίου 1965,

<https://apsida.cut.ac.cy/items/show/24775#?c=&m=&s=&cv=&xywh=-1016%2C0%2C5486%2C5183> (Ημερομηνία πρόσβασης: 10 Φεβρουαρίου 2021).

Κούμας Μανώλης, «Η κρίση των πυραύλων στην Κούβα», *Η Καθημερινή*, 31 Ιανουαρίου 2016, σ.24,

http://www.kathimerini.gr/resources/toolip/doc/2019/07/04/1962_10_22.pdf

(Ημερομηνία πρόσβασης: 10 Φεβρουαρίου 2021).

Ριζάς Σωτήρης, «Το Σχέδιο Άτσεσον για το Κυπριακό», *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 7 Αυγούστου 2016, σ.21,

<https://www.kathimerini.gr/world/870314/to-schedio-atseson-gia-to-kypriako/>

(Ημερομηνία πρόσβασης: 10 Φεβρουαρίου 2021).

5. Περιοδικά

Βαρνάβα Μαριλένα, «Οι κρίσεις των πυραύλων στην Κύπρο: 1964-1965/1977-1998», *Χρονικό*, τχ. 91, Λευκωσία 2019, σ. 4-22.

Δρουσιώτης Μακάριος, «Μακάριος, ο Μοιραίος Ηγέτης», *Χρονικό*, τχ. 173, Λευκωσία 2011, σ. 4-22.

Ευρυβιάδης Μάριος Λ., «Άτσεσον, Σωσσίδης και χαμένες ευκαιρίες: η παραγωγή και ιδεολογική χρήση ενός μύθου», *Τετράδια: πολιτικού διαλόγου έρευνας και κριτικής*, τχ. 47, Αθήνα 2002-2003, σ. 81-88.

Θρασυβούλου Μάριος, «Ο Κυπριακός Στρατός. Το δικαιοδικό ένοπλο σώμα (1960-1963)», *Χρονικό*, τχ. 3, Λευκωσία 2018, σ. 4-21.

Θρασυβούλου Μάριος, «ΜΑΚΑΡΙΟΣ - ΓΡΙΒΑΣ. Οι αντίθετοι δρόμοι και η υποβόσκουσα σύγκρουση», *Χρονικό*, τχ. 7, Λευκωσία 2018, σ. 4-21.

Θρασυβούλου Μάριος, «Το ΑΚΕΛ και η υποταγή του στον Μακάριο», *Χρονικό*, τχ. 23, Λευκωσία 2018, σ. 4-21.

Θρασυβούλου Μάριος, «Η ελληνική αριστερά απέναντι στα γεγονότα του 1963-1964 στην Κύπρο», *Χρονικό*, τχ. 58, Λευκωσία 2019, σ. 4-21.

Καούλας Λάμπρος Γ., «Πρώιμη διεθνής Αστυνόμευση στη νέα παγκόσμια τάξη: Η περίπτωση της UNCIVPOL της UNFICYP, 1964», *Εθνική Φρουρά και Ιστορία*, τχ. 42, Λευκωσία 2018.

Κασιμέρης Χρήστος – Φιλάρετος Ανδρέας, «Ο Μακάριος ως χαρισματικός ηγέτης», *Χρονικό*, τχ. 22, Λευκωσία 2018, σ. 4-21.

Κλάψης Αντώνης, «Μεταξύ Ανατολής και Δύσης: οι διπλωματικοί προσανατολισμοί της Κυπριακής Δημοκρατίας και η Ελληνική εξωτερική πολιτική (1960-1965)», *Φιλελεύθερη Έμφαση*, τχ. 44, Αθήνα 2010, σ.104-115.

Σπανού Γεωργία, «Η πολιτιστική διπλωματία επί διακυβέρνησης Μακαρίου», *Χρονικό*, τχ. 82, Λευκωσία 2019, σ. 4-21.

Χρυσοστόμου Άγγελος, «Εθνική Φρουρά: δημιουργία και πρώτες προκλήσεις (1964)», *Χρονικό*, τχ. 20, Λευκωσία 2018, σ. 4-21.

6. Διαδικτυακές πηγές

http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/dmlintercouncilofeurope_gr/dmlintercouncilofeurope_gr?OpenDocument (Ημερομηνία πρόσβασης: 16 Δεκεμβρίου 2020).

<http://www.law.gov.cy/Law/lawoffice.nsf/All/6A6A50CFA9132D2CC225742B00303102?OpenDocument> (Ημερομηνία πρόσβασης: 10 Φεβρουαρίου 2021).

<http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=961&-V=limmata>
(Ημερομηνία πρόσβασης: 15 Φεβρουαρίου 2021)

http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/dmlunitednations_gr/dmlunitednations_gr?OpenDocument (Ημερομηνία πρόσβασης: 18 Σεπτεμβρίου 2021).

<http://efimeris.nlg.gr/ns/main.html> (Ημερομηνία πρόσβασης: 20 Σεπτεμβρίου 2021).

<http://file.kathimerini.gr/istoriko/login> (Ημερομηνία πρόσβασης: 25 Σεπτεμβρίου 2021).

<http://file.kathimerini.gr/Default/welcome.asp?skin=Kathimerini&QS=Skin%3DKathimerini> (Ημερομηνία πρόσβασης: 25 Σεπτεμβρίου 2021).

<http://file.kathimerini.gr/Default/Skins/Kathimerini/Client.asp?Skin=Kathimerini&AW=1626975116593&AppName=2> (Ημερομηνία πρόσβασης: 27 Σεπτεμβρίου 2021).

<https://secure.alteregomedia.org/signup/HeliosKiosk/Login.aspx>
(Ημερομηνία πρόσβασης: 5 Οκτωβρίου 2021).

<http://premiumarchives.alteregomedia.org/Login.aspx?result=error>
(Ημερομηνία πρόσβασης: 17 Οκτωβρίου 2021).

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/2798187.stm> (Ημερομηνία πρόσβασης: 17 Οκτωβρίου 2021).

<http://www.mod.gov.cy> (Ημερομηνία πρόσβασης: 20 Οκτωβρίου 2021).

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/474458> (Ημερομηνία πρόσβασης: 18 Νοεμβρίου 2021).

<https://www.mfa.gov.tr/the-cyprus-issue-overview.en.mfa> (Ημερομηνία πρόσβασης: 23 Νοεμβρίου 2021).

<https://rm.coe.int/09000016804e21cd> (Ημερομηνία πρόσβασης: 15 Οκτωβρίου 2021).

<https://uca.edu/politicalscience/dadm-project/europerussiacentral-asia-region/cyprus-1960-present/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 11 Δεκεμβρίου 2021).

<https://www3.nd.edu/~dlindley/handouts/US%20role%20in%20Cyprus%20Crises> (Ημερομηνία πρόσβασης: 14 Δεκεμβρίου 2021).

<https://www.cia.gov/library/readingroom/document/ciarp08c01297r000500110003-4> (Ημερομηνία πρόσβασης: 18 Δεκεμβρίου 2021).

<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIARDP08C01297R000500110003-4>

<http://www.onisilos.gr/?p=5649> (Ημερομηνία πρόσβασης: 18 Δεκεμβρίου 2021).

<http://jouryiannoulla.blogspot.com/2007/05/blog-post.html> (Ημερομηνία πρόσβασης: 20 Δεκεμβρίου 2021).

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/ch6> (Ημερομηνία πρόσβασης: 20 Δεκεμβρίου 2021).

https://snl.no/Dean_Acheson

(Ημερομηνία πρόσβασης: 18 Ιανουαρίου 2022).